DİKA®
dicle kalkınma ajansı
tigris development agency

BÜLTEN

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

MEZOPOTAMYA

DESTANSI TOPRAKLAR

DİCLE KALKINMA AJANSI
dika.org.tr
SAYI 03

DİCLE KALKINMA AJANSI YAYINIDIR

Temmuz - Ağustos - Eylül 2021
Sayı: 3
Üç Ayda Bir Yayınlanır

Ücretsizdir

Dicle Kalkınma Ajansı Adına Sahibi
Ahmet ALANLI

Yayın Kurulu
Kadir ÖZ
Baki ATEŞ
Zübeyde MERALER
Bülent ATASOY
Halis TUNCEL

Yönetim Yeri
Dicle Kalkınma Ajansı
Yenişehir Mahallesi
Kızıltepe Caddesi
No: 6/1 Artuklu / MARDİN

Tel : +90 (482) 212 11 14
Faks : +90 (482) 213 14 95
e-mail : info@dika.org.tr
web : www.dika.org.tr

Tasarım-Grafik Uygulama
Ütopya Grafik
Çetin Emeç Bulvarı No: 21/25
Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 481 51 53

Bu bültende yayımlanan tüm yazıların ve fotoğrafların her türlü kullanım hakkı Dicle Kalınma Ajansı'na aittir. Yazılar ve fotoğraflar referans gösterilmeden kullanılamaz, basılamaz, kopyalanamaz ve paylaşılamaz. Yazılar, yazılarda yer alan düşünce ve önerilerle kullanılan kaynakların doğruluğuna ilişkin her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Bu kapsamda Dicle Kalınma Ajansı sorumlu tutulamaz. Dergide yer alan yazı ve makaleler Dicle Kalınma Ajansı ve/veya atıf yapılan diğer kurum ve kuruluşların görüşlerini değil, sadece yazarın kendi kişisel düşüncesini yansıtmaktadır.

Vizyon

Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak.

Misyon

Teknik ve uzmanlık kapasitesi ile mali kaynaklarını etkin ve uygun alanlara yönlendirerek ve paydaş tüm aktörlerin kalkınma faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlayarak "kalkınmış ve müreffeh bir bölge"ye dönüşümde referans kurum olarak pro-aktif rol almak.

Temel Değerler

- Akılcılık
- Güvenilirlik
- Hesap Verebilirlik
- Şeffaflık
- Bölgesel Değerlere Saygı
- Sosyal Paydaşlık ve Sosyal İçerme

Politikalar

- İnsan Odaklılık
- Katılımcılık ve Yönetişim
- Yaratıcı ve Yenilikçi Fikirlerin Teşvik Edilmesi
- Rekabet İkliminin Geliştirilmesi
- Uzman ve Nitelikli İnsan Kaynağı ile Çalışma
- Çalışan Memnuniyeti
- Bilimsel Bilgi ile Bilginin Yönetimi ve Paylaşılması

Yönetim Kurulu Başkanı Sunuş ... 4
Genel Sekreter Sunuş ... 5
DİKA Projeleri Google Haritalara Eklendi ... 6
Hasankeyf Turizm Platformu Toplandı ... 7
Artuklu Alan Yönetim Planı Hazırlanıyor ... 8
Mardin Turizm Platformu Toplandı ... 10
Mardin ve Şırnak'ta Turizm Rotası Çalışmaları ... 11
Mardin'in Lezzetleri Ajansımız Desteğiyle Tanıtıldı ... 12
Şırnak Rotasını Türkiye Keşfedecek ... 14
Uluslararası Mezopotamya Turizm Kongresi Ajansımız Desteğiyle Gerçekleştirildi ... 15
Turizm Sektöründe Destinasyon Yönetimi: Mardin Örneği ... 16
Dara Antik Kenti: Tarihi Önemi, Koruma Süreci ve Turizme Kazandırılması ... 21
Dünyanın En Eski Mutfak Kültürü 'Mezopotomya Mutfağı' ... 27
Turizmin Yönetişimi ... 34
Mardin ve Batman Gezilecek Yerler Haritası ... 40
Kültürel Miras Varlıklarının Korunması ... 42
Yukarı Dicle Vadisi Somut Olmayan Kültürel Mirasını Koruma ve Farkındalık Yaratma Projesi ... 46
UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde TRC3 Bölgesi ... 51
UNESCO Dünya Miras Listesinde Seri Adaylık: Mardin ve Çevresi için Bir Öneri ... 56
Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt İlleri Paleolitik Çağ Araştırmaları ve Mağaralar ... 60
Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise ve Manastırları ... 63
UNESCO Jeopark Küresel Ağı Başvurusu: Mezopotamya Jeopark ... 70
Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'ta Arkeolojik Çalışmalar ... 74
Siirt ve Şırnak Gezilecek Yerler Haritası ... 78
Mezopotamya Turizm Markası ... 80
TRC3 Bölgesinde Milli Parklar ... 86
Eski Toprakların Yeni Kenti Hasankeyf ... 92
Geçmişin Bekçileri: CAS Evleri ... 98
Şırnak'ta İnanç Turizmi: Cudi Dağı ve Hz. Nuh ... 103
TRC3 Bölgesinde Turizmin Mevcut Durumu ... 108
Şırnak'ta Turizm Rotaları ... 110
Batman Mor Kuryakos Manastırı Turizme Kazandırıldı ... 112
Mardin Tarihi Çarşılarını Ayağa Kaldırdık ... 113
Tillo Cam Seyir Terası Bölgede Bir İlk Oldu ... 114
Nusaybin Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Camii Projesi Dinsel Birlikteliğe Örnek Oldu ... 116
Mehmet Ağa Kasrı Turizme Kazandırıldı ... 119

Sayın Okurlarımız

Dicle Kalkınma Ajansı kurulduğu günden bu yana bölgemizin kalkınması, sosyal ve ekonomik açıdan gelişim göstermesi, müreffeh ve sürdürülebilir bir bölge olması adına görev ve yetkileri çerçevesinde, uyum ve iş birliği içerisinde aktif ve etkin bir rol üstlenmektedir. Mardin, Siirt, Şırnak ve Batman illerinden oluşan görev bölgesinde gerek kamu kurum ve kuruluşları gerek özel sektör ve gerekse sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla çeşitli proje ve programlar yolu ile bölge dinamizmini harekete geçirecek mali ve teknik destek faaliyetleri yürütmüştür.

Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan bölgemiz, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmış olup insanlığın kültürel gelişimine önemli katkılarla birlikte büyük uygarlıkların tarih sahnesine çıktığı nokta olmuştur. Bu büyük uygarlıkları temsil eden Asur, Babil, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Artuklu, Selçuklu, Eyyubi, Osmanlı gibi birçok farklı devlet bölgemizde kurulmuş ve gelişmiştir. Tarihte ilk tapınağın, ilk medeniyetlerin ve yerleşik hayatın kurulduğu, ilk tarımın yapıldığı ve yazının icat edildiği Mezopotamya, kültürel miras bakımından küresel ölçekte eşsiz değerlere ve özgünlüğe sahiptir. Kentsel sit alanları, tarihi ve geleneksel kent dokusuyla; tarih, kültür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil etmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı öncülüğünde bölge kalkınma kuruluşlarımız ve valiliklerimiz iş birliğinde oluşturulan ülkemizin ilk bölgesel turizm markası olan Mezopotamya markasının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı ile bölgemiz kadim mirasını geleceğe taşıyacak ve tüm dünyada tarihsel ismiyle tanınacaktır. Ülkemizden 84 adet, Mezopotamya bölgemizden ise 10 adet dünya mirası, UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde yer almaktadır. Siirt'imizin manevi ve kültürel değerli İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Hadisesi Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almakta olup kalıcı listeye alınmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Bültenimizin bu sayısında Siirt'imizin özgün kültürel değerlerinden olan Siirt Cas Evi tanıtılmıştır. Ayrıca, Milli Park ilan edilen Botan Vadisi ile birlikte Siirt, bölgemizde sadece kültür ve gastronomi turizmi ile değil doğa turizmi potansiyeliyle de öne çıkmaktadır. Bültenimizin bu sayısında yer alan TRC3 Bölgesinde Milli Parklar konulu makalenin Ajansımızın bu alanda yapacağı çalışmalar açısından iyi bir başlangıç olacağı temenni edilmektedir. Bültenimizin gelecek sayılarında TRC3 bölgesine ait özgün, doğal, kültürel ve gastronomik değerlerin tanıtılmasına devam edilecektir.

Dicle Kalkınma Ajansı bölgemizin kalkınması, sosyal ve ekonomik açıdan gelişimi, müreffeh bir bölge olması için bölgemizin turizm değerlerinin dünyaya tanıtılmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Bölge turizm potansiyelinin analiz edilip tanıtıldığı bültenimizin bu sayısında Ajansımız uzmanları ve bölgemizdeki akademisyenlerin katkılarıyla önemli makale ve çalışmalara yer verilmiştir. Ajans Yönetim Kurulu Başkanı olarak, bültenimizin yeni sayısının hayırlı olmasını diliyor, başta Genel Sekreter Ahmet Alanlı olmak üzere emeği geçen tüm Ajans personelimize teşekkür ediyorum.

Osman HACIBEKTAŞOĞLU
Siirt Valisi
DİKA Yönetim Kurulu Başkanı

Kıymetli Okurlarımız

Ajansımız personeli ve bölgemizde önde gelen turizm uzmanları tarafından hazırlanan TRC3 Bölgesi ve Mezopotamya turizminin konu olduğu üçüncü bültenimiz ile siz çok değerli okurlarımızın karşısındayız. Türkiye dünyada en çok ziyaret edilen 6 ülkeden biri olmuş ve Kovid 19 salgınından önce 2019 yılında 45 milyon uluslararası turisti ağırlamıştır. Turizm potansiyeline sahip ancak sanayileşme seviyesi düşük ülkelerde olduğu gibi turizm, istihdamı arttırma ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltma açısından bölgemiz için önemli bir fırsattır. Ajansımızın kısa ve orta vadeli hedeflerinin başında bölgemizin ülke ve dünya turizm pastasından aldığı payı artırmak gelmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Sayın Mustafa Varank himayesinde GAP Bölge Kalkınma İdaresi öncülüğünde, Karacadağ, İpekyolu ve Ajansımız iş birliğinde bölge illerinin valileri, belediye başkanları, bölgenin tüm yetkilileri ve Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Mehmet Nuri Ersoy'un teşrifi ile ulusal ve uluslararası alanda geniş katılımla 27 Haziran 2021'de ülkemizin ilk bölgesel turizm markası, "Mezopotamya Markası"nın uluslararası lansmanı yapılmıştır. Mezopotamya markasının uluslararası alanda ses getirecek organizasyonlar ile tanıtmak için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı himayesinde faaliyetlerimiz devam etmektedir.

Ajansımız tarafından ilan edilen Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı kapsamında turizm ve imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin 250.000 TL ile 2.000.000 TL tutar aralığındaki yeni yatırımları için kullanacakları kredinin finansman maliyetleri ajansımız tarafından karşılanacaktır.

Turizmi destekleyecek şekilde tarımsal yerel ürünlerimizin katma değer artışının sağlanması ve yerel kalkınma fırsatlarının değerlendirilmesi amacıyla teknik destek ve fizibilite desteği programları başvuruya açılmış, yıl boyunca kamu ve özel sektörün istifadesine sunulmuştur. Mardin ve Hasankeyf'te kurulan turizm platformu çerçevesinde ilgili paydaşların da katılımıyla toplantılar gerçekleştirilmiş ve turizm sorunları masaya yatırılmıştır.

Bölgemizin turizm potansiyelini ortaya koymak ve tanıtmak amacıyla hazırlamış olduğumuz bültende alan yönetiminden, Unesco kriterlerine, Mezopotamya Mutfağı'ndan kültür turizmine çok geniş yelpazede kapsamlı bir çalışma ile karşınızdayız.

Bu çalışmada bizleri her zaman destekleyen ve teşvik eden bakanımız Sayın Mustafa Varank'a, Kalkınma Ajansları Genel Müdürümüz Sayın Barış Yeniçeri'ye, Yönetim Kurulu Başkanımız ve Siirt Valimiz Sayın Osman Hacıbektaşoğlu'na, Yönetim Kuruluna, yazılarıyla bültene katkı sağlayan konuk yazarlara, bültenin hazırlığında emeği geçen tüm Dicle Kalkınma Ajansı Personeline teşekkürü borç bilirim. Bültenimizin bölge turizminin gelişmesine ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamasını umuyor, yeni sayıda görüşmek üzere sizleri muhabbetle selamlıyorum.

Dr. Ahmet ALANLI
Genel Sekreter

DİKA PROJELERİ
GOOGLE HARİTALARA EKLENDİ

Tarihi Mardin Çarşıları, Dara Antik Kenti Yürüyüş Yolu ve Tarihi Savur İlçesinin Sokak Görünümleri, Ajansımızın Desteğiyle Google Haritalara İşlenerek Kullanıcıların Hizmetine Sunuldu.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Cazibe Merkezleri'ni Destekleme Programı kapsamında desteklenen, Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin "Mardin Tarihi Çarşıların Canlandırılması" projesi Ajansımız tarafından yürütülmektedir. Proje ile birlikte 13 farklı meslek grubuna ait çarşılar restore edilerek zamana yenik düşmüş olan dükkânlar ayağa kaldırıldı. Bu projenin toplam bütçesi 11 Milyon 237 Bin ₺ olup 8 Milyon ₺ hibe desteği sağlandı.

Yine Ajansımızın yürütücüsü olduğu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı" kapsamında desteklenen "Dara Antik Kenti Örenyeri Çevre Düzenlemesi ve Restorasyonu" projesi hayata geçirildi. Mardin Müze Müdürlüğü'nün sahibi olduğu projenin toplam bütçesi 4 Milyon ₺ olup % 100 oranında hibe desteği verildi.

Ayrıca Google Haritalara daha önce işlenmemiş olan tarihi Savur ilçesinin sokak görünümleri bu çalışma sayesinde ilk kez Google Maps'te yer almış oldu. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan tarihi Savur ilçesi aynı zamanda Mardin'de Alan Yönetim Planına sahip olan ilk ve tek yerdir.

Böylece Ajansımız desteğiyle turizme ve ekonomiye kazandırılan Mardin Tarihi Çarşıları ile Dara Antik Kenti Örenyeri Yürüyüş Yolu ve görenler tarafından Minyatür Mardin olarak adlandırılan "Tarihi Savur İlçesi Sokak Görünümleri" artık dünyanın her yerinden ziyaretçilerin kullanımına açılmış oldu.

Google Haritalara eklenen ilgili lokasyonları gezebilmek için QR kodunu okutunuz.

Mardin Tarihi Çarşıları

Dara Antik Kenti Yürüyüş Yolu

Tarihi Savur İlçesi Sokak Görüntüleri

Foto: Hasankeyf Kaymakamı Şenol ÖZTÜRK ve katılımcılar.

HASANKEYF
TURİZM PLATFORMU TOPLANDI

Batman'da Hasankeyf Turizm Platformu İlk Toplantısı Hasankeyf Meslek Yüksekokulu Uygulama Oteli Konferans Salonu'nda Gerçekleştirildi.

Ajansımız ile Hasankeyf Kaymakamlığı işbirliğiyle organize edilen Hasankeyf Turizm Platformu toplantısının amacı, Hasankeyf'in hem ulusal hem de uluslararası camiada hak ettiği yere gelmesi için gerekli olan çalışmaların yapılarak yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı haline getirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Hasankeyf'in turizm potansiyelini sürdürülebilir bir yaklaşımla geliştirmek için Batman'da turizm sektörünün paydaşlarıyla katılımcı bir yönetişim yapısını kurumsallaştırmak ve sürdürebilmek için Hasankeyf Turizm Platformu kuruldu.

Toplantıya Batman Valisi ve Belediye Başkan Vekili Hulusi Şahin, Batman Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İdris Demir, Hasankeyf Kaymakamı Şenol Öztürk, Ajans Genel Sekreterimiz Dr. Ahmet Alanlı, Hasankeyf Belediye Başkanı Abdulvahap Kusen, İl Kültür ve Turizm Müdürü İhsan Aslanlı, GAP İdaresi Turizm Koordinatörü Suphi Özer ve birçok kamu ku-

Foto: Batman Valisi Hulusi ŞAHİN

Foto: GAP Çevre Fiziksel Gelişme ve Yerel Yönetimler Genel Koordinatörü M. Suphi ÖZER

Foto: Dicle Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Dr. Ahmet ALANLI

rum, kuruluş yetkilileri ile turizm sektöründeki STK temsilcileri katıldı.

Batman Valisi ve Belediye Başkan Vekili Hulusi Şahin yaptığı konuşmada, serpilen büyüyen ve güzelleşen Hasankeyf'in turizm açısından ciddi bir potansiyeli olduğunu söyledi. Hem iç hem dış turizmde ciddi beklentileri olduğunu her geçen gün bunların gerçekleştiğini ifade etti. Vali Şahin "Bu tür platformlar turizmin ilgisini doğru yöne yönlendirme anlamında ve geçmiş dönemlerde eski Hasankeyf'te yapılan hataların tekrarlanmaması anlamında çok değerli ve kıymetli. Uygulama otelimiz ve yüksekokulumuz Cumhurbaşkanımızın fikridir. Hasankeyf'te bir meslek yüksekokulu ve uygulama oteli onun talimatı doğrultusunda yapıldı. Otelde bulunan 49 yatak sayısı tüm Hasankeyf'in konaklama kapasitesidir. Bu yüzden bizim uygulama oteli bir örnektir ve başlangıçtır. Buradan çağrıda bulunuyorum özel sektöründe hızlı bir şekilde tesisleşmeye gitmeleri gerekiyor ki Hasankeyf'e gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilelim. Bu konuda yatırımcı ve girişimcilere ciddi görevler düşüyor" dedi.

Ajans Genel Sekreterimiz Dr. Ahmet Alanlı da konuşmasında, Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan Hasankeyf'in, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yaptığını, insanlığın kültürel gelişimine ve önemli uygarlıkların ortaya çıkmasına sahne olduğunu ifade etti. Sahip olduğu bu kültürel miras ile birlikte kentsel sit alanları, tarihi ve geleneksel kent dokusuyla, kültür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil ettiğini söyledi. Batman'ın en büyük turizm potansiyelinin yer aldığı Hasankeyf ilçesinin oluşturulan geniş katılımlı işbirliğiyle, bölgemiz turizmine katkı sunmasının planlandığını ve Hasankeyf'in bölgesel turizm destinasyon markasının Mezopotamya adı altında tanıtılmasının hedeflendiğini belirtti.

Yapılan konuşmaların ardından katılımcıların konuyla ilgili görüş ve önerileri değerlendirildikten sonra toplantı sona erdi.

ARTUKLU **ALAN YÖNETİM PLANI HAZIRLANIYOR**

Ajansımız Tarafından CMDP Kapsamında Desteklenen **"Artuklu Alan Yönetim Planı 1. Paydaş Katılım Çalıştayı"** Gerçekleştirildi.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın "Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı" (CMDP) çerçevesinde Ajansımızın desteklemiş olduğu Mardin'in Artuklu Merkez İlçesi'nin "Alan Yönetim Planı 1. Paydaş Katılım Çalıştayı" Artuklu Belediyesi'nin ev sahipliğinde yapıldı. Mardin Artuklu Belediyesi toplantı salonunda gerçekleştirilen çalıştayın açılış konuşmalarını Ajans Genel Sekreterimiz Dr. Ahmet Alanlı ile Artuklu Belediye Başkanı Abdülkadir Tutaşı gerçekleştirdi.

Ajans Genel Sekreterimiz yaptığı konuşmada, Alan Yönetim Planlarının kültürel, doğal varlıkların, sit alanlarının özgün yapılarına uygun olarak akılcı, sürdürülebilir ve bütüncül bir anlayışla, ilgili tüm paydaşların katılımıyla birlikte korunması gerektiğini söyledi. Varlıkların üstün evrensel değeri yanında gelişiminin ve canlılığının muhafaza edilmesini, bunlar arasında bir denge kurulmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan yol haritaları olduğunu belirtti. Yönetim planının korumanın nasıl yapılacağını tanımlayan stratejik bir plan olduğunu, koruma planları gibi fiziki bir plan olmadığını ifade etti.

Genel Sekreterimiz sözlerine şöyle devam etti: "Mardin tarihi sit alanı için hazırlanacak olan Alan Yönetim Planı, aynı zamanda Ajansımızın üst ölçekli planları ve ülkemizin 2023 Yılı hedefleri ile uyumlu olan TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı öncelikleriyle bağlantılıdır. Bu öncelikler Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi ve Kullanım Kapasitesinin Artırılması ile Kentlerin Daha Yaşanabilir Mekânlar Olarak Planlanması ve Geliştirilmesidir. Dicle Kalkınma Ajansı olarak, Mardin tarihi sit alanının korunmasına, yaşatılmasına ve değerlendirilmesine büyük katkı sağlayacak olan Alan Yönetim Planı çalışmalarını desteklemekten mutluluk duymaktayız" dedi.

Çalıştayın açılış konuşmalarının ardından, Anadolu Doğa ve Kültür Koruma Kooperatifinden (AnaDOKU) Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı Murat Çevik ile Alan Yönetim Planı Genel Koordinatörü Levent Keskin projenin tanımını yaparak ve alan yönetim planı sunumunu gerçekleştirdiler.

Mardin Artuklu Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Murat Çağlayan "Artuklu'nun Önemi" başlıklı bir sunum gerçekleştirdi.

Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mehmet Önal "Alanın Arkeolojik Önemi" konusunu ele aldı.

Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanı Dr. Zeynep Ataş "Mardin'in Gündelik Yaşam Dinamiklerinden Eski Kent Merkezinin Sosyo-Kültürel Dokusu" hakkında bilgi verdi.

Şanlıurfa Turizmi Geliştirme A.Ş. Genel Müdürü Mehmet Uncu "Alan Yönetim Planında Sürdürülebilir Finans Yönetim Modellerinden Şanlıurfa" örneğini anlattı.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden Doç. Dr. Serkan Kemeç "Alan Yönetiminde CSB Kullanımı" başlıklı sunum yaptı.

Ankara Üniversitesi'nden Doç. Dr. Yener Ataseven "Alan Yönetiminde Sosyo-Ekonomik Analiz" konusunda bilgiler aktardı.

"Alan Yönetim Planı" uzmanlarının yaptıkları sunumların ardından katılımcıların sorun, çözüm önerileri ve görüşlerinin alınmasıyla çalıştay sona erdi.

MARDİN **TURİZM PLATFORMU TOPLANDI**

Ajansımız öncülüğünde Mardin Valiliği, Büyükşehir Belediyesi ve Artuklu Üniversitesi Koordinasyonunda Oluşturulan **"Mardin Turizm Platformu Çalışma Grupları"** Yüz Yüze Toplandı.

Ajansımızın ev sahipliğinde gerçekleştirilen toplantıda, Turistik Tanıtım ve Ürün Geliştirme Çalışma Grubu, Kültür ve Turizm Organizasyonları Çalışma Grubu ile Tarihi Kentler ve Taşınmaz Kültür Varlıkları Çalışma Grubu üyeleri bir araya geldi. Toplantıda çalışma grubu başkanları seçimi yapılarak her bir çalışma grubunun odak grup çalışması, öncelikleri ve eylem planları belirlendi.

Çalışma grupları toplantısına, Ajans Genel Sekreterimiz Dr. Ahmet Alanlı, Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Serhat Harman, Mardin Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Abdullah Yenigün, Nusaybin Belediyesi Başkan Yardımcısı Nurettin Şimşek, Mardin Turizm ve Otelciler Derneği Başkanı Özgür Gürgör, Artuklu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Mehmet Sıraç Ballı, Kızıltepe Etüt ve Proje Müdürü Ahmet Adıyaman, Savur Belediyesi Fen İşleri Müdürü Gürkan Demir, Deyrülzafaran Manastırı Yaşatma Derneği Başkanı İshak Bayyiğit, MAKDER Başkanı Sevin Balgün katıldı.

Toplantıda çalışma gruplarının çalışma usulü hakkında bilgilendirme yapılarak, grup üyelerinin gündem önerilerini sunmalarının ardından mevcut durum analizi, sorun tespiti ve çözümleri üzerinde gerçekleştirilen fikir alışverişiyle katılımcıların görüşleri alındı.

Çalışma grupları kendilerine verilen süre içerisinde çalışmalarını tamamlayarak ilgili konularda rapor hazırlayacaklardır. İlgili raporlar Turizm Platformu Kurulu Sekretaryasına teslim edilerek sonuçları değerlendirilecektir.

Mardin Turizm Platformu Üyeleri, Mardin Valiliği, Büyükşehir Belediyesi, Artuklu Üniversitesi, İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası, Müze Müdürlüğü, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Türk Hava Yolları İl Temsilciliği, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, KOSGEB, TURSAB İl Temsilciliği, Bölgesel Turist Rehberleri Odası, ilçe belediyeleri ve çeşitli STK temsilcileridir.

MARDİN VE ŞIRNAK'TA **TURİZM ROTASI ÇALIŞMALARI**

TRC3 Bölgesi İnanç ve Kültür Turizmi Rotası ve Markalaşması Fizibilite Projesi, **"Mardin ve Şırnak Açılış Toplantıları ve Çalıştayları"** Video Konferans Aracılığıyla Gerçekleştirildi.

Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından yürütülmekte olan ve Fizibilite Desteği Programı kapsamında Ajansımızca desteklenen "TRC3 Bölgesi İnanç ve Kültür Turizmi Rotası ve Markalaşması Fizibilitesi" projesi "Mardin ve Şırnak Açılış Toplantıları ve Çalıştayları" başlığı altında Zoom uygulamasıyla çevrimiçi olarak yapıldı.

Toplantıya Ajans Genel Sekreterimiz Sayın Dr. Ahmet Alanlı'nın yanı sıra, Şırnak Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Emin Erkan, ev sahibi olarak Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Serhat Harman, Mardin İl Kültür Turizm Müdürü Sebahattin Genç ve Şırnak İl Kültür Turizm Müdürü Ramazan Açar konuşmacı olarak katıldılar.

Ajans Genel Sekreterimiz Sayın Dr. Ahmet Alanlı proje ile ilgili konuşmasında, proje kapsamında oluşturulacak rotalara, hazırlanacak tanıtım araçlarına ve düzenlenecek bilgilendirme turlarına değindi. Bu sayede TRC3 Bölgesi genelinde inanç ve kültür turizmi alanında gelişecek farkındalıktan, markalaşmadan, iş birliğinden ve güç birliğinden söz ederek, projenin istihdama ve sonuç olarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacağına işaret etti.

Ayrıca, Ajansımız ile birlikte İpekyolu, Karacadağ Kalkınma Ajansları ve GAP Bölge Kalkınma İdaresiyle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan dokuz ilin kamuoyuna "Mezopotamya" markasıyla tanıtılacağını belirtti. Bununla beraber sürdürülebilir bir turizm destinasyonu oluşturmak hedefiyle bütün tarihsel, kültürel, doğal, inançsal, dilsel, folklorik ve gastronomik öğelerinin tanıtılarak Bölge'nin markalaşmasının hedeflendiğini dile getirdi.

Mardin ve Şırnak açılış toplantılarında yapılan konuşmaların akabinde gerçekleştirilen çalıştaylarda detaylı sunumlar yer aldı, sonrasında katılımcıların görüşlerine başvurulmasının ardından programlar sona erdi.

MARDİN'İN LEZZETLERİ **AJANSIMIZ DESTEĞİYLE TANITILDI**

NTV'de yayınlanan **"Halkın Mutfağı Programı"** Mardin Tanıtım Çekimleri Ajansımızın Desteğiyle Gerçekleştirildi.

Ülkemizin ulusal televizyon kanalı NTV'de pazar günleri yayınlanan, Anadolu'nun bereketli topraklarının, binlerce yıllık öyküsünü "Halkın Mutfağı" programıyla ekranlara taşıyor. Sunuculuğunu Cüneyt Asan ve Adnan Şahin'in yaptığı programda, ülkemizin farklı coğrafyaları karış karış gezilerek yöresinde yetişen en özel lezzetleri yerinde görmeye giden iki usta "Emek Olmadan Yemek Olmaz" sloganıyla ekranlara konuk oluyorlar.

Mardin'in yöresel yemeklerinin tanıtılması amacıyla Ajansımız tarafından organize edilen programın kamera çekimleri üç gün sürdü. İlk gün Mardin'in Artuklu Merkez ilçesine bağlı Göllü Köyü'nde yapılan çekimlerde yöreye özgü bir yemek olan Teşt Kebabı ile Mardin'in şehriyeli bulguru odun ateşinde pişirilerek tanıtıldı.

Mezopotamya topraklarında asırlardır yetiştirilen yöresel Sorgül Buğdayının özellikleri anlatılarak diğer buğday çeşitlerinden ayrılan yönleri belirtildi. Ardından Doğunun Efesi olarak tabir edilen Mardin'in Tarihi Dara Antik Kenti'ne geçilerek hem yerden hem de havadan çeşitli çekimler gerçekleştirildi. Günün sonunda Mardin'in Tarihi Deyrülzaferan Manastırı olan Süryanilerin binlerce yıllık ibadet mekânının özellikleri anlatıldı.

İkinci günkü programda Ömerli ilçesinde bulunan üzüm bağlarında Mardin'de yetiştirilen yöreye özgü dokuz çeşit üzüm ile bu üzümlerden elde edilen pekmez, pestil, cevizli sucuk, kuru üzüm vb. ürünler ile beraber yöresel olan ekşi kavun, acur (rami) ter'uz (salatalık) ve turşu gibi çeşitli ürünlerin tanıtımı yapıldı. Daha sonra Midyat ilçesine geçilerek yine yöreye özgü olan bozulmadan uzun süre dayanan tandır ekmeğinin yapılışı anlatıldı. Ardından pek çok film ve diziye ev sahipliği yapmış olan Tarihi Midyat Konuk Evinde çekimler yapıldı.

Üçüncü günün programında Mardinli Ünlü Şef Ebru Baybara tarafından kuzu budu ve bademden yapılan Süryanilere özgü Dobo yemeğinin tarifi yapılarak odun ateşinde pişirildi. Akabinde Mardin siluetinin en iyi görüldüğü tarihi Mardin manzarası ile eski sokaklarında bulunan taş evlerin altındaki geçitler (Abbaralar) görüntülendi.

Programın final masası olarak adlandırılan bölümünde, Osmanlının son dönem modern mimarisini yansıtan yapılardan biri olan Olgunlaşma Enstitüsünde Mardin'e özgü tüm yemeklerin sunumu yapıldı. Şef Ebru Baybara tarafından hazırlanan yerel isimleriyle Alluciye, Fırkiye, Isfire, Sefer Kıtel, Kaburğaye, Dobo, Sembusek, Irok, Ikbebet, Kahiye, Dehudiyed gibi yöresel yemeklerin tanıtımı gerçekleştirildi. Programın son gününde final masasına konuk olan Av. Selahattin Bilirer Mardin mutfağının tarihsel serüvenini anlatırken Şef Ebru Baybara ise Mardin yöresine özgü yemekler hakkında bilgi verdikten sonra Halkın Mutfağı Programı Mardin tanıtım çekimleri sona erdi.

ŞIRNAK ROTASINI **TÜRKİYE KEŞFEDECEK**

Şırnak Üniversitesi'nin 'Rotam Şırnak' temalı proje açılış toplantısında konuşan Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı: "Sonuç odaklı turizm programı kapsamında Şırnak Üniversitesinin 'Rotam Şırnak' temalı bu fizibilite başvurusunu öncelikle değerlendirip desteklemeyi uygun gördük. Bu proje ile Şırnak Turizm rotasını keşfedip tüm Türkiye'ye tanıtmayı hedefliyoruz."

Ajansımız 2020 yılı Fizibilite Desteği Programı kapsamında desteklenen Şırnak'ta Sürdürülebilir Turizm Çeşitlendirilmesi: Kültür ve Turizm Rotaları Fizibilitesi Projesi tanıtım toplantısı Şırnak Üniversitesi'nde yapıldı.

18 Şubat 2021'de gerçekleşen toplantıya Şırnak Valisi Ali Hamza Pehlivan, Şırnak Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Emin Erkan, Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı, Şırnak Belediye Başkanı Mehmet Yarka, Cizre Kaymakamı/Cizre Belediye Başkan V. Davut Sinanoğlu, Silopi Kaymakamı Can Kazım KURUCA ve İdil Kaymakamı Refik ÖZSOY'ın yanı sıra üniversite akademisyenleri ile bazı kamu kurum amirleri ve turizm acente yetkilileri katıldı.

Şırnak Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Emin Erkan ve Şırnak Valisi Ali Hamza Pehlivan Açılış konuşmalarından sonra söz alan Genel Sekreterimiz Ahmet Alanlı; proje hakkında bilgiler verdi.

Şırnak'ın önemli bir turizm potansiyeline sahip keşfedilmemiş bir değer olduğunu kaydeden Sayın Alanlı; Ajans olarak en önemli önceliklerinden birinin Turizm olduğunu; 3 yıllık Sonuç Odaklı 2 programdan birinin turizme odaklandığını ve bu üç yıl boyunca Şırnak ve bölgemizde önemli projelere imza atılacağını dile getirdi. Alanlı sözlerini şöyle sürdürdü:

"Sonuç odaklı turizm programı kapsamında Şırnak Üniversitesinin 'Rotam Şırnak' temalı bu fizibilite başvurusunu öncelikle değerlendirip desteklemeyi uygun gördük. Bu proje ile Şırnak Turizm rotasını keşfedip tüm Türkiye'ye tanıtmayı hedefliyoruz."

Proje kapsamında, Şırnak Turizmi için bir internet sitesi kurulacak, Şırnak Merkez ve ilçe ve önemli köyler gezilerek video ve fotoğraf kaydı yapılacak, Şırnak tematik rotaların belirlenip (kültür, inanç ve doğa) haritalandırılması yapılacak.

Tanıtım toplantısı Proje Yürütücüsü Doç. Dr. Sedat Çelik proje tanıtım sunumunun ardından soru cevap bölümünü ile son buldu.

ULUSLARARASI MEZOPOTAMYA TURİZM KONGRESİ **AJANSIMIZ DESTEĞİYLE GERÇEKLEŞTİRİLDİ**

Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm Fakültesi ile Turizm Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi Tarafından Ajansımızın Desteğiyle **"Uluslararası Mezopotamya Turizm Kongresi"** Düzenlendi.

İki gün süren kongrenin açılış oturumu Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü Konferans Salonunda yüz yüze yapılırken diğer oturumlar Zoom uygulaması ve YouTube üzerinden eş zamanlı olarak çevrimiçi gerçekleştirildi.

Kongrenin açılış toplantısına Mardin Artuklu Belediye Başkanı Abdülkadir Tutaşı, Mardin Artuklu Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Turizm Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Serhat Harman, ABD Güney Florida Üniversitesi Turizm Fakültesi Teknolojisi Kursu Başkanı Prof. Dr. Cihan Çobanoğlu, Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü Direktörü Stefano Dominioni ve Ajans Genel Sekreterimiz Dr. Ahmet Alanlı katıldı.

Ulusal ve uluslararası alanda tanınmış konuşmacıların yer aldığı kongreye 11 farklı ülkeden yaklaşık olarak 100 akademisyen ve araştırmacı katkı sağlarken 30 akademik bildiri sunuldu.

Kongrenin ana teması olan "Kültür ve İnanç Turizmi" kapsamında çeşitli konu başlıkları ele alındı. Bunlar Turizm ve Kalkınma, Eko-Turizm/Sürdürülebilir Turizm, Gastronomi ve Turizm, Turizm Etki Değerlendirmesi, Turizm Pazarlaması ve Tüketici Davranışları, Konaklama ve Turizm, E-turizm ve Dağıtım, Medya, Popüler Kültür ve Turizm, Emniyet, Güvenlik ve Turizm, Kimlik ve Turizm, Turizm ve Eğitim, Turizm ve Etik, Turizm ve Rehberlik, Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama şeklinde sıralandı.

TURİZM SEKTÖRÜNDE DESTİNASYON YÖNETİMİ: **MARDİN ÖRNEĞİ**

Baki ATEŞ
Kurumsal Koordinasyon Birimi
Uzman

Giriş

Turizm bireylerin çalışma zamanları dışında kalan boş vakitlerinde gezme, farklı yerleri ziyaret etme ve tatil yapma gibi etkinliklerinin sonucunda gerçekleşen tüketimlerin oluşturduğu bir sektördür (Page, 2009: 4). Seyahat etme, tatil yapma, gezip görme ihtiyaçlarının artmasıyla bu taleplerin karşılanmasına yönelik sunulan tur, konaklama, sosyal etkinlikler gibi hizmetlerin bir araya gelmesiyle oluşan turizm sektörü ekonomik büyümedeki önemi nedeniyle günümüzde bacasız sanayi olarak adlandırılmaktadır (Kar, Zorkirişçi, & Yıldırım, 2004: 88). Turizm sektörü özellikle ikinci dünya savaşından sonra gelişmiş batı ülkelerinde canlanmaya başlamış ve iletişim, bilişim ve ulaşım sektörlerindeki hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte önemli bir ekonomik sektör haline gelmiştir (Bahar, 2006: 138).

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) verilerine göre 2019 yılında turizm sektörü, dünyada genelinde oluşturulan yeni işlerin 4'te birini, tüm istihdam kapasitesinin %10.6'sını (334 milyon), küresel GDP'nin %10.4'ünü ($ABD 9.2 trilyon) karşılamakta ve küresel ölçekte gerçekleştirilen ihracatın %6.8'ini ($1.7 trilyon) oluşturmaktadır. Avrupa'da turizm ve seyahat sektörünün GDP'ye katkısı %9.5, istihdama katkısı %10.1 (38.5 milyon iş); Kuzey Amerika'da GDP'ye katkısı %8.8, istihdama katkısı %11 (25.4 milyon iş); Karayip bölgesinde ise GDP'ye katkısı %14.1, istihdama katkısı %15.4 oranındadır (WTTC, 2021).

Türkiye'de 2019 yılında turizm sektöründe meydana gelen hasıla ülke GDP'sinin %11'ine ve sektörde oluşturulan istihdam toplam istidamın %9.3'üne denk gelmiştir. Yabancı ziyaretçilerin harcamaları toplam ihracat tutarının %16.9'una ulaşmıştır. Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin %12'si Rusya, %8'i Almanya, %5'i İran, %5'i Bulgaristan ve %4'ü Gürcistan kaynaklı olmuştur (WTTC, 2021).

Turizm farklı ülke ve bölgeler arasında gelir aktarımını sağlaması, döviz kazandırması, genelde ticari faaliyete konu olmayacak değerlerin ticarileştirmesi ve ekonomide çarpan etkisi oluşturması nedeniyle iktisadi yönüyle ön plana çıkmıştır. Bu özellikleriyle ülkelerin ekonomik sorunlarının hafifletilmesi ve aşılmasında ağırlığı artan bir sektör olmuştur (Çakır , 2001: 379).

Türkiye'de Turizm Sektörünün Yönetimi

Türkiye'de turizme yönelik ilk çalışmalar 1923 yılında Türk Seyyahin Cemiyeti adıyla kurulan, sonradan Türkiye Turing Kulübü adını alan ve kamu yararına çalışan bir dernek statüsünü kazanan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Anılan Kurum tarafından tanıtı amaçlı materyaller hazırlanmış, yol haritaları basılmış, dil öğretimi için kurslar açılmış ve rehberler yetiştirilmiştir (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 2021).

Turizm sektörünün gelişimiyle birlikte turizm işleri, 1934 yılında yayımlanan 2450 sayılı İktisat Vekaleti kuruluş kanununda kara ticareti kapsamında değerlendirilmiştir. 1949 yılında Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bu kuruluş 1957 yılında 4951 sayılı yasa ile Basın, Yayın ve Turizm Bakanlığı şeklinde örgütlenmiştir (Evcin, 2017: 43).

Adı geçen Bakanlık, 1963 tarih ve 265 sayılı yasa ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı olarak yeniden oluşturulmuş ve 25/11/1981 tarih ve 4/901 sayılı Devlet Başkanlığı kararıyla bu bakanlık ile kültür bakanlığı birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur. Daha sonra 24/1/1989 tarihli, 354 ve 355 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameleri ile bu bakanlıklar Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı adlarıyla ayrı ayrı teşkilatlandırılmışlardır. Anılan Bakanlıklar 16/4/2003 tarihli ve 4848 sayılı yasa ile ikinci kez birleştirilmişlerdir. Mevcut durumda Kültür ve Turizm Bakanlığının kuruluş, görev ve yetkileri 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde aynen devam ettirilmiştir (Kültür ve Turizm Bakalığı, 2021).

Kültür ve Turizm Bakanlığı merkez, taşra ve yurtdışı birimleri ile turizmin verimli bir sektör haline getirilmesi için turizme yönelik bütün olanakların geliştirilmesi ve pazarlanması görevleri üstlenmiştir. Bu görevlerini yerine getiriken kültür, sanat, turizm ve tanıtım alanlarında faaliyet göstermek üzere kurulan dernek, vakıf gibi sivil toplum örgütlerini desteklemekte, kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve özel sektörler arasında eşgüdüm sağlamakta ve turizm yatırımlarını kolaylaştırmak üzere kamulaştırma, etüt ve proje işlerini yapmaktadır. Bakanlık yetkisinde bulunan görevlerinin bir kısmını illerde İl Müdürlükleri vasıtasıyla gerçekleştirmektedir.

Yerel yönetimler ise 2005 tarihli 5393 sayılı yasanın 14'üncü maddesi kapsamında yerel ve müşterek ihtiyaçlar kapsamında turizm ve tanıtım hizmetlerini yapmakla görevlendirilmiş, yasanın 15'inci maddesinde ise turizm altyapı çalışmalarını ücretsiz yapmak veya yaptırmak ve turizmi geliştirmek amacıyla taşınmaz tahsis etmekle yetkilendirilmiştir.

Diğer taraftan sivil toplum örgütleri 2004 tarihli 5253 sayılı Dernekler yasası kapsamında kuruluşlarını gerçekleştirerek yasanın 30'uncu maddesinde beliritlen yasak faaliyetler dışında tüzüklerinde yer vermek surtiyle turizm alanında çalışmalar yapabilmektedirler. Dernekler üyelerinin ortak çalışmalarını yönlendirerek ve kamuoyu oluşturarak turizm ile ilgili beklenti ve ihtiyaçlarının yetkili otoritelere iletilmesini temin etmektedirler. Kamu otoriteleri ise turistik değerlerin ülke ve sektörün tamamının yararına olacak şekilde tanıtılması, turizm sektörünün geliştirilmesi için oluşturulan politikaların benimsetilmesi ile sektör ile ilgili veri toplanması ve yatırımların yönlendirilmesi konularında sivil toplum örgütlerinin işbirliğinden faydalanmaktadır.

Türkiye'de turistik değer ifade eden tarihi idari binalar, konutlar, cami, manastır, kilise ve sinegog gibi dini önemi olan yapıların birçoğu vakıfların yönetim ve kullanımında bulunmaktadır. Vakıflar halen 2008 tarihli 5737 sayılı yasa kapsamında faaliyetlerini yürütmektedir. Vakıflar, kuruluş dönemi ve yönetim usulü dikkate alınarak mazbut vakıflar, mülhak vakıflar, cemaat vakıfları, esnaf vakıfları ve yeni vakıflar olarak sınıflandırılmaktadır. Mazbut vakıflar, Medeni Kanunun kabülünden önce kurulan, halen varlığını devam ettiren ve yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne bırakılan vakıflar iken yönetimi vakfedenlerin altsoylarına ait olanlar mülhak vakıflar olarak adlandırılmıştır. Cemaat vakıfları ülkemizde yaşayan gayrimüslümlere ait vakıflardır. Esnaf vakıfları 2762 sayılı mülga vakıflar yasası öncesinde kurulmuş olan ve yönetim kurulu esnaflar tarafından seçilen vakıflardır. Medeni Kanunun uygulanmaya başlanılmasından sonra kurulan vakıflar ise yeni vakıf olarak adlandırılmıştır.

Ülkemizde turizm ile ilgili bilgilendirme yapmak, turizm amaçlı gezi düzenlemek, konaklama, ulaşım, eğlence ve spor hizmetlerini vermek amacıyla kurulacak ticari işletmelerin kuruluş ve işleyişlerine ilişkin düzenlemeler 1972 tarihli ve 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununda yapılmıştır. Yasa kapsamında acenatalar A, B, ve C grubu olarak sınıflandırılmış ve bu sınıflara özgü faaliyet gösterecek işletmelerin Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme belgesi almaları zorunlu kılınmıştır. Ayrıca seyahat acentalığı yapanların mesleki gelişimini teşvik etmek ile mesleğin yurt ekonomisi ve turizm sektörünün kalkınmasını sağlayacak şekilde yönlendirilmesi için seyahat acentaları birliği kurulmuştur. Seyahat acentaları adı geçen birliğe üye olmak durumundadır.

Seyahat acentalarının faaaliyetleri sırasında ülkemizin tarihi, coğrafyası, kültürel özellikleri ve turistik değerleri hakkında yapılacak bilgilendirmelerin ilgili bakanlık tarafından verilen çalışma belgesine sahip olan rehberler tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Turist rehberliği mesleğinin yapılışına, mesleğe girme şartlarına ve meslek odalarına ilişkin düzenlemeler ise 2012 tarihli 6326 sayılı yasayla düzenlenmiştir. Turist rehberliği mesleğinin, üniversitelerin rehberlikle ilgili bölümlerinden mezun olan veya lisans seviyesindeki diğer bölümlerden mezun olup Turist Rehberleri Birliği tarafından düzenlenecek sertifika kursunu tamamlayan kişilerce icra edilmesi yasalaştırılmıştır. Ülkemizde mevcut durumda 9.861 ülkesel, 1.682 bölgesel düzeyde yetkili olmak üzere toplamda 11.543 turist rehberi faaliyet göstermektedir (Turist Rehberleri Birliği, 2021).

Mardin'de Turizm ve Destinasyon Yönetimi

Mardin, Türkiye'nin güneydoğusunda Suriye sınırında yer alan tarihi bir kenttir. Medeniyetlerin beşiği olarak nitelenen Mezopotamya Ovasının hemen kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanan ortalama yüksekliği 800 ile 1100 metre arasında değişen sıradağlar arasında yer alan ve rakımı 1.083 metre olan bir dağın güney yamacına kurulmuştur. Kentin uzun yıllar varlığını sürdürmesini ve istilalara karşı direnmesini sağlayan ise yüksek kaya kütlesi ile çevrilmiş kalesidir. Mardin Kalesi, doğal yapısının sayesinde kolay erişilemeyecek ve ele geçirilemeyecek bir özellik sergilemektedir.

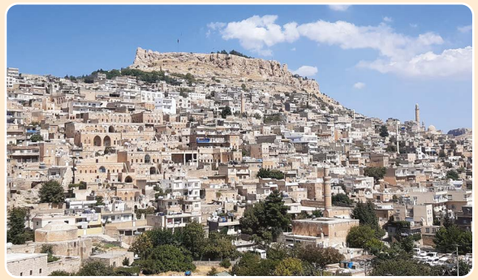

Fotoğraf: Baki ATEŞ

Mardin iklim olarak ılıman karasal iklimin hakim olduğu, en yüksek sıcaklık değerinin 42,5 derece ile 2000 yılı Temmuz ayında, en düşük sıcaklık değerinin ise -14 derece ile 1985 yılı Şubat ayında yaşandığı bir iklime sahiptir. Güneşli gün sayısı oldukça fazla iken yağışlı gün sayısı ise azdır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021).

Mardin tarih boyunca önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Mardin'de Akadlar, Babiller, Huriler, Mitanniler, Roma, Bizans, Hamdaniler, Selçuklular, Zengiler, Artuklular, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safaviler hakimeyet kurmuştur. Mardin ve çevresi Osmanlı İmparatorluğunun gelişme döneminde fethedilmiştir (Bekin, 2012).

Fotoğraf: Baki ATEŞ

Tarihi İpekyolu üzerinde bulunan Mardin'de, tarihi süreç içinde pek çok krallık kurulduğundan çok çeşitli dönemlere ait tarihi eserler bulunmaktadır. Mardin merkez ve ilçelerinde eski çağlardan kalma antik kent, kilise, manastır, cami, medrese, han, köprü, hamam, konak ve benzeri tarihi yapılar bulunmaktadır.

Mardi'e gelen konukların gerçekleştirdiği etkinliklerin başında tarihi eserleri ve tarihi yerleri ziyaretler gelmektedir. Mardin şehir merkezi ve yakın çeveresinde ziyaretçiler tarafından en çok ziyaret edilen tarihi eserler/yerler aşağıda yazılmıştır.

- Kasımiye Medresesi
- Deyrulzafaran Manasıtırı
- Şeyh Çabuk Camii
- Kırıklar Kilisesi
- Latifiye Camii
- Mardin Müzesi
- Zinciriye Medresesi
- Ulucami
- Reyhaniye Camii
- Kayseriye Pasajı
- Tellallar Çarşısı
- Bakırcılar Çarşısı

Fotoğraf: Baki ATEŞ

- Eski PPT Binası (Şatana Konağı)
- Şehidiye Medresesi/Camii
- Sabancı Müzesi (Eski Kışla Binası)
- Hatuniye Medresesi
- Savurkapı Hamamı
- Melik Mahmut Camii

Mardin'de bulunan ve turistlerce en çok ziyaret edilen antik kent ise Dara antik kentidir. Mardin'in yaklaşık 30 km güneydoğusunda bulunan Dara antik kenti günümüzde Oğuz köyü/mahallesi yerleşim alanı altında bulunmaktadır. Dara, Bizans imparator Anastasius'un (491-518) tarafından askeri faaliyetler için bir üs kenti olarak kullanılmıştır. Kentin inşasında batı kısmında bulunan taş ocaklarından çıkarılan taşlar kullanılmıştır. Kentin çevresinin yaklaşık 4 kilometre uzunluğunda surlara sahip olduğu tahmin edilmektedir. Dara'da halen su sarnıçları, agora yolu, köprü ve sur burçlarından bazılar sağlamlığını korumaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Dicle Kalkınma Ajansı'nın verdiği mali destekler ile kentin kazı çalışmalarıyla gün yüzüne çıkarılarak turizme katkısının artırılması hedeflenmiştir.

Ayrıca tarih öncesi dönemlere kadar eskiye dayanan ve genellikle ova kesiminde yer alan pek çok höyük bulunmaktadır. Bu höyüklerin biri de Nusaybin'in yaklaşık 4 km. kuzeyinde Çağ Çağ deresinin doğusunda yer alan Gırnavaz höyüğüdür. Gırnavaz yaapılan arkeolojik çalışmalar 1918 yılında başlamış ve sonraki yıllarda araştırmalar aralıklarla devam etmiştir. Bu çalışmalarda Gırnavaz höyüğünün MÖ 4 binden MÖ 7. yüzyıla kadar sürekli şekilde yerleşim yeri olarak kulllanıldığı anlaşılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda höyük içerisinde metal silah, süs eşyası, vazo, kandil, mühür ve çivi yazılı tabletler bulunmuştur (Mardin Valiliği, 2021).

Mardin'de turizmin gelişimiyle birlikte Mardin merkezi gibi Nusaybin, Midyat ve Savur ilçeleri de tarihi ve turistik değerleriyle ziyaretçiler için öne çıkan destinasyonlar olmuştur. Mardin merkez ilçesi 2014 yılında 6360 sayılı yasa ile Artuklu ilçesi olarak adlandırılmıştır. Artuklu ile birlikte toplam 10 ilçesi olan Mardin aynı yıl büyük şehir statüsünü elde etmiştir.

Sonuç

Mardin geçmişten günümüze önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Mardin'in ekonomisinde tarım, hayvancılık ve sınır ticaretine dayanmaktadır. Bunun yanında son yıllarda turizm öne çıkan bir sektör olmuştur. Turizmin kentin ekonomisine katkısının artarak devam edtmesi için turizm varlıklarının korunması ve yaşatılması ile ziyaretçilerin huzur ve güvenliklerinin sağlanması, ziyaret amaçlarınına uygun şekilde gezip görmeleri, eğlenmeleri ve dinlenmelerine yönelik uygulamalar geliştirilmelidir.

Ziyaretçilerin kalış sürelerinin uzatılması, daha çok vakit geçirmeleri ve ziyaret edilen yerlerin sayısının artırılması ile turizmin diğer ilçelere yaygınlaştırılması için ilin turizm varlığının rotalar şeklinde belirginleştirilerek tur programlarının çeşitlendirilmesi yararlı olacaktır. Buna ek olarak turizmin gelişimine bağlı olarak turistik tesislerin kalite ve sayısının artışı için turistik tesis yatırımlarının kolaylaştırılması ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesi gereklidir. Artan ziyaretçi sayısına karşın yetersiz kalan veya kalitesi düşük olan konaklama, tur organizasyonu, yeme-içme hizmetleri turizmin gelişimini sekteye uğratacaktır.

KAYNAKÇA

- Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13(2), 137-150.
- Bekin, D. (2012). Tarihin Işığında Mardin (İkinci Baskı b.). Ankara: Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Çakır, P. (2001). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Genel Bir Yaklaşım. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1), 377-393.
- Evcin, E. (2017). Basın-Yayın Ve Turizm Bakanlığı Döneminde Turistik Tanıtım ve Propaganda (1957-1963). Atatürk Dergisi, 6(2), 41-91.
- Kar, M., Zorkirişçi, E., & Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), 87-112.
- Kültür ve Turizm Bakalığı. (2021, 11 22). Kültür ve Turizm Bakalığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Tarihçesi. https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?340F55042AC83F71F4425A3EB6A91AC7 adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021, 11 26). Türkiye Kültür Portalı. Dara Antik Kenti - Mardin: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/gezilecekyer/dara-antik-kenti adresinden alındı
- Mardin Valiliği. (2021, 11 26). Mardin Valiliği . Ören Yerleri: http://www.mardin.gov.tr/yeni-oren-yerleri adresinden alındı
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2021, 11 22). Meteoroloji Genel Müdürlüğü Resmi İstatistikler . İllerimize Ait Genel İstatistik Verileri Mardin: https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=MARDIN adresinden alındı
- Page, S. (2009). Tourism Management: Managing For Change. Elsevier Ltd.
- Turist Rehberleri Birliği . (2021, 11 22). Turist Rehberleri Birliği Rehber İstatistikleri. http://tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/ adresinden alındı
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. (2021, 11 22). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. Tarihçe: https://www.turing.org.tr/tarihce/ adresinden alındı
- WTTC. (2021, 11 22). World Travel and Tourizm Council. Economic Impact Reports: https://wttc.org/Research/Economic-Impact adresinden alındı

DARA ANTİK KENTİ: TARİHİ ÖNEMİ, KORUMA SÜRECİ VE TURİZME KAZANDIRILMASI

Melike Sıla ACAR
Mardin Yatırım Destek Ofisi Uzman

Tarihsel Arka Plan

Bugün Mardin kent merkezinin yaklaşık 30 km uzağında, Nusaybin yolunda, bir antik kent ziyaretçileri selamlar: Su kanalları, nekropol alanı, surları ve burçları ile Dara- Anastasiopolis. Kent, ismini tarihte bilinen iki imparatordan alır. Kimi kaynaklarda kentin adı MS 6. yüzyılda geniş bayındırlık faaliyetlerinde bulunan Roma imparatoru Anastasius'a ithafen Anastasiopolis olarak anılıyor olsa da Buckingham'a göre (1827, 240) kentin orijinal ismi kurucusu III. Darius'a atfen Dara'dır.[1] Kente ismini verenler Dara'nın tarihi hakkında da fikir verir. Dara Antik Kenti; tarihin ve bugünün, kentsel ve kırsalın, yaşam ve ölümün kesiştiği yerde çağlar öncesine uzanan bir arka plana sahiptir.

Dara ile alakalı birkaç tarihsel anlatıyı takip etmek mümkündür. Ahunbay'a göre (1991, 391) kent "Bir anda kurulmuş olmasıyla Mimarlık ve Şehircilik Tarihine, 'citee creee' örneklerinden birini sunmaktadır." Ebu'l-Ferec, Evagrius, Agapius gibi tarihçiler kenti Pers imparatoru Darius ile kimi tarihçiler ise

Fotoğraf 1: Dara Antik Kenti Genel Görünüm

şehrin kuruluşunu Ermenistan kralı Tridates ile ilişkilendirir (Kütük 2016). Fakat şehirle ilgili kalıntılardan da anlaşılacağı üzere Pers ve Roma anlatısı daha tutarlı bir izlek sunar. Tarihsel anlatılara göre Roma döneminde Dara, Sasani tehlikesine karşı Doğu Roma'nın doğu sınırını korumak için İmparator Traian'dan beri tahkim edilen bir dizi garnizon şehrinden biridir. Bu dönemde tahkim edilen diğer şehirlerle birlikte Dara'nın ismi; limes zinciri olarak nitelenen Amida-Diyarbakır, Edessa-Urfa, Karrhae-Harran gibi şehirlerle birlikte anılır (Ahunbay 1991; Kütük 2013).

1 "In Cedrenus, it is called Anastasiopolis, and it is found under the appellation in many other writers; but its original name of Dara, which it bore before it was built on, has outlived that of its founder" (Buckingham 1827, 240)

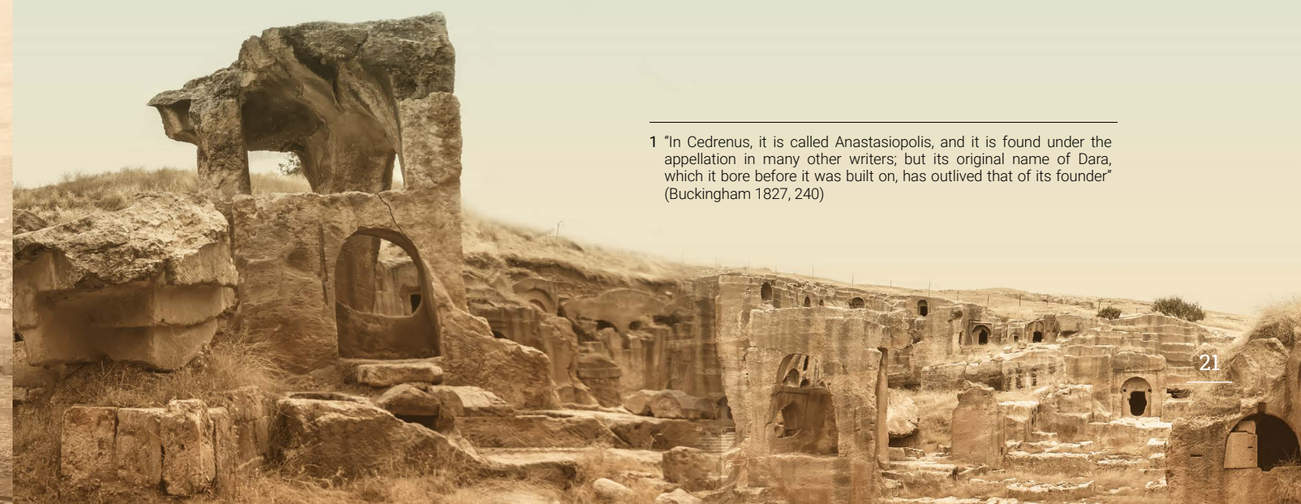

Kilise tarihçileri tarafından vurgulandığı üzere tanziminden itibaren Sasaniler tarafından Dara'ya karşı pek çok kez kuşatma gerçekleşmiştir. Nihayetinde kent, I. Hüsrev Anuşirvan tarafından 574 yılında ve II. Hüsrev tarafından 604 yılında ele geçirilmiş fakat çok geçmeden Romalılar tarafından geri alınmıştır (Johannes Ephesinus 1860, 379-384; Sebêos 19999, 57-9). 639 yılında Dara, İyad bin Ganem komutasındaki İslam fetihleri ile birlikte İslam hakimiyetine girmiştir. 10.yy'da yeniden Doğu Roma, 12.yy'da ise Artuklu Beyliği idaresinde olduğu bilinmektedir (Erdoğan 2014).

İslam hakimiyetinden bu yana Dara, sahip olduğu sınır niteliğini dolayısıyla stratejik önemi de yitirmiştir (Croke ve Crow 1983, 151). Bunu, bugün şehirde var olan kalıntılardan anlamak mümkündür ki çoğu erken Doğu Roma dönemine tarihlenir. 10. yüzyıldan itibaren şehre gelen Müslüman seyyah ve coğrafyacıların gözlemleri de bu durumu doğrular niteliktedir. İstahri, İbn Havkal, İdrisi, Ibn Cübeyr gibi seyyah ve kent tarihçilerinin çoğu şehrin "küçük" ve "harabe" oluşuna vurgu yapmıştır (Kütük 2016). 19. yüzyıl seyyahlarının[2] ziyaretlerinde Dara benzer şekilde karşımıza çıkar. Bu dönem seyahatnamelerde de kentin harabe oluşuna vurgu vardır. Southgate, Dara'nın hemen her köşesinin, bir depremle fırlatılmış gibi Roma dönemine ait taşlarla dolu olduğunu dile getirir[3] (Southgate 1844, 190).

Harita 1: Dara Antik Kenti Haritası (Ahunbay 1990, 394)

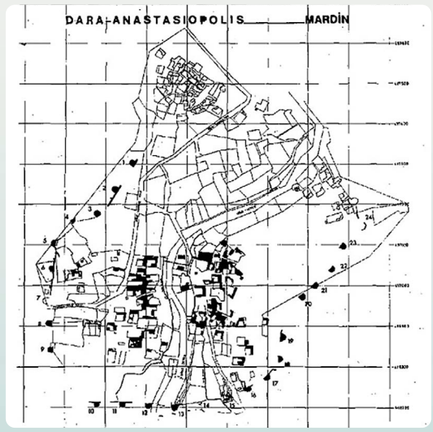

Koruma Süreci

Dara Antik Kenti kazılarının 1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Metin Ahunbay'ın başkanlığında Mardin Müzesi tarafından başlatıldığı görülür. Kazılar, 2010-11 yıllarında Nihat Erdoğan başkanlığında devam etmiştir. Bu dönemde Nekropol alanında insan iskeleti[4] kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

Fotoğraf 2: Dara Köyü (Ateş 2021b)

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 08.04.1977 tarihinde A-401 numaralı karar ile Dara, arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir. Fakat Dara yalnızca bir arkeolojik sit değildir çünkü alanda kalıntıların hemen üzerinde teşekkül eden, Oğuz köyü ismiyle bilinen, bir kırsal yerleşim mevcuttur.

Oğuz Köyü'nü de kapsayan bu bölgede hâlihazırda üç derece sit alanı bulunmaktadır. Birinci derece sit alanı olan kısım, Antik Kent'in büyük kısmını kaplamakta ve bu bölgede herhangi bir yapılaşmaya ya da basit onarıma izin verilmemektedir. Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.04.2019'da aldığı 4522 sayılı karar uyarınca mevcut köy yerleşkesi ikinci derece sit alanı olarak kabul edilmiş ve burada kısıtlı da olsa bazı değişikliklere izin verilmiştir (ŞKVKBK 2019/4522).

Arkeolojik sit alanı ve kırsal yerleşkenin birlikteliği çeşitli koruma sorunlarını da birlikte getirir. Roma dönemine tarihlenen bazı taşların evlerin yapımında kullanılması, kırsal geçim kaynaklarına sahip olan köylülerin tarımsal faaliyetlerinin kısıtlanması ya da sit alanında olmaları nedeniyle yaşanan bazı altyapısal problemler buna örnek gösterilebilir. Süreç içinde gerek koruma kurulunun tavsiyeleri gerek köy muhtarı ve köy sakinlerinin talebi Oğuz Köyü'nün taşınması yönündedir. Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlık-

2 Kinneir, Buckingham, Ainsworth, Southgate, Fletcher, Badger, Parry gibi Batılı seyyahlar tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir (Kütük, 2016).

3 "On every side are huge blocks of stone, some of them from eight to ten feet long, by three and four feet in the other dimessions. These lie scattered all about. As if they had been thrown down by the hand of violence or the shock of an earthquake" (Southgate, 1844, s. 190).

4 Araştırmalarla birlikte bu kemiklerin, kutsal kitaplarda yer alan, ruhlara nefes verilmesi ile yeniden dirilişin gerçekleştiği (Ezekiel- Ölüleri Dirilten Peygamber) sahnesi ile ilişkilendiği anlaşılmıştır. Kemiklerin yeniden diriltilecekleri gün için bu mezarda toplanan insanlara ait olduğu ortaya çıkarılmıştır (Erdoğan 2014). Nekropol alanı kazılarından elde edilen iskeletlerin 27'sinin kadın, 73'ünün erkek, 2'sinin adölesan (3-12 yaş arası), 32'sinin çocuk, 6'sının bebek olduğu tespit edilmiş; 76'sı belirlenememiştir. İskeletler Geç Roma dönemine ait toplam 216 bireye aittir (Demirelli, Alparslan 2018).

Makaleler

Tablo 1: Dara II. Derece Arkeolojik Sit Alanı (Kırsal Yerleşim) Koruma ve Kullanma Koşulları (ŞKVKBK 2019/4522)

1	Bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak bir sit alanıdır.
2	Kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilemez.
3	Günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımları yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabilir.
4	Resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları, müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşü alınarak [...] değerlendirilir.
5	Yeni tarımsal alanlar açılamaz. Toprağın sürülmesine yönelik tarımsal faaliyetler yapılamaz. Mevcut ağaçlardan ürün alınabilir.
6	Taş, toprak, kum vb. alınmasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmasına, toprak, cüruf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökülmesine izin verilemez.
7	Parsellere ilişkin tevhit ve ifraz işlemleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde [...] izin almak koşuluyla yapılabilir.
8	Günümüzde halen kullanılan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemleri yapılabilir.

Harita 2: Dara Sit Alanları Haritası (ŞKVKBK 2019/4522)

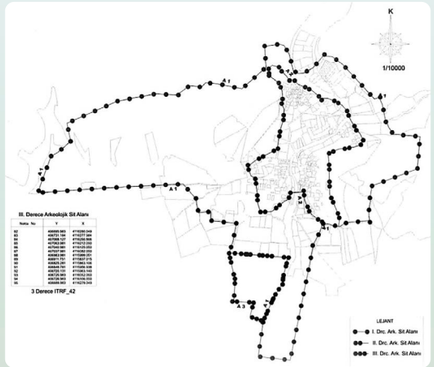

ları Koruma Bölge Kurulu'nun 23.06.2006'da aldığı 109 sayılı kararı uyarınca köyün taşınması için kamulaştırılması uygun bulunmuş ve bu doğrultuda bir koruma amaçlı imar planı hazırlanması önerisi getirilmiştir (Aslan ve Can 2017, 1075). 1/1000 ölçekli Dara Koruma Amaçlı İmar Planı bir süre önce hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır (Artuklu Belediyesi 2021). Köyün taşınmasına dair tartışmalar 1980'lerden beri süregeliyor olsa da bununla alakalı herhangi bir somut adımın henüz atılmadığı söylenebilir.

Dara'nın Turizme Kazandırılmasında DİKA Destekleri

Dicle Kalkınma Ajansı, Dara'nın korunmasına, mekânsal donatılar ile geliştirilmesine ve tarihi bir değer olarak tanıtılmasına yönelik projelere destek vermekte ve turizme kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Mardin Müzesi'nce yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan Galeri Mezarın; nekropol alanında

Fotoğraf 3: Dara Antik Kenti Galeri Mezar Alanı

yer alan, boyutları, planı ve iç düzenlemesiyle dikkat çeken bir 6. yüzyıl Roma yapısı olduğu söylenebilir. Galeri Mezar, tamamen ana kayanın oyulmasıyla düzenlenen üç katlı bir mekandır. Kazılarda, yapının alt katında yüzlerce insana ait kemik açığa çıkarılmıştır. Bu alanın yeniden diriliş ayinleri için Romalılarca inşa edildiği tespit edilmiştir dolayısıyla din/kültür turizmi için yüksek bir potansiyele sahiptir.

Dicle Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen "Dara Antik Kenti Ören Yeri Turizm Altyapı Projesi" (2015) ile bölge için önemli bir turizm merkezi olan Dara Galeri Mezar, restore edilerek ziyarete açılmış ve önemli bir taşınmaz kültür varlığı olarak sergilenmeye başlamıştır. Proje ile Dara Antik Kenti'nde çevresel fiziki koşullar iyileştirilmiş, Antik Kent'te gezilecek mekanların sayısı / niteliği artırılmış ve bu kültürel mirasın turizme kazandırılması sağlanmıştır.

Fotoğraf 4: Dara Antik Kenti Yürüyüş Yolu

Proje kapsamında tasarlanan cam gezi alanı, Nekropol alanındaki Galeri Mezarın ziyaretçiler tarafından görülmesi için estetik bir yapı ile kurgulanmıştır. Yapının müze olarak 2016 yılı turizm sezonuna hazır hale gelmesi sağlanmıştır.

Buna ek olarak, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın geliştirdiği Cazibe Merkezleri Destekleme Programı (CMDP) çerçevesinde "Dara Antik Kenti ve Ören Yeri Çevre Düzenleme Projesi" 2018 yılında 4 milyon TL bütçe ile Dicle Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiştir. Proje kapsamında Dara surlarının ayağa kaldırılması, Antik Kentin konservasyonu ve çevre düzenlemesi, yürüyüş yolu ve diğer mekânsal donatıların tamamlanması ve yerleşkenin uluslararası alanda tanıtımına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

"Dara Antik Kenti Ören Yeri Çevre Düzenleme Projesi" hedef kitlesi turizm sektöründe ve bağlantılı diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler, bu sektörlerde istihdam edilenler, turistik amaçla Mardin'i ziyaret edenler ve potansiyel ziyaretçilerdir. Mardin'in yerleşik halkı da projenin ekonomik ve sosyal sonuçları açısından yararlanıcılar arasında yer almaktadır. Proje ile Mardin'e alternatif bir çekim noktası oluşturularak ilin turistik cazibesi artırılmış, ildeki küçük işletmelerin gelir düzeyi ve istihdam olanakları iyileştirilmiş ve ilde ekonomik canlanma sağlanmıştır. Dicle Kalkınma Ajansı, proje ve destekler ile Antik Kent'in turizme kazandırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Metin. 1991. "Dara- Anastasiopolis." XII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 391–98. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Artuklu Belediyesi. 2021. "Mardin İli, Artuklu İlçesi, Oğuz (Dara Köyü) Mahallesi, 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı – Artuklu Belediyesi." 2021.https://artuklu.bel.tr/mardin-ili-artuklu-ilcesi-dara-mahallesi-1-1000-olcekli-koruma-amacli-uygulama-imar-plani/.
- Aslan, Ebru Harman, ve Cengiz Can. 2017. "Arkeolojik ve Kırsal Mimari Miras Birlikteliğinin Korunabilirliği: Oğuz/Dara Antik Kenti Örneği." Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 16 (62): 1063–63. https://doi.org/10.17755/esosder.318330.
- Ateş, Baki. 2021a. Dara Antik Kenti. Türkiye Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/gezilecekyer/dara-antik-kenti.
- ———. 2021b. Dara Köyü. Türkiye Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/gezilecekyer/dara-antik-kenti.
- Buckingham, J. S. 1827. Travels in Mesopotamia. Londra: Henry Colburn.
- Croke, Brian, ve James Crow. 1983. "Procopius and Dara." Journal of Roman Studies 73 (November): 143–59. https://doi.org/10.2307/300078.
- Demirelli, Ece, ve Fadime Suata Alparslan. 2018. "Dara Antik Kenti İskeletlerinin Antropolojik Analizi." Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 11 (Sayı: 2). https://doi.org/10.17218/hititsosbil.458453.
- Erdoğan, Nihat. 2014. Dara Antik Kenti- the Ancient City of Dara. Mardin Müzesi.
- Johannes Ephesinus. 1860. The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus. Oxford.
- Kütük, Ahmet. 2013. "Bizans İmparatorluğunun Alternatif İstihkam Şehri: Dara (Anastasiopolis) ve Kuruluşu ve Günümüze Kadarki Durumu." Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi VIII (2): 60–85.
- ———. 2016. "19. Yüzyıl Batılı Seyyahlarının Antik Dara (Anastasiopolis) Şehri Ile İlgili Gözlemleri." Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi 1 (1): 55–63.
- Sebêos. 1999. The Armenian History Attributed to Sebeos. Edited by James D Howard-Johnston. Translated by Robert W Thomson. Liverpool: Liverpool Univ. Press.
- Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 26.04.2019-4522

DÜNYANIN EN ESKİ MUTFAK KÜLTÜRÜ 'MEZOPOTOMYA MUTFAĞI'

Erdal BEĞKONDU
Kurumsal Koordinasyon Birimi
Uzman

Mezopotamya, ilk tarımın yapıldığı ve ilk yerleşik yaşamın başladığı bereketli topraklar olarak yapılan bilimsel araştırmalarda dünyadaki diğer mutfak kültürlerine de ilham veren ateşi, tahılı ve eti kullanarak ilk mutfağın kurulduğu bölge olarak kabul edilmektedir.

Mezopotamya mutfağı, bir düzen içinde beslenme alışkanlıklarının ilk ortaya çıktığı yerdir. MÖ 3200'lerde yazının icadı ile birlikte mutfak kültürü alanında arkeolojik buluntulara, yemek tarifi kitabı gibi adlandırabileceğimiz pek çok yazılı tabletler eklenmiştir. Bu tabletlerde, ham besin maddelerini; kendi tadım isteklerine uygun şekilde karıştırıp, harmanlayıp pişirdikleri ve mutfak geleneklerini oluşturdukları yemekler ve yöntemleri anlatılmaktadır. (Jean Bottero, 2005: 68).

Bu alandaki temel çalışmalardan birini yapan Bottero'ya göre Mezopotamyalıların günlük yemeklerini oluşturan besin maddelerinin başında tahıllar, değişik bitkiler, meyveler özellikle hurmanın yanı sıra elma, armut, incir, nar, üzüm; soğan ve kök bitkileri; "yermantarı" ve mantar; baharatlar; büyükbaş ve özellikle küçükbaş hayvanların etleri, domuz; hem etleri hem de yumurtaları yenen kümes hayvanları daha sonraları yetiştirilen tavukgiller dışında ve av hayvanları; deniz ve tatlı su balıkları; kaplumbağalar, kabuklu hayvanlar ve böcekler arasından bilineni çekirgeler; süt, "tereyağı" ve diğer hayvansal (domuz yağı, vb.) ve bitkisel yağlar (susamyağı ve zeytinyağı); yemekleri tatlandırmak için kullanılan değişik ağaç şıraları ve arı balı; ayrıca, yemeklere keskin bir tat veren mineral ürünler (tuz, kül) gelmektedir. (Jean Bottero, 2005: 69)

Bottero'ya göre Mezopotomya Mutfağı zengin habitatında yetiştirilen ürünlerini kullanıyordu. Bottero'nun çalışmaları ve diğer çalışmalara bakıldığında Mezopotomya Mutfağı'nın ana karakterini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Tahıl ve fiğlerin öğütülmesi ve işlenmesi
2. Meyvelerin kurutulması ve işlenmesi (hurma, üzüm incir)
3. Her çeşit etin marine edilmesi, korunması ve pişirme tekniklerinin geliştirilmesi
4. Sütün işlenmesi ve süt ürünleri
5. Baharatların Kullanımı

Anadolu ve Doğu Mutfağı'nın temelini oluşturan bu ürünlerin yetkin bir şekilde ustalıkla kullanıldığı, çok çeşitli tariflerin uygunlandığı en eski bulgular Mezopotomya'da bulunmuştur. Bottero, Arkelojik çalışmalarda bulunan milattan önce 3000 yılına kadar dayanan Sümerce ve Akadca tabletlerde 1820 çeşit peynir, 100 çeşit çorba ve 300 ekmek türünden bahsedildiğini kaydetmiştir.
(Jean Bottero, 2005: 75)

Mersu (Yoğurma) Ekmek Tarifi:

Yemeğin Adı Akadcada Mersu, Sümercede randa kökü itibariyle "yoğurma", "karıştırma" anlamına gelmektedir.

Kullanılan Malzemeler:

Un;

Una ara ara katılacak su, süt ya da bira, ama daha çok sıvı yağ ya da kimi kez tereyağı

İçi için bol miktarda hurma ya da diğer kuru meyveler (üzüm, incir, elma) ve çamfıstığı gibi malzemeler.

Ayrıca, en az dört tane baharat: Çörekotu, kimyon, kişniş ve en son olarak da değil sarımsak! İsteğe bağlı olarka bal da eklenebilir

Bir tencerede sırasıyla malzemeleri katarak toprak tencerede yoğuruyoruz. İyice yoğurduktan sonra bezeler halinde parça parça fırına veriyoruz. Piştikten sonra 'ekmek' halini alıyor.

(Jean Bottero, 2005: 75)

Bütün dünya mutfaklarında Mezopotamya mutfağının doğrudan etkisi vardır. Çünkü ilk yerleşik hayatın başladığı ve tarımın ilk defa yapıldığı topraklar olan Mezopotamya, mutfak sanatları da dahil olmak üzere bilginin her alanında medeniyetlere ev sahipliği yapmış; Türkiye, Irak, İran ve Suriye gastronomisinin bugünkü durumuna gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bölgenin jeo-stratejik konumu, önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, tarih boyunca birçok medeniyete ve medeniyetlerin karşılaşmasına (savaşlar, ticaret) ev sahipliği yapması nedeniyle bölge diğer bölgelere ilham verdiği gibi kendisi de bir sentez mutfağına dönüşmüştür. (Yarış, 2014: 43).

Düzgün ve Özkaya tarafından aktarılan çalışmasında Şule Çetin Mezopotamya Mutfağının etkilediği mutfakları şu şekilde betimlemiştir: (Düzgün & Özkaya, 2015: 43).

Şekil 1: Mezopotamya Mutfağının Etkilediği Mutfaklar (Kaynak: Çetin 1993)

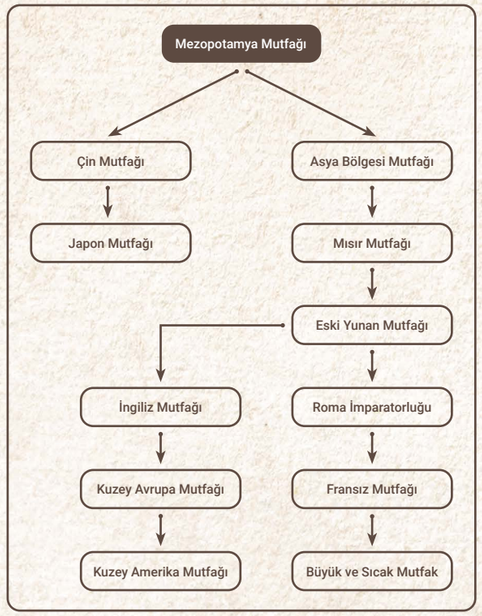

Bugün Mezopotamya Mutfağı tüm dünya mutfak menülerine ürünlerini sokmuş; Anadolu Mutfağı'nın seçkin menülerini ara sıcaklarından, ana yemeklerine, meze ve tatlılarına kadar Mezopotomya ürünleri doldurmaktadır.

Bugün bölgeye has yemekler ve yiyecekler, bölgede olabildiğinde geleneksel yöntemler kullanılarak organik ve endemik ürünler kullanılarak yapılmaya devam etmektedir.

Yazının bu bölümünde Mezopotomya Mutfağı'nın bugününe gelip kısaca Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'ın yaşayan mutfaklarından bahsedelim.

Mardin Mutfağı: Mardin, Mezopotamya mutfağının izlerini taşıyan, benzersiz mutfaklardan biridir. Et,

Fotoğraf 1: Kaburga Dolması

Fotoğraf 2: Irok

Fotoğraf 3: Mezrona Üzümü

bulgur, sebze ve baharatlar harmanlanarak muhteşem bir uyum içinde sunulur. Mardin mutfağı ne Ege yöresi gibi sebze ağırlıklı ne de Urfa, Gaziantep mutfakları gibi acı ve kebap merkezlidir. Mardin mutfağı dünyanın en güzel tatları ile bezenmiş, çok farklı, çok özel bir mutfaktır. Burada et ile bulgur, sebze ile baharat öyle büyük bir uyumla bir araya gelir ki, ortaya olağanüstü mistik tatlar çıkar.

Kıvamında ve zengin baharat açısından zengin Mardin yemeklerinden ilk akla gelenler şunlardır:

Bacanak çorbası, kaburga dolması, bademli iç pilav, nar salatası, ikbebet (haşlanmış içli köfte), ırok (kızarmış içli köfte), kibe, sembusek (kapalı lahmacun), dobo, kitel raha (haşlanmış sini köfte), çiğ köfte, sarma, frik pilavı, alluciye (etli erik yemeği), tahinli kabak tatlısı. Kahiye, harire.

İçecek ve atıştırmalık bakımından zengin olan Mardin'de Süryani şarabı, zencefilli limonata, Reyhani Şurubu, Mardin mahlep likörü, kiliçe (Mardin çöreği), kakuleli mırra, hariri tatlısı, tarçınlı ekmek ve peksimet ile badem şekeri ve leblebide Mardin'in lezzetleri arasında yer alır.

Batman Mutfağı: Mezopotamya'nın karakteristik özelliklerini yansıtan Batman mutfağında koyun eti ve bulgur vazgeçilmez malzemelerdendir. Şam böreği, bumbar dolması, Batman türlüsü (Tırşık), işkembe dolması (ur u rovi), havdel, kütülk ve sumaklı dolmalar ön plana çıkan yemeklerdendir. Zengin bir floraya sahip olan Batman'ın en önemli lezzetleri arasında Sason balı da vardır.

Batman'ın kentleşmesi ve büyümesi yakın bir tarihe dayanmakla birlikte Batman kent merkezinde hem geleneksel Mezopotamya mutfağı hem de dünya mutfağından örnekler sunan çok sayıda mutfak bulmak mümkündür. Ciğer'den Büryan'a bölge mutfağını Batman'da tadabilirsiniz.

Fırat ve Dicle'ye özgü bir tatlı su balığı olan Şabut da tercih edilen bir balık lezzetidir. Ayrıca kırsal kesimde Tifik ve Kıcıl denen çamurdan yapılmış ocaklar-

Fotoğraf 4: Mumbar Dolması

da pişirilen tandır ekmeği ve taş ekmeği olan Hevra yörenin önemli lezzetleri arasındadır. Florasındaki zenginlik sebebiyle bölgedeki en önemli lezzetlerden biri de doğal Sason Balı'dır. Doğallığı ve güçlü aromasıyla benzerlerinden ayrılmayı başaran Sason Balı coğrafi işaret alma yolundadır.

Siirt Mutfağı: Farklı kültürleri, kendi özgün kültürü ile harmanlayan Siirt Mutfağı'nın başrol oyuncuları büryan kebabı ve perde pilavıdır. Ekşili kuru dolma ve kekik çorbası da Siirt'in vazgeçilmezlerindendir.

Farklı kültürel değerleri, kendi değerleri ile harmanlayan Siirt mutfağı, zengin ve çok renklidir. Geleneksel Ortadoğu unsurlarının hâkim olduğu Siirt mutfağında, İtalyanların kuru ekmeğinden Fransızların kır bitkilerinden yapılan yemeklerine kadar birçok ben-

Fotoğraf 6: Perde Pilavı

Fotoğraf 5: Tandır Ekmeği

zeşme ile karşılaşılabilir. Siirt mutfağı ünlü büryan kebabı ile bilinse de mutfağın omurgasını tencere yemekleri oluşturur.

Siirt büryanı yani perive, Siirt'in simgesi lezzetlerdendir. Büryan, 3 metrelik, içinde ateş yanan kuyulara bırakılan taze keçi veya kuzu etinin kendi buharı ile pişmesi ile yapılır. Büryan, sabah çok erken saatlerden itibaren damak zevkine düşkün olanlar tarafından kahvaltı olarak veya öğle yemeği olarak tüketilir.

Siirt'in bir diğer lezzeti fes şeklindeki, etin, hamurun, bademin ve pirincin lezzetle harmanlandığı perde pilavıdır. Perde pilavının en güzeli keklik etiyle yapılır. Perde pilavına bamya çorbası eşlik eder. Siirt Köftesi (Kitle), yani içli köfte diğer yörelerin aksine bu köfte kızartılmaz, haşlanır.

Fotoğraf 6: Büryan (Perive)

Fotoğraf 6: Keek Mıhşi

Fotoğraf 7: Serbidev

Fotoğraf 8: Bırınzer

Fotoğraf 9: Suryaz

Şırnak Mutfağı: Şırnak Mutfağı'nda da güncel Mezopotomya Mutfağı'nda olduğu gibi et önemli bir yer tutmaktadır. Hayvancılığın yaygın olduğu Şırnak'ta ülkemizin en lezzetli ve taze etleri günlük olarak kesilir ve tüketilir. Etler, genellikle baharat veya acılı-ekşili karışımlarla harmanlanır. Şırnak'ta, yemekler kömür ateşinde pişirilir.

Aynı doğa ve kaynaklardan beslenen Bölge mutfakları birbirine benzemekle birlikte ilden ile hatta ilçeden ilçeye yemeklerin adı ve tarifleri değişmektedir. Mardin'den Batman'a, oradan Siirt'e ve Siirt'ten Şırnak' a geçerken gözlemlenen bu değişim büyük bir zenginlik olup tüm bu lezzetler ayrı ayrı yerinde tadılmalıdır.

Şırnak'ta tadabileceğiniz lezzetler yerel adlarıyla şu şekildedir: kutlık, serbıdev, perdepilav, kipe, hekeheşandi, şımşıpe, meyre(mehir), bırınzer, mahmılatık, fıreydin, suryaz.

Bölgede bir arada uyum içinde var olan kültürel çeşitlilik, muazzam ve özgün bir yemek çeşitliliğini de günümüze getirmiştir. Bölge, dünya mutfağının tarihsel süreçteki temeli kabul edilen Mezopotamya mutfağının bütün zenginliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bölgeye gelen turistlerin önemli kısmı yöresel yemeklerini merak ederek gelmektedir. Turizm sektöründe kalite ve sürdürülebilirliğin en önemli girdisi kültürel değerlerin doğru aktarılmasıdır. Bölgede var olan yemek kültürünün yemek endüstrisi karşısında geri planda kalma riskinin bertaraf edilmesi yemeklere dair 'yapılış' bilgisinin uygulamalı olarak nesillere aktarılmasıyla mümkündür. Ayrıca yemeklerinin yapılışının 'etkinlik turizmi' şeklinde sunulması ve tanıtılması da kültür turistlerinin ilgisini cezbedecek bir potansiyel taşımaktadır. Dünyada yerele dair bir aktiviteyi yerinde tecrübe etmek isteyen bir akım oluşmuştur. Bölgemiz için bu akımda faydalanmak ve turistlerin yerelde daha kaliteli ve daha fazla zaman geçirmelerine yönelik olarak alternatif oluşturmak, kültürel mirasın geleceğe aktarılmasını sağlamak ve insan kaynağının yetiştirilmesini temin etmek amacıyla gastronomi turizmine yönelik entegre projelerin desteklenmesi kültürel devamlılık ve turizmde katma değer üretilmesi için bir zorunluluk arz etmektedir.

İnsanoğlunun ilk yerleşik hayata geçtiği bölge olan Mezopotamya'da yemek kültürü sadece yerel dinamiklerin özgün yaratıcılığı ile sınırlı kalmamış, bin yıllarca süren kültürel ilişkiler, ticari alışverişler, el değiştiren siyasi ve ekonomik hakimiyetler ile süreç içindeki değişim ve dönüşümlerle ayrıcalıklı konuma gelmiştir. Mezopotamya mutfağı, antik Mezopotamya uygarlıkları üstüne kurulmuş çok sayıda yaşam deneyimlerinin ürünü olma perspektifiyle değerlendirilmelidir. Bir yanıyla Mezopotamya'nın mirasçısı, öte yandan Ortadoğu'ya ve Akdeniz'e komşuluk yapmış, çok sayıda hanedana yerleşke olmuş, kervan yolların üzerinde tüccarları konuk etmiş, göçebe, çoban topluluklar ve kültürlerin derin etkisinde kalmıştır. Yani bir yanıyla tüccarların mutfağı olmuş bir yanıyla da bulunduğu coğrafyanın kültürüyle beslenmiştir.

Dicle Kalkınma Ajansı tarafından bölge gastronomisinin korunması, geliştirilmesi ve tanıtımına yönelik çok sayıda projesi desteklenmiş ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Tarih Yurt Vakfı ve British Council ile yürütülen Cultival - Somut olmayan kültürel miras projesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülen Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı kapsamında yürütülen 'Bir Mutfak Hikayesi' projesi ve gastronomi alanında Mardin'i sahip olduğu mutfak zenginliğiyle hak ettiği yere taşıyacak olan Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi projesi gastronomi alanında DİKA öncülüğünde geliştirilmiş gastronomi projelerinin başında gelmektedir.

Bölge Turizmi için DİKA Tarafından Geliştirilen Örnek Proje (Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi)

Mardin geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihte ticaret yollarının, kültürlerin, yaşam biçimlerinin ve farklı üretim metotlarının keşişimindi yer almıştır. Mardin mutfağı, Türk, Kürt, Arap, Süryani, Ermeni ve Çeçen farklı medeniyet ve kültürlerin buluşması ile Mezopotamya ve Anadolu Mutfağının bir karışımı haline gelmiş, mutfak zenginliği birçok yeri kıskandıracak özelliktedir.

Mardin Mutfağında dağ ve ova özelliklerinden kaynaklı coğrafyanın getirdiği zenginlikten dolayı birçok sebze, baharat, meyve ve diğer yiyecekler bolca kullanılmaktadır. Mardin mutfağı bu özelliklere sahip olmasına rağmen yemek kültürü ev içinde kalmış diğer yerlere ve mekanlara yayılamamıştır.

Mardin Sürdürülebilir Turizm Proje kapsamında gerçekleştirilen talep analizinde gelen ziyaretçiler özellikle nitelikli yiyecek ve içeceğe erişim ile işletmelerin hijyen ile ilgili sorunları dile getirmiştir. Bu tarz kısıtlar Mardin yemek kültürünün turizm sektörüne entegre olmasının önünde önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunlara ek olarak küreselleşme ile Mardin ilinde yeni neslin mutfak kültüründen uzak yetişmesine sebebiyet vermekte ve yemeklerin bir kısmının zamanla yok olmasına sebebiyet vermektedir.

Mardin mevcut mutfak zenginliğine rağmen UNESCO'nun yaratıcı kentleri arasında bulunmamaktadır. Bu listede olmamak zengin yemek kültürünün turizmle bütünleşememesi ve Gastronomi turizmi gibi niş turizm çeşitlerinin gelişmemesine sebebiyet vermektedir.

Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Müzesi geçmişten günümüze Mardin Mutfağının bir arşivi niteliği taşıyacak yıllar içerisinde değişimi ortaya koyacaktır. Uygulama merkezi ise Mardin mutfağının modern mutfak ile birleştirmeye, mutfağın devamlılığına yönelik atölye ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Proje ile Mardin Mutfağının gelişmesine katkı sağlanarak, özgün yemek kültürünün turizmle bütünleştirilerek UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dahil olan Mardin'in gastronomi alanında kurumsallaşarak kentin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkı sağlamaktır. Proje kapsamında uzun yıllar atıl durumda bulunan anıtsal Sırrı Efendi Konağı Gastronomi (Mutfak) Müzesi ve Uygulama Merkezi olarak fonksiyonlandırılacak, Mardin gastronomisi (mutfağının) tanıtımına yönelik web portalı tasarlanarak, mutfağın bilinirliği arttırılacak ve Gastronomi turizminin geliştirilmesine katkı sağlanacak, Mardin'in UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dahil olması ile gastronomi turizmi gelişecek, Mardin Mutfağının bilinirliğinin arttırılması amacıyla yemek atölyeleri, Gastronomi günleri, Gastronomi Festivali gerçekleştirilecek.

Mardin yemek çeşitliliğine ait arşivleme ve standardizasyon altyapısının kurulması sağlanarak, Mardin mutfağı standartlarının geliştirilmesi ve yaratıcılığının arttırılmasına katkı sağlanarak turizmde yeni bir çekim noktasının oluşturulması ve Mardin'de turizm deneyiminin geliştirilerek rekabetçiliğinin arttırılmasına katkı sunulacaktır.

Proje Mardin açısından turizm alanında ve gastronomiyi öncelikleyen özel nitelikli model bir proje olarak geliştirilmiş ve tamamlandığından Mardin için yılda 5 Milyon turist hedefine önemli katkılar sağlayacaktır.

Bir Mutfak Hikayesi Projesi

Rehberlik Eğitim Toplumsal Yardımlaşma ve Kalkınma Derneği ile Mardin Savur Belediyesinin ortaklaşarak yürüteceği "Bir Mutfak Hikayesi Projesi" ile her geçen gün gelişmekte olan ve desteklenen bir sektörde TRC3 bölgesinde bir ilk gerçekleştirilerek sektörün büyümesine ve artan tüketici taleplerini karşılamaya katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Savur ve Artuklu, Mardin'de kurulacak kurutma, sos&konserve yapımı atölyeleri ve profesyonel mutfakta 40'ı Türk ve 20'si Suriyeli olmak kaydıyla 60 dezavantajlı kadın mesleki ve teknik eğitimlerini tamamladıktan sonra doğal ve hijyenik yöntemlerle kurutulmuş meyve ve sebze üretimine başlayarak, bu kadınların düzenli gelir elde etmesi hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ertuğrul Düzgün ve Fügen Durlu Özkaya, "Mezopotamya'dan Günümüze Mutfak Kültürü", Journal of Tourism And Gastronomy Studies, sy. 3/1 (2015)
- Jean Bottero, Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a, çev. Adnan Kahiloğulları vdğr., Ankara: Dost Kitabevi, 2005, 68.
- Yarış, Ahmet. (2014). Mardin'de Gastronomi Turizmi: Turist Görüşlerine İlişkin Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Gastronomi Turizmi Bilim Dalı, Mardin, 2014.
- Çetin, Şule. (1993). Turizm endüstrisine mutfak elemanı yetiştirmeye yönelik eğitim programlarının değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana.

Makaleler

TURİZMİN YÖNETİŞİMİ

Selim DURAN
Araştırma Strateji Geliştirme
Planlama Birimi
Uzman

Turizmin odağında tur etkinliğini yapan birey ve etkinliğin kendisi yani seyahat vardır. Seyahat insanın yerleşik hayata geçmesinden önce başlayıp yerleşik hayata geçtikten sonra mahiyet değiştiren temel mobilite etkinliğidir. Seyahat, mukim olan bireyin dönemsel olarak toplanma ve yer değiştirmesini ve bu etkinlik için araçlar kullanmasını gerekmektedir. Seyahat tarih boyunca niteliği ve mahiyeti değişen temel bir insan etkinliği iken bugün turizm tanımımızın odağına koyduğumuz bireyin modern bir kavram olduğunu, sosyal psikolojik ve sosyo-ekonomik olarak modernlikle birlikte oluştuğunu söyleyebiliriz. Coğrafi keşifler, büyük göçler, savaşlar, büyük organizasyonlar, festivallere katılmak için insanlık tarih boyunca seyahat etmişse de bunlardan ziyade dini amaçlı (hac ve umre gibi) yapılan seyahatleri insanlığın en belirgin ve bugünde mahiyetini koruyan en eski turizm faaliyeti olduğunu değerlendirebiliriz.

Çağdaş anlamda birey açısından turizm etkinliğini şu şekilde çerçevelendirebiliriz: Yaşadığın yerden, zorunlu olmadığı halde -geri dönmek üzere- en az bir geceliğine (başka bir yaklaşıma göre en az bir öğün yemek yiyecek kadar) ayrılmak. Bireyi turizm açısından iki şekilde ele alabiliriz: Birincisi birey bir pasaportu veya kimliği olan, gereğinde birtakım seyahat izinlerini alabilecek, kurumsal ve özgür bir vatandaş olup devlet veya yerine bir organizasyonun (hukukun) olduğu, güvenlik ve toplumsal hizmetlerin sağlandığı yerlere seyahat edebilen kurumsal (kayıtlı) kişidir. Öte yandan turizm açısından birey en güncel şekliyle bir kredi kartına (gelire), zorunlu dışında seyahat yapabilecek refah ve hazza sahip kişidir.

İsmet Özel, teknik, medeniyet ve yabancılaşmayı ele aldığı Üç Mesele adlı kitabında medeniyeti anlatırken Medeniyetin bir toplumda inceliği, zarafeti geliştirirken, bu inceliğin beraberinde lüzumsuzluğu getirdiğini, lüzumsuzlukla beraber rahatın keyfe, güzelin fanteziye dönüştüğünün altını çizmişti. Medeniyetin somut göstergesinin biraz lüks de içeren mimari yapılar olduğuna işaret eden Özel; insanlığın medeniyet üretebilmesi için çalışmak zorunda olmayan hazza vakit ayırabilecek refahı olan aylakların olmasını gerektiğini vurgular. (Özel, 2012: 90-91) Aynı şekilde sanatın üretilebilmesi için de yaşamsal zorunlulukları aşmış, Maslow'un piramidinin ilk seviyesini tamamlamış üst katmanlara doğru ilerleyen bireylere ihtiyaç vardır.

Modernlikle birlikte artık bir gusto, nitelik, özgünlük aramaksızın ve bu doğrultuda bir onaya filtreye ihtiyaç duymayan/zorunlu olmayan sadece imkanlara sahip olan bireylerin, kitlelerin seçtiği, niceliğin belirlediği popülerin tarihini (popüler sanat, popüler, müzik, sosyal medya fenomenleri) yaşıyoruz. Medeniyet kavramı dönüşerek, sadeleşerek ve basitleşerek popüler kültüre iktisadi kavramla ifade edersek piyasa kavramına dönüştü.

Turizm bugün tüketimin en yaygın formu olurken, modernliğin, kapitalizmin ve popüler kültürün önemli bir performans ve gösteri alanına dönüştü. İsmet Özel'in bahsettiği medeniyetin mimarı aylaklardan, kitleler tarafından dolaylı olarak finanse edilen vasıfsız ünlülere, fenomenlere; niceliğin yüceltildiği popüler kültüre eriştik.

Sosyolojik olarak turist, İsmet Özel'in tanımladığı gibi medeniyetin katalizörü olmak için gerekli boş vakte (aylaklık) ve kaynaklara ve karar alma/tüketim iradesine sahip bireydir. Bu doğrultuda birey(ler)in zorunlu olmayan nedenlerle yaşadığı yerlerden geçici olarak ayrılmasından yaşam yerlerine dönene kadar seyahat eksenindeki faaliyetlerini turizmin turist ayağı olarak tanımlayabiliriz.

Buna göre turizm, asgari olarak -bunlarla sınırlı olmamak üzere- seyahat, yeme içme ve konaklama faaliyetlerini içermektedir. Bu ihtiyaçların dışında ortaya çıkan planlı veya plansız ihtiyaçlar için de en genel tanımıyla alışveriş de bugün turizmin tanımında olmasa da bu üç etkinlik dahil paydasını oluşturmaktadır. Ancak bir sektör olarak turizm bu tanımdaki ihtiyaçları karşılamaya ve daha fazla turist çekmeye yönelik ekonomik, kültürel ve teknik oluşum ile turizm işletmeleri ile tamamlayıcı sektörlerin global düzeyde ticari organizasyonuna karşılık gelmektedir. İnsanların basit gibi görünün gezi etkinlikleri istihdam yoğun devasa bir sektörün doğmasına sebep olmuştur. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre 2019 yılı itibariyle dünya geneli turist sayısının (1.5 milyar) dünya nüfusuna (7.673 milyar) oranı %19,5'dur. Covid 19 salgınından önce 2019 yılında ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı 45 milyonu aşmış ve ülkemiz dünyada en çok ziyaret edilen 6. ülke olmuştur. Özellikle uluslararası turizm hareketleri büyük oranda tur operatörleri ve seyahat acenteleri tarafından organize edilmektedir.

Turizm işletmesi veya işletmeciliği dediğimizde bireylerin gezme faaliyeti için gerekli asgari hizmetleri sağlayan oteller, seyahat firmaları, bar&restoranlar ve bu işletmeleri organize ederek turizm ürününü paket (tatil-tur) olarak sunan seyahat acenteleri ve tur operatörleri anlaşılmaktadır.

Burada turizmin yönetişimi ile kültürün yönetimini ayırmak üzere bir parentez açmak istiyorum. Ülkemizde turizm, kültür yönetimi ile de birlikte değerlendirilmektedir. Bu bakımdan kültür ve turizm tek bir bakanlık altında toplanmıştır. Bu yaklaşım, kültürün turizme (pazara, müşteriye) yönelik yönetimi gibi bir sonucu doğurabilmektedir. Turizm bir hizmet sektörü olarak doğrudan işletme biliminin alanına girerken, Kültür yönetimi birçok bilim ve disiplinle (sosyal bilimler, mimari, şehir bölge planlama, arkeoloji, güzel sanatlar vb.) ilişkili olup ilkesel olarak kültür ve işletmenin (turizmin) ayrılması, ayrı düşünülmesi ayrı yönetilmesi gerekir. Bugün turizm dediğimizde UNESCO'yu, kültürel mirası, folkloru, müzeleri hatta sanatı bu başlık altında düşünüyoruz. Ancak turizmin özü işletmeciliktir, ticarettir; işletmesel anlamdaki turizm faaliyetleri ve kuruluşları ile kültür yönetimi ayrışmalıdır. Dünya'da kültür yönetimi bağımsız olarak kurumsallaşmıştır.

Kültür yönetimi ve onun kurumsal örgütlenmesi ayrı bir makalenin konusu iken mevcut haliyle tanımını ve ana bileşenlerini ortaya koyduğumuz turizmin yönetişimini anlamak için önce turizmin değer zincirine bakmamız gerekiyor. Dilimize 'Rekabetçilik' adıyla çevrilen kitabın yazarı Harvard Business School profesörü Michael Porter'ın li-

teratüre kazandırdığı değer zinciri kavramı, işletmelerin girdiden çıktıya; hammadden son ürüne üretim zincirinde verimliliği ve maliyet etkinliğini sağlayarak katma değeri arttırmaya yönelik analizleri içermektedir.

Turizm değer zinciri Dünya Turizm Örgütü tarafından ana hatlarıyla şematize edilmiş, bu doğrultuda bir turizm yönetişim modeli geliştirilmiştir. Dünya Turizm örgütünün oluşturduğu değer zinciri diyagramında[1] bileşenler dört gruba ayrılmıştır:

1. Kurumlar & Turizm Varlıkları
2. Turizm Sektörü (İşletmeleri)
3. Tamamlayıcı Sektörler
4. Çevresel Etkiler

Yatay olarak iki bölüme ayrılan turizm zincirini oluşturulan ana eksen şu şekildedir:

Şekil 1: Turizm Değer Zinciri

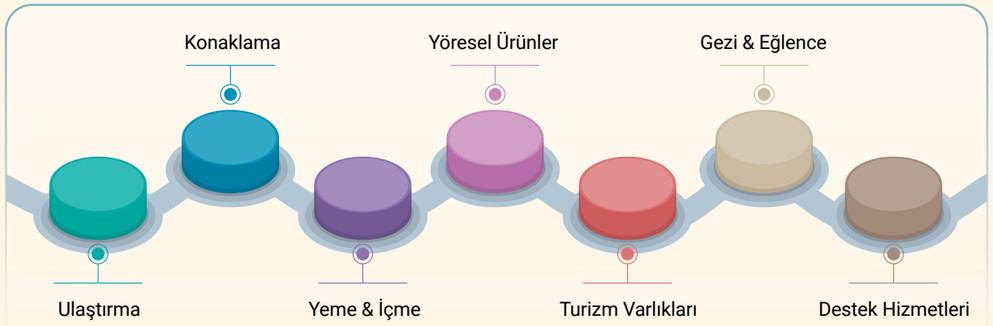

Bu eksenin altında her bir bileşenin alt kırılımlarının yer aldığı turiste doğrudan dokunan ve turizmden doğrudan gelir elde eden turizm sektörü yer almaktadır. Eksenin üstünde ise turiste dokunan bu sektörlerin dokunduğu (ama turistin dokunmadığı) dolaylı alt sektörler bulunmaktadır. Değer zinciri diyagramının solunda turizmin altyapısını oluşturan kurumsal yapılar, tanıtım faaliyetleri, solunda ise tüm bu sürecin yarattığı çevresel etkiler yer almaktadır. Bu değer zinciri diyagramı aynı zamanda turizm yönetişim şemasını oluşturmaktadır. Bu yönetişim şemasındaki, şemadaki kategorilerine göre aşağıda bölümler halinde incelenmiştir.

Ulaşım

Ülkemizde ulaşım alanında düzenleyici, denetleyici ve hizmet sağlayıcı kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, meslek birlikleri ve işletmeler bulunmaktadır. Ulaşım alanında düzenleyici ve denetleyici kurumlar Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile belediyelerdir. Belediyeler genellikle şehir içi ulaşımın yönetimini Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) ve ilgili birimleriyle yönetirken şehir içi ulaşım hizmetlerini de sağlamaktadır.

Türkiye'nin "Havacılık Federasyonu" yetkisini de taşıyan havacılık sanayisini kurmak; askeri, sivil, sportif ve turistik havacılığın gelişmesini sağlama misyonu ile kurulan yürüten Türk Hava Kurumu ülkemizdeki havacılık kuruluşudur.

Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu ve bağlı Şoförler ve Otomobilciler Odası kamu tüzel kişiliğini haiz meslek kuruşu iken Türkiye Otobüsçüler Federasyonu (TOFED) sektördeki önde gelen sivil toplum kuruluşudur.

Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC), Avrupa Hava Seyrüseferi Emniyeti Teşkilatı (EUROCONTROL), D8 Sivil Havacılık Çalışma Grubu ve Ortak Havacılık Otoriteleri Eğitim Organizasyonu (JAATO) üyesidir. Ayrıca Avrupa Havacılık Emniyeti Ajansı (EASA), Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA), Uluslararası Havalimanları Konseyi (ACI) ülkemiz kurum ve kuruluşlarının üyesi olduğu diğer birlik ve örgütlerdir. Gemi taşımacılığı konusunda uluslararası otorite ise Uluslararası Kruvaziyer Birliği'dir. (Cruise Lines International Association-CLIA)

Konaklama

Türkiye'de konaklama işletmelerinin denetimi, akreditasyonu, belgelendirilmesi Kültür Turizm Bakanlığı ile belediyeler tarafından yürütülmektedir. Konaklama alanında önde gelen birlikler TÜROFED ve TUROB'dur.

Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED), TUROB ve TÜROB gibi iki farklı çatı altında faaliyetlerini sürdürürken bu yeni yapılanma ile 15 turizm bölgesinde örgütlenmiş derneği, 1766 üye tesisi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli tesislerin yaklaşık %60'ını temsil eden bir çatı örgütlenme haline gelmiştir. TÜROFED, turizme ilişkin konularda amacında yer alan mesleki gelişimler için sektör içindeki iş birliği ve koordinasyonun sağlanması, bilimsel çalışmalar yapılması, alt yapının geliştirilmesi ve turizmle ilgili kuruluş ve kurumlara katılarak faaliyetler yürütmektedir.

Üyelerini sektör içinde ve dışında temsil eden Türkiye Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği (TÜROB); Dünya Turizm Örgütü, Hospitality Europe ve Uluslararası Otel ve Restoranlar Birliği üyesidir. TÜROB, turizm sektörünün sorunlarını çözmek, gelişmesine katkı sağlamak amacıyla çalışmalar yürütürken, resmi kurum, kuruluş veya kişilerle koordinasyonu hem ulusal hem de uluslararası alanda lobicilik faaliyetleri yürütmektedir.

Ülkemizde bölgesel ve ulusal düzeyde faal olan çok fazla turizm örgütü faaliyetlerini yürütmekle birlikte bu kapsamda en etkin olan yapı bu iki birliktir.

Konaklama alanında uluslararası çatı kuruluş TÜROB'un da üyesi olduğu, Uluslararası Otel ve Restoran Birliği'dir. (International Hotel&Restaurant Association-IH&RA)

Yeme & İçme

Türkiye'de yeme & içme tesislerin denetimi, izin işlemleri ve belgelendirilmesi Kültür Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile belediyeler tarafından yürütülmektedir.

1 Diyagram Dünya Ticaret Örgütü'nün şu yayından incelenebilir. S. 66 https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415496

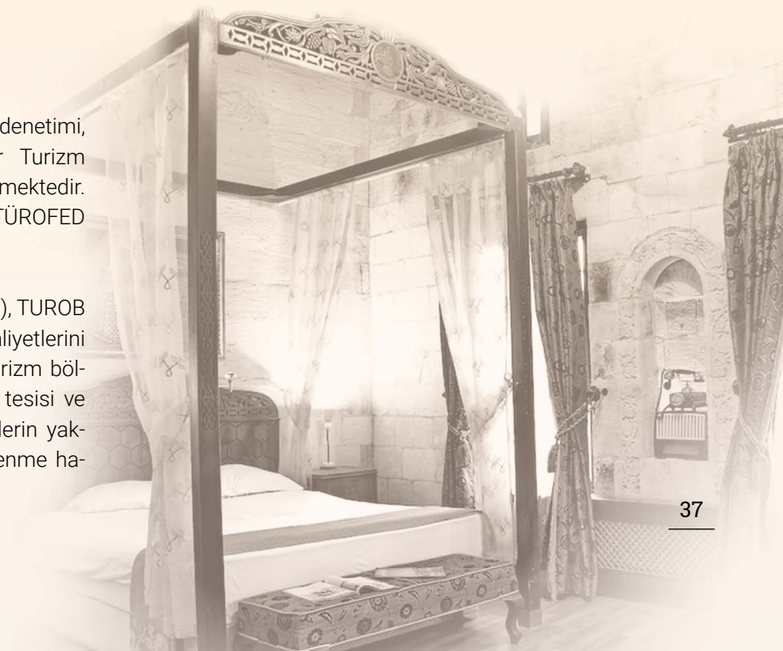

Şekil 2: Turizm Politikalarının İlkeleri

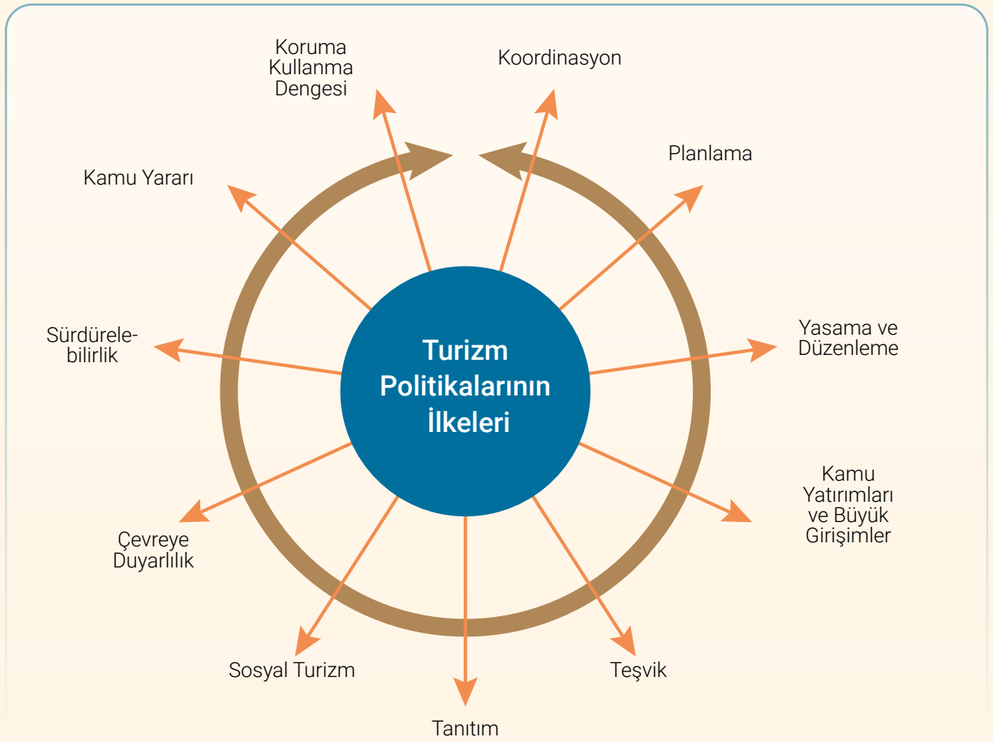

Ülkemizde restoran işletmelerinin çatı örgütü olarak iki sivil toplum örgütü etkindir. Turizm Restoran Yatırımcıları ve Gastronomi İşletmeleri Derneği (TURYİD), sektörü bir araya getirmek ve yeme, içme ve eğlence endüstrilerinin sorunlarına çözümler üretmek temel fikirleri ile kurulmuş bir sivil toplum yapısıdır. Tüm Restoranlar ve Turizmciler Derneği (TÜRES) yeme-içme pazarında dünya markalarının oluşturulması, dünya Gastronomi pazarından daha çok pay alınması ve ülkemize gelir kazandırılması amaçlarıyla faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşudur.

Turizm Varlıkları

Turizm varlıkları içerisine turizm çeşitlerinin alanına giren kayak vb spor ve kamp alanları, sahiller, doğal ve arkeolojik varlıklar vb. tüm turistik aktivite alanları girmekle birlikte burada taşınır ve özellikle taşınmaz kültür varlıklarının korunmasından bahsedeceğiz.

Kültür varlıklarının korunması, geliştirilmesi, erişime açılması ve tanıtımından sorumlu kuruluş Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Yasallık, koordinasyon, planlama, yasama ve düzenleme, kamu yatırımları ve büyük girişimler, teşvik, tanıtım, sosyal turizm, çevreye duyarlılık, sürdürülebilirlik, kamu yararı, koruma-kullanma dengesi turizm politikalarının temel ilkelerini, Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kamu kurumlarının misyonunu teşkil etmektedir.

Kültür Turizm Bakanlığı'na bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kültür Varlıkları'nın tescili, korunması, restorasyonu, tanıtımı görevlerini yürütmektedir. Uluslararası bağlayıcı anlaşmalar ile kültür varlıklarının korunması misyonunu sürdüren Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu'nun (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) temel hedefi, ortak paylaşımı bulunan değerlere dayalı olarak farlı kültürler, medeniyetler ve insanlar arasında birlikteliğin sağlanmasıdır.

Turizm'de Çatı Kuruluşlar

Turizmin uluslararası alanda en büyük organizasyonu ve temsilcisi olan Birleşmiş Milleteler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization-UNWTO); ekonomik büyüme, gelişmenin devamlılığı ve çevresel sürdürülebilirlik konularında dünya genelinde turizm politikalarının geliştirilmesini ve sektörün bilgilendirilmesini amaçlamaktadır.

Turizmin görünmeyen en önemli aktörleri seyahat acenteleridir. Ulusal seyahat acenteleri birliklerinin de bağlı olduğu dünya çapında seyahat acentelerinin çatı örgütü Dünya Seyahat Acentaları Birliği'dir. (World Association of Travel Agencies-WATA).

Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu uyarınca kurulan Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) seyahat acentelerinin çatı kuruluşu olup yaklaşık 9000 üyesiyle ülkemizde turizm alanında en etkin sivil turizm aktörüdür.

Turist Rehberliği Meslek Kanunu uyarınca kurulan Turist Rehberleri Birliği (TUREB), ülke çapında tur rehberlerinin bağlı bulunduğu 13 meslek odası ile tur rehberlerinin bağlı olarak çalıştığı çatı kuruluştur.

Burada anılanlar dışında belirtilen turizmin alt faaliyet alanlarına, turizm çeşitlerine göre çok sayıda uluslararası konfederasyon ve organizasyon, ulusal dernek ve sendika mevcuttur. Ayrıca turizme dolaylı ilişki içerisinde birçok sektör olduğu gibi birçok bakanlık, mesleki kuruluş ve birlik turizm süreçleriyle ilgilidir.

KAYNAKÇA

- Özel, İsmet, (2012), ÜÇ MESELE Teknik, Medeniyet, Yabancılaşma, TİYO, Tam İstiklal Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, (17. Baskı)
- Alaeddinoğlu, F. & Can, A. S. (2007). Türk Turizm Sektöründe Tur Operatörleri ve Seyahat Acentaları. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (2) 50-66. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gazitica-retturizm/issue/49894/639551
- Hacıoğlu, N. & Bozkurt M. & Şahin B (2016) Genel Turizm, Paradigma Akademi, Çanakkale
- AĞBAY, Nurullah C. (2019), Türkiye'de Turizm Politikasının Oluşturulmasında Yönetişimin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Malatya

Mardin'de Gezilecek Çok Yer Var

Batman'da Gezilecek Çok Yer Var

TRC3 BÖLGESİ

İnanç ve Kültür Turizmi Rotası ve Markalaşması Fizibilitesi

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

SİİRT VALİLİĞİ

T.C. MARDİN VALİLİĞİ

T.C. BATMAN VALİLİĞİ

T.C. ŞIRNAK VALİLİĞİ 1990

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

DİKA dicle kalkınma ajansı

KÜLTÜREL MİRAS VARLIKLARININ KORUNMASI

Dr. Ahmet ALANLI
Genel Sekreter

Kültürel miras varlıkları, insan eliyle üretilen tarihi mimari eserleri, arkeolojik kalıntıları, toplumlara ait gelenekleri, görenekleri, yöreye ait insanların davranışları, tutumları ve söylenceleri gibi somut ve somut olmayan tüm değerleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kültürel miras varlıkları, günümüz ile geçmiş dönemler arasında bir köprü görevini yerine getirirken, içinde bulunduğu toplumu tanımlayan, tanıtan ve diğerlerinden ayıran özgünlüklerdir.

Kültürel miras varlıklarının yok olması, tahrip olması, geçmiş ve günümüz arasındaki bağlantının kopmasına, toplumların kendilerini oluşturan hafızanın kaybolmasına neden olmaktadır. Kültürel miras varlıklarının korunmasına yönelik bilinçlenme ve farkındalık, özellikle 2. dünya savaşının neden olduğu yıkımlar, sanayileşmenin artması, düzensiz göçler ve kentleşme gibi etkenler ile kültürel varlıkların tahrip olması ve yok olması ile başlamıştır. 1931 yılında imzalanan Atina sözleşmesi uluslararası anlamda ilk koruma sözleşmesi olarak bilinirken, 1964 yılında onaylanan Venedik sözleşmesi özellikle tarihi alanların korunmasına yönelik tarih adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Kurumsal anlamda Birleşmiş Milletlere bağlı olarak 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) kültürel miras varlıklarının korunması açısından önemli bir kuruluştur. Yine kültürel miras varlıklarının korunması ile ilişkili 1949 yılında Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), 1956 yılında Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Uluslararası Merkezi (ICCROM) ve 1964 yılında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) faaliyete geçmiştir. Kültürel ve doğal miras varlıklarının uluslararası anlamda, korunmasına yönelik en önemli sözleşme 1972 yılında UNESCO tarafından onaylanan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair" sözleşmedir (https://www.unesco.org.tr/). Sözkonusu miras varlıklarını korumaya yönelik sözleşme 1982 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

Tablo 1: Türkiye UNESCO Miras Listesi

Miras Adı	Şehir	Yılı
Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Sivas	1985
İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul	1985
Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Nevşehir	1985
Hattuşa: Hitit Başkenti	Çorum	1986
Nemrut Dağı	Adıyaman	1987
Hieropolis-Pamukkale	Denizli	1988
Xanthos-Letoon	Antalya-Muğla	1988
Safranbolu Şehri	Karabük	1994
Truva Arkeolojik Alanı	Çanakkale	1998
Çatalhöyük Neolitik Alanı	Konya	2012
Bursa ve Cumalıkızık	Bursa	2014
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	İzmir	2014
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	Diyarbakır	2015
Efes Antik Kenti	İzmir	2015
Ani Arkeolojik Alanı	Kars	2016
Aphrodisias	Aydın	2017
Göbekli Tepe	Şanlıurfa	2018
Arslantepe Höyüğü	Malatya	2021

Türkiye UNESCO Miras Listesi

1972 yılından yukarıda bahsedilen onaylanan sözleşme ile birlikte Dünya Miras Listesini belirleyecek Dünya Miras Komitesi kurulmuştur. Dünya miras listesinde Türkiye'den 17'si kültürel, 2'si karma 19 miras alanı bulunmaktadır.

Yukarıda listelenen Dünya Kalıcı Miras listesi ile birlikte UNESCO Dünya Geçici Miras listesinden Türkiye'de 84 adet miras bulunmaktadır. TRC3 bölgesinde ise Mardin Kültürel Peyzajı (2000), Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (2014), İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması (Siirt-2015) ve Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (2021) yer almaktadır.

Türkiye'de Alan Yönetim Planı

Alan yönetimi planı, doğal ve kültürel miras varlıklarının korunması, yaşatılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere özgünlüğünü muhafaza ederek aktarılması için Dünya Miras Listesine aday ülkelerin oluşturmaları gereken şartlardan biridir. Yönetim planı, koruma konusu alana yönelik eylemlerden, sorumlu paydaşlardan oluşan bir yol haritasıdır. Alan yönetimi ile ilgili yönetmelikte, yönetim alanı "Yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planları" şeklinde tanımlanmaktadır (Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, R.G., 27.11.2005 tarih ve 26006 sayı).

Alan yönetimi, yönetim alanının belirlenmesinden, yönetim planının hazırlanmasına, uygulanmasına, denetlenmesine kadar olan süreçleri, paydaş ile koordinasyon ve eşgüdüm içerisinde, doğal ve kültürel miras varlıklarının gelecek nesillere korunarak, orijinal şekilleri ile gelecek nesillere aktarılması için gereken tüm yönetim süreçlerini kapsamaktadır. Yönetim alanı, yönetim planı kavramları ilk olarak 2004 yılında 5226 sayılı kanun ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununda yapılan değişikle Türk mevzuatına dahil olmuştur (5226 sayılı kanun, R.G., 27.07.2004 tarih ve 25535 sayı).

Kültürel miras varlıklarının korunmasına yönelik olarak oluşturulan alan yönetimi, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu ve danışma kurulundan oluşan birimler eliyle yürütülmektedir. Korunan alan yönetim planı oluşturulması ile ilgili tavsiyeler UNESCO tarafından miras varlıklarının korunmasına yönelik olarak yayınlanan uygulama rehberlerinde uzun süre yer almış, 2015 yılından itibaren, yönetim planları aday olacak miras varlıkları için ön koşul olarak belirlenmiştir. Türkiye'de 18 adet onaylı yönetim planı bulunmaktadır. TRC3 bölgesi içerisinde Savur ilçesi kent merkezi ve bağlantı noktası dereiçi (kıllit) için 2016 yılında hazırlanan yönetim planı bulunmaktadır. Tarihi kent merkezi için ajansımız desteği ile alan yönetim planı ise onaylanma aşamasındadır.

Türkiye'de kültürel miras varlıkları için hazırlanacak yönetim planlarının kapsamını oluşturan yönetim alanlarının belirlenmesi ve onaylanmasının yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı uhdesinde yer almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kültürel miras varlıklarının korunmasında, alan yönetim modeli, UNESCO tarafından hazırlanan rehberlerde belirtilmesi ve miras listesine giriş için bir ön koşul olması nedeniyle Türkiye'de gündeme gelmiş ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Alan yönetim modelinin temelini oluşturan onaylı yönetim planlarının adedi 18'dir.

Alan yönetim biriminin, merkezi teşkilatın ya da yerel yönetimin birimi olup olmadığı hususundaki tartışmalar devam ederken, alan başkanının tek kişi ya da bir organizasyon şeklinde örgütlenmesi hususunda farklı uygulamalar yer almaktadır. Alan yönetim modeli, özellikle 1980 yılından sonra yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde şekillenen, merkezi yönetim yetkilerinin bir kısmını yerel otoritelere ve sivil toplum kuruluşlarına devir etmesine yönelik tartışılan yönetişim ve yerelleşme tartışmalarının bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır. Yönetişim modeli, katılımcılık anlayışını benimseyen, kamu ve özel kesim ile sivil toplum kuruluşları arasında yetki paylaşımını benimseyen bir yönetim şeklini ifade etmekte için kullanılmaktadır. Alan yönetim modeli içerisinde, kamu kesim, özel kesim ve sivil kesimin temsilcilerinin yer aldığı bir yönetim şeklini önermesi nedeniyle yönetişim modeline benzerlik göstermektedir.

Türkiye'de tasarlanan ve oluşturulan politikaların uygulamasının başarılı olması için uygulama aşamasında amaçların net ve ulaşabilir olması, aktörlerin görev ve sorumlulukları ile yetkilerinin ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi ve yürütülmesine yönelik idari kararlılık tutumunun sergilenmesi gereklidir. Alan yönetim konusunda yapılan çalışmalarda, alan yönetim modelinin birimlerinin Türk idare teşkilatının içindeki yerinin belirsiz olması, yönetim planı içerisinde yer alan aktörlerin yetkilerindeki çakışması, alan yönetim modelindeki birimlerin yetkilerinin ve yaptırım gücünün, alan yönetim modelini yönetmede yetersiz kalması, katılımcılık düzeyinin düşük olması, tartışılan konular arasında yer almaktadır.

Alan yönetimi, yönetişim modelini içermesi nedeniyle demokrasinin güçlenmesi ve kültürel miras varlıklara sahip bulunan yöre halkının yönetme beceresini geliştirmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Yerel demokrasinin güçlenmesi ve sivil toplum kuruluşlarının etkin bir şekilde karar alma mekanizmalarında yerini alabilmesi için alan yönetim modelinin yaptırım gücünün arttırılması, birimlerin kapasitesinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ulusal Yönetim Planları, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-204384/ulusal-yonetim-planlari.html, (Erişim Tarihi:02.11.2021)
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177, (Erişim Tarihi:02.11.2021)
- UNESCO Dünya Miras Listesi, https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi, (Erişim Tarihi:02.11.2021)
- Resmî Gazete, 27.11.2005 tarih ve 26006 sayı, "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"
- Resmi Gazete, 27.07.2004 tarih ve 25535 sayı, "5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"

YUKARI DİCLE VADİSİ SOMUT OLMAYAN **KÜLTÜREL MİRASINI KORUMA VE FARKINDALIK YARATMA PROJESİ**

Berk OĞUZ
Şırnak Yatırım Destek Ofisi
Koordinatör Vekili

British Council'in Kültürel Koruma Fonu tarafından finanse edilen "Yukarı Dicle Vadisi Somut Olmayan Kültürel Mirasını Koruma ve Farkındalık Yaratma Projesi" Ajansımız, Tarih Vakfı ve Mardin Müzesi ortaklığıyla gerçekleştirilmiştir. Proje 2017 yılında başlamış ve yaklaşık bir buçuk senede tamamlanarak 2019 yılında sonlandırılmıştır. Ajansımız adına proje koordinasyon görevini şu anda Program Yönetimi Biriminde uzman olarak görev yapmakta olan Emine Tuğba ALPASLAN üstlenmiştir.

Proje ile TRC3 Bölgesi illerinden Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan Yukarı Dicle Vadisi bölgesinde kaybolan veya kaybolmaya yüz tutan somut olmayan kültürel miras öğelerini belirlemeyi, belgelemeyi, kısa filmlerle tanıtarak görünür kılmayı ve bu konuda farkındalık yaratılmayı hedeflenmiştir. Özellikle bu bölgede yaşamış farklı kültürel geçmişe sahip Süryani, Ermeni, Kürd, Arab, Türkmen, Keldani, Ezidi, Mahalmi, Dom, Çeçen ve adını sayamadığımız daha nice etnik ve dini grupların gelenek ve kültürlerini gün yüzüne çıkartmak ve kültürel mirasını yaşatmak için proje hayata geçirilmiştir.

Fotoğraf: Saha Çalışmaları (Kaynak: cultival.org)

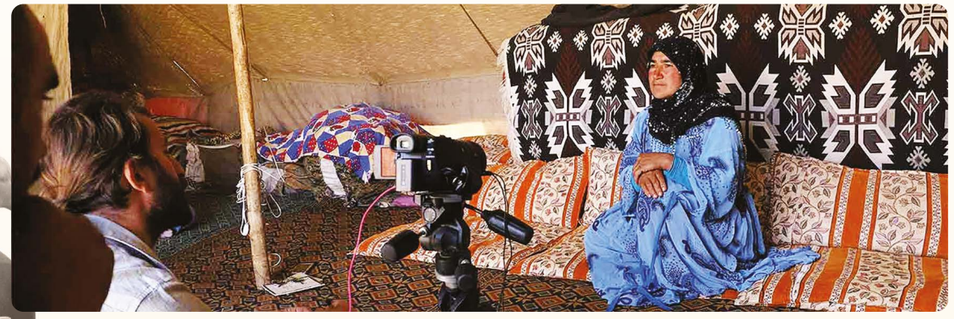

Proje, zengin kültürel çeşitliliğe sahip Yukarı Dicle Vadisi'nde yaşayan halkların belleğinde veya günlük hayatının içinde yaşayan adet ve geleneklerden inançlara, bayramlardan şenliklere, el sanatlarından zanaatlara, şarkı ve oyunlardan yemeklere kadar TRC3 Bölgesi'nin somut olmayan kültürel mirasına odaklanmıştır. Projeye bölgede faaliyet gösteren il kültür müdürlükleri, il milli eğitim müdürlükleri, müzeler, üniversiteler ve yerel araştırmacılar destek sunmuşlardır.

Fotoğraf: Çalıştay (Kaynak: cultival.org)

21-22.02.2018 yılında ajansımızın ev sahipliğinde açılış toplantısı ve akabinde somut olmayan kültürel miras öğelerinin belirlenmesiyle faaliyetler başlamıştır. Açılış toplantısı kapsamında konuyla ilgili Bölge kurum ve kuruluş temsilcilerine 2 gün süreyle 40 kadar gönüllüye TouchTD kültürel miras uzmanı Julie Scott tarafından "Somut Olmayan Kültürel Miras Eğitimi" verilmiştir. Eğitimlerin ardından Temmuz 2018'de çalışmalara başlanmıştır. Saha çalışmalarına paralel olarak öğretmenler için tasarlanan kültürel miras eğitimleri için dört ilin milli eğitim müdürleriyle görüşülmüş ve devamında eğitimler için tarihler belirlenmiştir. Mardin, Batman ve Şırnak'ta öğretmenler için eğitimler verilmiştir. Bu doğrultuda öğretmenler öğrencileriyle birlikte gerçekleştirecekleri atölye çalışmaları için konularını belirlemişlerdir. Çocuklar arasında somut olmayan kültürel miras ile ilgili farkındalığın artırılmasını amaçlayan bu faaliyetle öğrencilerin öğretmenleriyle birlikte yaptıkları çalışmalar sergilenmiştir.

Proje kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin detay bilgiler aşağıda verilmiştir:

Fotoğraf: Sözlü Tarih Eğitimi (Kaynak: cultival.org)

21 Şubat 2018'de gerçekleştirilen çalıştayda DİKA Genel Sekreteri, Tarih Vakfı Başkanı ve Mardin Müzesi Müdürü açılış konuşmalarını gerçekleştirmişlerdir. Geniş çaplı katılımın sağlandığı çalıştayda "Tarih, Miras ve Mekan" başlıklı bir panel gerçekleştirilmiş olup panel sonrası TRC3 Bölgesi kamu kurumu temsilcileri, yerel araştırmacılar, akademisyenler ve öğrenciler 2 gün süren çalıştayı değerlendirmişlerdir. Çalıştay kapsamında gerçekleştirilen sunum başlıkları aşağıdaki gibidir:

Fotoğraf: Saha Çalışmaları (Kaynak: cultival.org)

- Somut Olmayan Kültürel Miras Farkındalığı
- Görünmeyenin Sesi: Müzelerde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sergilenmesi
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Belgelenmesinde Sözlü Tarih Çalışmalarının Yeri
- Kültürel Miras Öğelerinin Sunumu ve Önceliklendirilmesi Atölye Çalışması

Saha çalışmalarında görev alacak personeli belirlemek amacıyla kültürel miras öğeleri hakkında araştırma yapabilecek ve röportajlar alabilecek gönüllülere sözlü tarih eğitimi verilmiştir. Sözlü tarih eğitimleri, Tarih Vakfı sözlü tarih eğitmeni ve danışmanı tarafından gerçekleştirilmiş olup eğitimlere ait katılımcı bilgileri aşağıdaki gibidir:

- 10-11 Nisan 2018, Şırnak Üniversitesi: 5 Şırnak Üniversitesi öğrencisi, 5 Artuklu Üniversitesi öğrencisi, 1 antropolog ve 1 sanat tarihçi: 12 kişi;
- 13-14 Nisan 2018, Mardin Müzesi: 5 Batman Üniversitesi'nde öğrencisi, 1 gazeteci, 2 sanat tarihçi, 3 arkeolog: 11 kişi;
- 12-13 Kasım 2018 Mardin Müzesi: Artuklu Üniversitesi mezunu 3 sosyolog, 1 antropolog, 1 dil bilimci ve ilgili branşlarda 8 müze personeli: 13 kişi;
- 26-27 Ocak 2019, Batman Müzesi: Batman Üniversitesi'nden 2 halk bilimi öğrencisi, 4 Batman Müzesi personeli, 4 Siirt İl Kültür Müdürlüğü personeli, 1 mimar ve 1 öğretmen 12 kişi olarak verilmiştir[1].

Düzenlenen eğitimler sayesinde yeni genç araştırmacılar bölgeye kazandırılmıştır.

Saha çalışması Yukarı Dicle Vadisinde yer alan Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illeri coğrafyasını kapsamıştır. İlgili çalışma Batman'ın Kozluk ilçesinin Derince köyünde, geleneksel tuz üretimi araştırmasıyla başlamıştır. Diğer ilçelere ve alt bölgelere yönelik çalışmaların da yapıldığı saha organizasyonu yaklaşık 8 ay sürmüştür. Saha çalışmasında yer alan gönüllüler görüşmelerde mekan, dil insan uyumuna özellikle dikkat etmişlerdir. Görüşmeler kişinin konuştuğu etnik köken dilinde ve Türkçe olarak kayıt altına alınmıştır. Dört ilin, merkez, ilçe ve köylerinde birçok kültürel miras öğeleri tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Mardin Artuklu, Kızıltepe, Nusaybin, Ömerli, Midyat, Mazıdağ, Derik: Su Nazırı ve çeşmeler, Seramik Yapımı, Ahşap Oymacılığı, Bağbozumu, Pekmez Yapımı, Şarap Yapımı, Pestil ve Sucuklu Ceviz Yapımı, Zeytinyağı Üretimi, Geleneksel Mimari, Halk Hekimliği, Kırıkçı, Kasır Kültürü, Bayramlaşma, Barışma Geleneği, Barış Yemeği, Gırnavaz Türbesi, Deq (Dövme), Mazı Ağacı ve Şifası, Kıtan (Baş Örtüsü), Doğum ve Kırk Ritüeli, Beni Hilal Hikayeleri, Çirokbej (Masalcı), Seyseban ile Mehmet Şah Hikayesi, Pir Abok Efsanesi, Tekerlemeler, Hessıt Merin Öyküsü, Hessıt Merani Şenliği, Mardin Sözlü Kültürü, Kızıltepe Çeçenleri, Balaban Köyü Sözlü Kültürü, Ezidi Bayramları, Derik Ermenileri, Dom Müzik Kültürü ve Kemençe

[1] Cultival.org

Fotoğraf: Öğretmen ve Öğrenci Atölyeleri (Kaynak: cultival.org)

- Batman Merkez, Kozluk, Beşiri, Hasankeyf, Sason: Geleneksel Tuz Üretimi, Tandır Yapımı, Tandır Ekmeği, Bağcılık, Bağboğumu, Üzüm Ürünleri, Kerpiç ve Kerpiç Ev Yapımı, Mağara Ev Kültürü, Kelek Yapımı, Kilim Dokumacılığı, Kemençe Yapımı, Değirmenler, Geleneksel Arıcılık, Geleneksel Balık Avcılığı, Güvercin Kültürü, Keklik Kültürü, Koçerlik, Ezidi Bayramları, Batman Halk Oyunları, Sersal (Yılbaşı), Çocuk Oyunları, Sason Yemekleri, Şambörek, Gola Masiya (Balıklı Göl) Ilıcası, Üzerlik Bitkisi
- Şırnak Merkez, Cizre, Beytuşşebab, Uludere, İdil, Silopi, Güçlükonak: Mezar Ziyareti, Türbe Ziyareti, Cudi Dağı Efsanesi, Sefine Ziyareti, Mem û Zin, Cizre Sözlü Kültürü, Stranlar (Türküler), Koçerlik (Göçebelik), Koçerlik ve Dengbejlik, Berivan, Çoban, Hayvancılık, Süt Ürünleri, Peynir Yapımı, Teşi (Kirman), Tiftik, Şal û Şapık Dokumacılığı, Keldaniler ve Keldanice, Fabl, Yerel Hikayeler, Yöresel Kıyafetler, Yöresel Yemekler, Düğün Gelenekleri, Bira Zava (Sağdıç), Aşiretler
- Siirt Merkez, Tillo, Baykan, Eruh: Cigor ve Yumurta Bayramı, Veysel Karani Ziyareti, Taziye Geleneği, Görücülük Geleneği ve Düğün, Koçerlik, Şal û Şapik Dokumacılığı, Bakırcılık, Geleneksel Bıttım Sabunu Yapımı, Tahin ve Helva Yapımı, Bıttım Kahvesi, Büryan Kebabı, İçli Köfte Yapımı, İşkembe Dolması, Siirt Battaniyesi Yapımı, Perde Pilavı Yemeği, Geleneksel Peynircilik[2].

Proje kapsamında Mardin'den 33, Şırnak'tan 23, Batman'dan 27 ve Siirt'ten 15 olmak üzere, toplamda 98 adet röportaj ve bunların yanında 10 adet belge film üretilmiştir.

İlgili proje kapsamında TRC3 Bölgesi il milli eğitim müdürlüklerinin katkılarıyla tarih ve kültür çalışmaları alanında branş sahibi ve bu alana ilgi duyan öğretmenlere ve öğrencilere "Kültürel Miras Eğitici Eğitimi" verilmiştir. Eğitici eğitimi 17-18 Aralık tarihinde başlamış olup eğitimde aşağıda yer alan çalışmalara değinilmiştir:

- Kültürel Mirasın Temel Kavramları, Türkiye'deki Gelişimi ve Uluslararası Çalışmalar
- Güncel Örneklerle Kültürel Mirasın Eğitimdeki Yeri ve Önemi
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Belgelenmesi ve Proje Deneyimleri
- Yukarı Dicle Vadisi'nin Kültürel Coğrafyası ve Saha Deneyimleri
- Mardin'de Kültürel Miras Potansiyeli, Yapılanlar ve Yapılabilecekler

Eğitime katılan öğretmen ve öğrenciler Mardin'in kültürel ve tarihi miras değerleri üzerine yapılabilecek faaliyet ve projeler ile ilgili atölye çalışması gerçekleştirmiştir. Yapılan atölye çalışmasının sunumları ise çalışmaya katılan eğiticilerle ve diğer atölye çalışanları ile paylaşılmıştır.

Proje kapsamında 4 ilde gerçekleştirilen eğitimlerin

[2] Cultival.org,2021

Fotoğraf: Sergi (Kaynak: cultival.org)

bir diğer amacı ise "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kapsamında gelecek neslin yetiştirilmesi konusunda sorumluluk sahibi olan öğretmenlerimizin kültür, geleneksel zenginlik, tarihi zenginlik alanında kapasitesinin geliştirilmesi olmuştur.

Proje kapsamında saha ve atölye çalışmalarında ortaya çıkan zenginliklerin tanıtıldığı "Kültürüm: Dinliyorum, Çiziyorum, Oynuyorum" sergisinin açılışı 12 Mart'ta Mardin Müzesi'nin ev sahipliğinde gerçekleşmiştir. 4 ilden gelen kamu görevlileri, STK temsilcileri, öğretmenler, akademisyenler, öğrenciler sayesinde sergiye katılım ve talep yoğun olmuştur. Sergide özellikle farklı kültürlere mensup çocukların ve gençlerin yaptığı yöresel kıyafetler giymiş bez bebekler, çamurdan evler ve tandırlar, koçerlerin yaşamını konu alan maketler ve nesneler, telden ve ahşaptan oyuncaklar, kaybolmaya yüz tutan el sanatları örnekleri, derlenen atasözleri, ninniler, gelenekler, eski yemek tarifleri sergilenmiştir.

Sergi 12-20 Mart tarihleri arasında Mardin Müzesi Sanat Galerisi'nde nisan ayında ise Batman Müzesi'nde ziyaretçilere açılmıştır.

31 Mart 2019'da sona eren proje ile birlikte toplamda 48 gönüllü için 4 adet sözlü tarih eğitimi verilmiştir. Projede 98 adet sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır. 80 öğretmen için eğitim planlanmışken gelen talep doğrultusunda bu sayı 90'a çıkmıştır. Böylelikle 800 öğrenci yerine 900 öğrenciyle ulaşılmıştır. Proje okul seviyesinde daha da yaygınlaşmıştır. Faaliyetler, öncelikle Ajansımız, Tarih Vakfı, Mardin Müzesi ve ilerleyen aşamalarda Batman Müzesi, 4 ilin Milli Eğitim Müdürlükleri koordinasyonunda gerçekleştirilmiştir. Bu da kurumların birlikte çalışma kültürüne katkı sağlamıştır.

Dört ilde alınmış tüm röportajlar, ses kayıtları, görüntüler, belge filmler proje kapsamında Mardin Müzesi'ne kurulan veri tabanında koruma altına alınmıştır. Projenin çıktıları ve sonuçları orta ve uzun vadede değerlendirildiğinde Yukarı Dicle Vadisi'nin önemli bir kısmını oluşturan TRC3 Bölgesi'nin somut olmayan zengin ve kadim kültürel miraslarının gün yüzüne çıkarılması ve uluslararası alanda bilinirliklerinin artırılması; bölge kültür turizm potansiyelini artmıştır.

KAYNAKÇA

- Dicle Kalkınma Ajansı 2019 Yılı Faaliyet Raporu
- https://cultival.org/tr/
- https://tarihvakfi.org.tr/proje/

UNESCO DÜNYA MİRASI LİSTESİ'NDE **TRC3 BÖLGESİ**

Emine Tuğba ALPASLAN
Araştırma Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi Uzman

Dünya çapında insanlık için olağanüstü değerlere sahip, kültürel ve doğa miras alanlarını tanıtmak, bu miras alanlarına sahip çıkmak, korunmasını sağlayacak bilinci oluşturmak; bununla birlikte farklı sebeplerden dolayı zarar gören, yok olmaya yüz tutan değerlerin yaşatılması amacıyla 1972 yılında UNESCO'nun 16. Oturumunda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın korunmasına dair sözleşme kabul edilmiştir.

Türkiye bu anlaşmayı 23 Mayıs 1982 yılında bakanlar kurulu kararıyla onaylamış olup, 1983 yılında Resmi Gazetede yayımlanmasının ardından anlaşma yürürlüğe girmiştir.

Dünya Miras Listesi ile birlikte, dünya genelinde nadir bulunan kültürel ve doğal miras alanlarının uluslararası düzeyde tanınması sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Dünya Miras Fonu, sahip oldukları olanaklarının yeterli olmamasından dolayı bu tür alanları korumakta zorlanan devletlere de, bu fona sağladıkları katkıların üzerinde mali ve teknik destek sağlanmaktadır.

UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Miras Listesine dâhil olabilmek için, başvurusu yapılması planlanan alanların olağanüstü evrensel değere sahip olması ve aşağıda belirtilen kriterlerden en az bir tanesinin karşılanması beklenmektedir. Bununla birlikte, üstün evrensel değer olarak kabul edilmek için, bir mülkün ayrıca bütünlük ve/veya özgünlük koşullarını karşılaması ve korunmasını sağlamak için yeterli bir koruma ve yönetim sistemine sahip olması gerekir. (UNESCO, 2019)

1. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;
3. Eşsiz veya nadir görülen, yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait özellikler taşıması;
4. İnsanlık tarihinin belli bir dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari, teknoloji veya peyzaj örneği olması;
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlere has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin et-

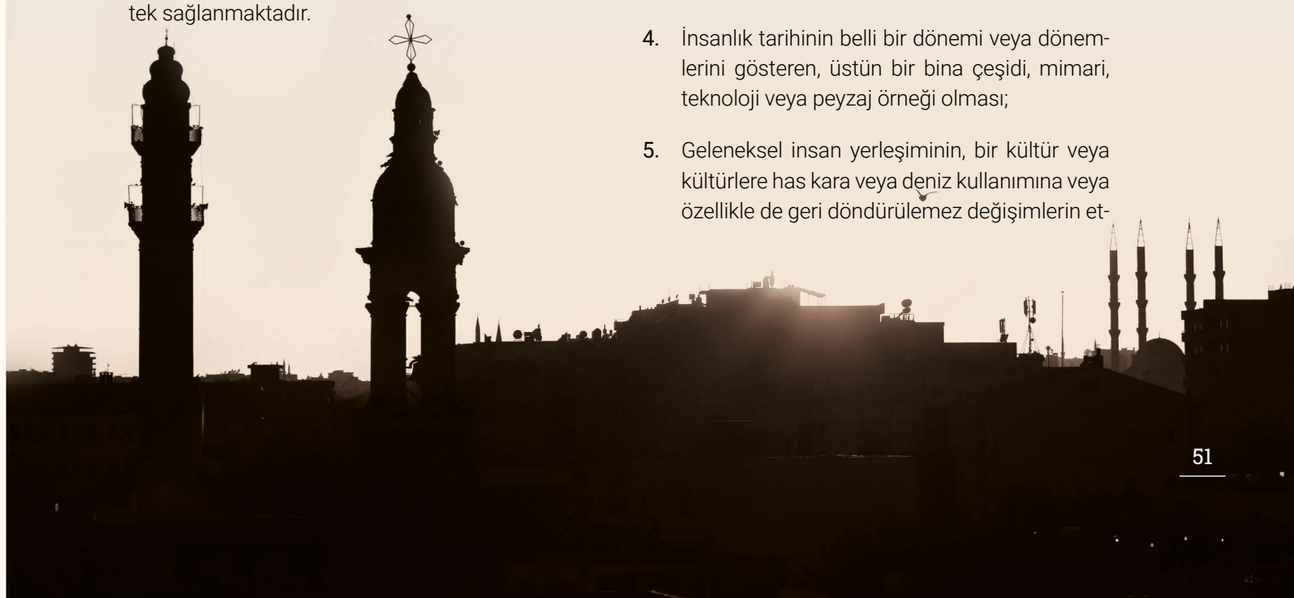

kisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;

6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);
7. Üstün doğa olayı veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi;
8. Yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil, dünya tarihinin temel aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örneklere sahip olması;
9. Karasal, tatlı su, kıyısal ve denizel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örneklere sahip olması;
10. Bilimsel açıdan üstün evrensel değere sahip ve tehlike altındaki türleri içeren, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal habitatları içermesi.

Bu kriterlerden bir ve altı arasında yer alan kriterler kültürel miras kriterlerini, yedi ve on arasında yer alan kriterler ise doğal miras kriterlerini içermektedir.

Adaylık Dosyasının Hazırlanması (UNESCO, 2011)

- Varlığın uluslararası topluma anlatılmasını ve sunulmasını;
- Bir varlığın bilinen değerlerinin gözden geçirilmesini ve doğal ve kültürel temalar ile ilişkisinin değerlendirilmesini;
- Uluslararası düzeyde varlığın potansiyelinin benzer varlıklarla karşılaştırılmasını, ortamın korunması da dâhil olmak üzere mülkün korunması, muhafazası ve yönetiminin yeterliliğini test edilmesini, sorgulanmasını ve geliştirilmesini;
- Varlığın yönetimi, korunması ve muhafaza edilmesi için toplumların ve paydaşların bir araya gelmesini;
- Bazen çatışan çıkarlar da dahil olmak üzere bir mülkteki çıkarların aralığını tanımak ve çeşitli çıkarları etkili bir şekilde ele almanın yollarının aranmasını;- sağlar.

Dünya Miras Listesinde Olmanın Avantajları ise (UNESCO, 2011):

- Taraf Devlete ve yerel topluluğa, mülkün dünyadaki en önemli doğal ve kültürel yerlerden biri olarak kutlanması için bir fırsat sağlar
- Mülk, topluluk yaşamında mirasın daha derinden tanınması ve daha iyi korunması dâhil olmak üzere, genellikle ulusal korunan alan / sit sistemi için örnek oluşturur.
- Dünya Mirasına yönelik uluslararası ilgi, genellikle uluslararası işbirliği ve varlığın korunmasını sağlamak için ortak çabalar için bir teşvik sağlar.
- Bağışçılar ve Dünya Mirası Fonu dâhil olmak üzere finansman ve desteği harekete geçirmek için fırsatlar tanır.
- Ulusal ve yerel miras varlıklarına uygulanabilecek koruma, muhafaza ve yönetim için teknikler ve uygulamalar sağlar.

Dünya Miras Listesi Aday Dosyasının Hazırlanması için Aşağıda Yer Alan Genel Dokümanlar İncelenmelidir. (UNESCO, 2011):

- Dünya Mirası Sözleşmesi
- Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber
- Dünya Mirası Komitesi toplantılarının özet kaydı ve Kararları
- Dünya Mirası Listesi
- Diğer Taraf Devletlerin Geçici Listeleri
- Tematik çalışmalar
- 25-29 Mart 1998 Doğal ve Kültürel Miras Uzmanlar Toplantısı DM Küresel Strateji Raporu

Dünya Miras Listesine girebilmenin ilk şartı, UNESCO Geçici Dünya Mirası Listesinde yer almaktadır. Geçici Listede yer almayan alanların başvurusu kabul etmemektedir.

UNESCO Geçici Dünya Mirası Listesinde yer almak için, ülkeler kendi sınırları içinde yer alan ve potansiyel Üstün Evrensel Değere sahip kültürel ve/veya doğal miras olarak kabul edilen ve dolayısıyla bu önemli doğal ve kültürel miras alanlarının 'envanterini' çıkarmalıdır.

UNESCO Geçici Dünya Mirası Listesi, taraf devletlerin kendi sınırları içerisinde uluslararası öneme sahip doğal ve kültürel miraslar ile ilgili olarak ön çalışmalar yapmalarına, ülkelerin bu miras alanlarının korunmasını ve yönetilmesini sağlayacak önlemlerin belirlenmesine fırsat sağlamaktadır (Ürün, 2016).

Aday gösterilen bir alan, Dünya Mirası Sözleşmesi tarafından yetkilendirilen iki danışma organından biri veya her ikisi tarafından bağımsız olarak değerlendirilir. Kültürel varlıklar için ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Doğal varlıklar için IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği) çalışma yürütmektedir. Üçüncü Danışma Organı, Komiteye kültürel alanların korunması ve izlenmesi ile eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetleri hakkında uzman tavsiyesi sağlayan hükümetler arası bir kuruluş olan ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi)'dur. Danışma Organları tarafından değerlendirilmesi yapılan alanların nihai kararları Dünya Mirası Komite oturumlarında verilmektedir.

TRC3 Bölgesinde UNESCO Çalışmaları

Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illeri, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış, insanlığın kültürel gelişimine ve önemli uygarlıkların ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Sahip olduğu bu kültürel miras ile birlikte kentsel sit alanları ve geleneksel kent dokusuyla zamanın durduğu izlenimi vermektedir.

Fotoğraf: İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması (Siirt)

TRC3 Bölgesi geçmişten günümüze farklı dini inançları barındırmasıyla hasebiyle, mimari ve tarihi değeri açısından camiler, medreseler, kiliseler ve manastırlar vb. birçok dini eser özgünlüğünü koruyarak varlıklarını sürdürmektedir. Bununla birlikte, Mardin'in kendine has mimarisi ve özgün kentsel dokusu, birçok sivil mimari örneklerine de ev sahipliği yapmaktadır.

TRC3 Bölgesi aşağıda belirtilen alanlarda UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer almaktadır.

1. Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) -2000
2. Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi) (Mardin) - 2014
3. İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması (Siirt) - 2015
4. Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları - 2021

Mardin Kültürel Peyzajı, Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi), İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması miras alanlarıyla ilgili olarak tespit edilen eksiklikler alanların yönetilmesi ile ilgili denetim mekanizmalarının gerektiğince işlememesi ve olağanüstü evrensel değerlerinin gerektiği kadar ön plana çıkarılmamasını içermektedir. Bu miras alanlarının kalıcı listeye girmesi için yerel yönetimler, diğer kamu kurum ve kuruluşları ve STK'lar birlikte çalışarak tam üyelik dosyalarının hazırlanılmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedirler.

Diğer taraftan, UNESCO'nun yukarıda belirtilen kriterleri göz önüne alındığında bu listeye dâhil olabilecek iki tane somut yer çıkmaktadır. Bunlardan ilki Mardin Merkeze yaklaşık olarak 30 km uzaklıkta olan Dara Antik Kenti ve diğeri ise Midyat İlçesi Kent Alanıdır.

Dara Antik Kenti

Dara, M.S. 5. Yüzyılda (505-507) Roma İmparatoru Anastasius (M.S. 491-518) tarafından, Roma İmparatorluğunun doğu sınırını Sasanilere karşı korumak için askeri bir üs olarak kurulmuştur. Bir askeri üs olarak oldukça kısa sürede kurulan şehir, bu alanda mimarlık ve şehircilik tarihinde "citée créée" örneklerinden biri olarak yer almaktadır (Ahunbay, 1991). Kentin inşasının tamamlanmasının ardından, Anastasius şehre kendi adını verdi. "Anastasiopolis" olarak adlandırdığı kenti "metropolis" statüsüne getirilmiş olup, Mezopotamya bölgesinin yönetim merkezi olmuştur. (Can ve Erdoğan, 2014).

İmparator Justinianus (527-565) döneminde ise, Anastasius döneminde yapılmış olan surlar tamir edilerek, surlara ekler yapılmış ve sarnıçlar inşa edilmiştir (Aslan ve Can, 2017). Dara kenti içerisinde surlar, iç kale, burçlar, köprüler, barajlar/setler, sarnıçlar, kiliseler, vaftizhane, kaya mezarları, mezar yapıları taş ocakları, su bendi gibi kalıntılar, saray ve mağara evler bulunmaktadır (Direk, 2019). Bununla birlikte, kentin garnizon şehri olma özelliği ön plana çıksa da, bulunduğu konum sebebiyle canlı bir dinsel, sosyal ve ticari hayatı olmuştur (Can ve Erdoğan, 2014).

Sasaniler ve Roma İmparatorluğu arasında sürekli el değiştiren kent, 7. Yüzyıldan sonra Arap hâkimiyetine geçerek önemini kaybetmiş, zaman içerisinde kırsal bir yerleşim haline dönüşmüştür. Croke ve Crow, 1983).

Dara Antik Kenti'nin sahip olduğu köklü geçmiş, yapılar ve alanlarla UNESCO Dünya Miras Listesine girecek potansiyele sahiptir.

Midyat Kent Alanı

Mardin'in Midyat ilçesi, Mezopotamya'nın kuzeyinde kurulmuş olup, içinde birçok farklı kültürü, dini ve dilleri barındırmaktadır. İlçe; Sümer, Asur, Urartu, Makedon, Pers, Roma, Abbasi ve Osmanlı dönemlerini görmüştür. Tarihin ilk Hıristiyan halkı bu bölgede yaşamış, manastır hayatı burada doğmuştur (Dalkılıç ve Aksulu, 2004). Sahip olduğu bu özellikler doğrultusunda, ilçede farklı dinlere ait ibadethaneler ve farklı kültürlerin etkisiyle oluşturulmuş sivil mimarinin en iyi örneklerini yansıtan geleneksel evler bulunmaktadır.

Midyat sivil mimari açısından yoğun ve sıkışık bir görünümdedir. Yerleşim ilçenin anatomisine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Kent'in tamamı önceden planlanmamış, ihtiyaç doğrultusunda yeni evler ve yapılar eklenmiştir. Bu açıdan evler bitişik düzenli ve avluludur. Evler bir avlu çevresinde oluşturulmuştur. "Midyat evleri, çok amaçlı mekânlar (açık mekânlar - avlu, teras, dam, yarı açık mekânlar - eyvan, revak, balkon ve kapalı mekânlar - oda, aralık) ve özelleşmiş mekânlardan (servis mekânları - ahır, kiler ile ıslak hacimler - mutfak, banyo, tuvalet) oluşmuş bir bütündür" (Dalkılıç ve Aksulu, 2004)

Midyat sahip olduğu sivil mimari örnekleriyle Mardin Kültürel peyzaj alanının benzerini barındırmaktadır. Sahip olduğu geleneksel evlerin mimari özellikleri ve görünümleriyle UNESCO Dünya Mirası Listesine girebilir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, M. (1991). Dara-Anastasiopolis, XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, 28 Mayıs-1 Haziran 1990 (ss.391-397). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Can, B. ve Erdoğan, N. (2014). Dara, Bizans-Sasani Sınırında Bir Garnizon Kenti ve Kazıları, M.A. Yılmaz ve H. Kasapoğlu (Ed.), Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı, (ss. 347-371). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Croke, B., & Crow, J. (1983). Procopius and Dara. The Journal of Roman Studies, 73, 143-159. doi:10.2307/300078
- Dalkılıç, N. & Aksulu, İ. (2013). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme . Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19 (3).
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN,. (2011). Preparing World Heritage Nominations. Second Edition. UNESCO, 135
- UNESCO. (2019). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, World Herıtage Centre
- Ürün, Ş. (2016). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasin Korunmasina Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanlari Başvuru, Adaylik Ve Değerlendirme Süreçleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

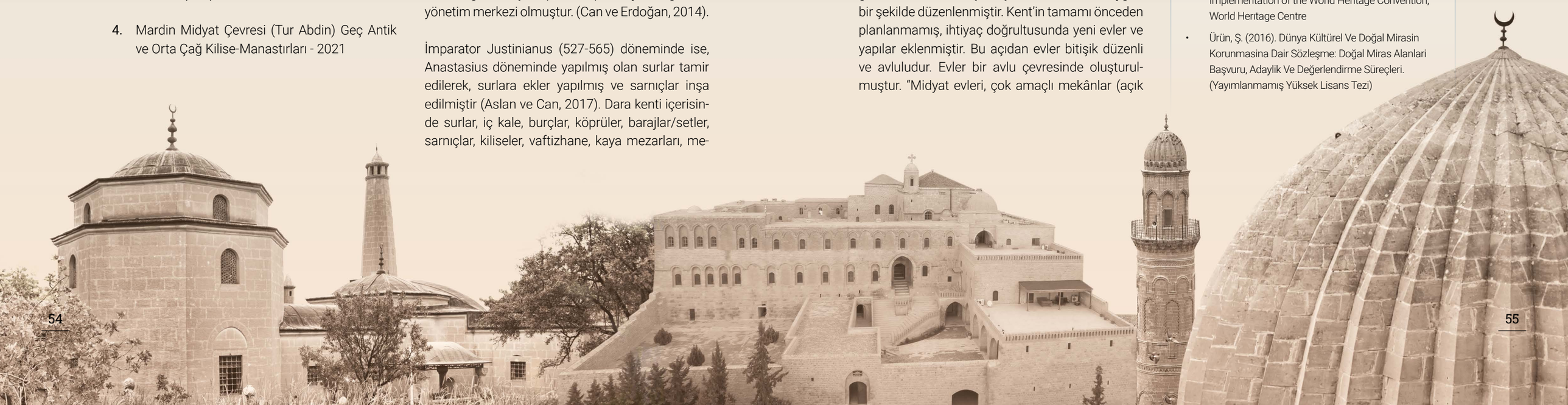

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNDE SERİ ADAYLIK: **MARDİN VE ÇEVRESİ İÇİN BİR ÖNERİ**

Dr. Murat ÇAĞLAYAN
Mardin Artuklu Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi

UNESCO 17. Genel Konferansı, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanmış ve 16 Kasım 1972 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'yi kabul etmiştir. Türkiye, sözleşmeye 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı kanunla taraf olma kararı almış ve kanun, Bakanlar Kurulu tarafından 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı kararla onaylanarak 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Gerekli belgelerin UNESCO Genel Merkezi'ne sunulmasıyla Türkiye, sözleşmeye 16.03.1983 tarihinde resmen taraf olmuştur (Çağlayan, 2021).

Bu sözleşmenin amacı; bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamaktır. UNESCO Dünya Mirası Listesi aracılığı ile yeryüzündeki en nadide doğal ve kültürel ortamların uluslararası boyutta tanınmasına yönelik bir mekanizma işlerlik kazanırken, Dünya Mirası Fonu; olanakları kısıtlı taraf devletlere bu tür alanları korumaları için fona yaptıkları katkıları aşan ölçülerde finansal ve teknik yardım olanağı sağlamaktadır. Bu anlamda Dünya Mirası Sözleşmesi, gelişmekte olan ülkelere az bulunur doğal ve kültürel ortamların korunmasında maddî teşvik sağlayan kendine özgü bir antlaşma örneğidir (Tunçer, 2013, s. 96).

Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi'ne göre üstün evrensel değere sahip bir varlık tekil olarak Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilebileceği gibi üstün evrensel değere sahip iki ya da daha fazla alan da "seri adaylık dosyası" şeklinde aday gösterilebilmektedir. Uygulama Rehberinin 137, 138 ve 139 numaralı paragrafları seri adaylık gereksinimleri ile ilgilidir (UNESCO, 2019).

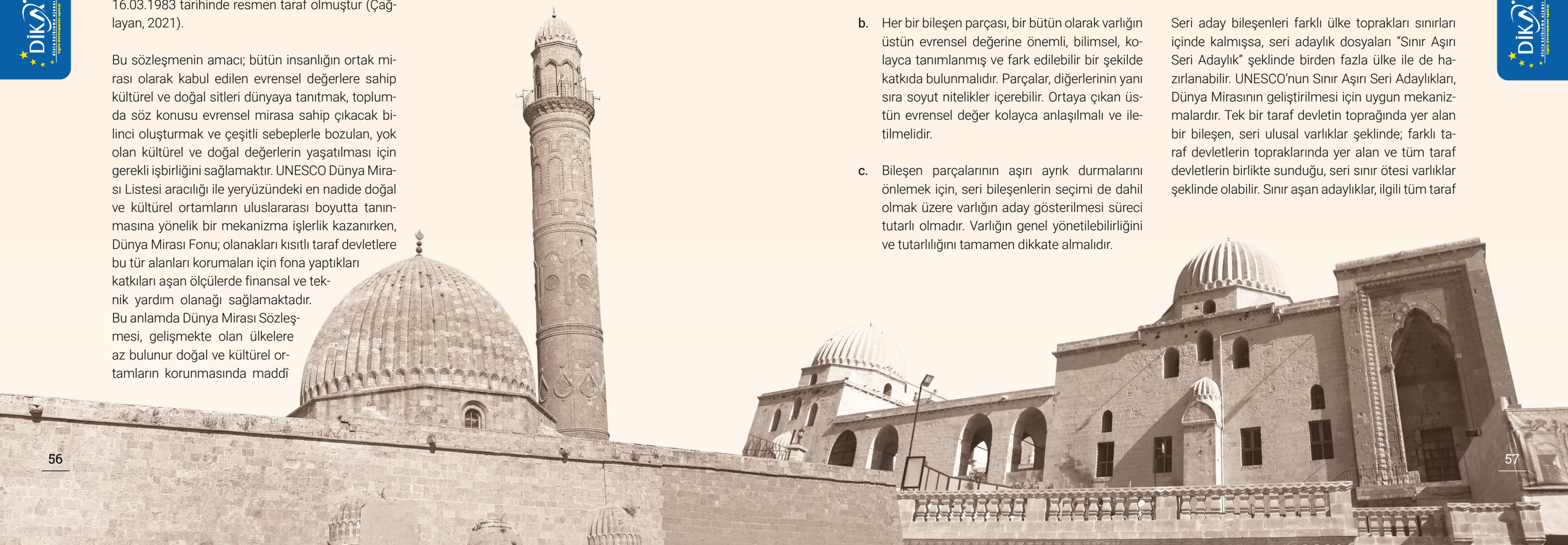

Fotoğraf 1: 1147 Tarihli İnşa Kitabesine Göre, Timurtaş Oğlu İlgazi Oğlu Artuk Tarafından İnşa Edilen Diyarbakır Malabadi Köprüsü

Fotoğraf 2: 1198'de Artuklu Meliki Ebu Muzaffer Sökmen Döneminde Başlayıp 1123'te Melik Mesud Lakaplı Mevdud Zamanında Tamamlanırken Diyarbakır Mesudiye Medresesi

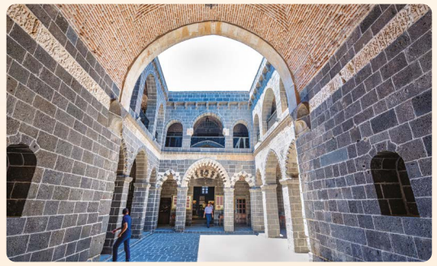

Seri varlıklar, bir bütün olarak (tekil bileşen parçası şeklinde değil) üstün evrensel değere sahip olmaları şartı ile aşağıda özellikleri açıkça tanımlanmış niteliklerle ilişkili iki veya daha fazla bileşen parçası içermelidirler (UNESCO, 2019, s.39):

a. Seri bileşen parçaları; ilgili olduğunda peyzaj, ekoloji, dönem veya habitat bağlantısı sağlayan zaman içindeki kültürel, sosyal veya işlevsel bağlantıları yansıtmalıdır.

b. Her bir bileşen parçası, bir bütün olarak varlığın üstün evrensel değerine önemli, bilimsel, kolayca tanımlanmış ve fark edilebilir bir şekilde katkıda bulunmalıdır. Parçalar, diğerlerinin yanı sıra soyut nitelikler içerebilir. Ortaya çıkan üstün evrensel değer kolayca anlaşılmalı ve iletilmelidir.

c. Bileşen parçalarının aşırı ayrık durmalarını önlemek için, seri bileşenlerin seçimi de dahil olmak üzere varlığın aday gösterilmesi süreci tutarlı olmadır. Varlığın genel yönetilebilirliğini ve tutarlılığını tamamen dikkate almalıdır.

Aynı tematik gruptaki veya jeolojik dönemdeki birçok mülkü tek bir adaylık dosyasında aday göstermek için kullanılan seri Dünya Mirası örneklerinden bazıları bu şekildedir: Akdeniz ve İber Yarımadası'ndaki Kaya Sanatı Örnekleri (İspanya, 1996), Kyoto Tarihi Anıtları (Kyoto, Uji ve Otsu Şehirleri (Japonya, 1994), Transilvanya'daki Müstahkem Kiliseleri (Romanya, 1993, 1999) ve Avustralya'daki Fosil Memeli Alanları (Riverleigh/Naracoorte, Avustralya, 1994) (Taşkıran ve Binan, 2020).

Seri aday bileşenleri farklı ülke toprakları sınırları içinde kalmışsa, seri adaylık dosyaları "Sınır Aşırı Seri Adaylık" şeklinde birden fazla ülke ile de hazırlanabilir. UNESCO'nun Sınır Aşırı Seri Adaylıkları, Dünya Mirasının geliştirilmesi için uygun mekanizmalardır. Tek bir taraf devletin toprağında yer alan bir bileşen, seri ulusal varlıklar şeklinde; farklı taraf devletlerin topraklarında yer alan ve tüm taraf devletlerin birlikte sunduğu, seri sınır ötesi varlıklar şeklinde olabilir. Sınır aşan adaylıklar, ilgili tüm taraf

Fotoğraf 3: Artuklu Hükümdarı Melik Salih Adına 1208 Yılında İnşa Edilen Artukluların Çift Başlı Kartal Kabartmasını Taşıyan Diyarbakır Yedi Kardeşler Burcu

Fotoğraf 4: Melik Sultan İsa Tarafından 1385 Yılında İnşa Edilen Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi

devletler tarafından ortaklaşa imzalanmalı ve sunulmalıdır. Belçika ve Fransa'daki Çan Kuleli Kiliseler (Belçika, Fransa, 1999), Le Corbusier'in Mimari Eserleri ve Modern Harekete Üstün Katkısı (Arjantin, Belçika, Fransa, Almanya, Japonya, Hindistan, İsviçre, 2016), 16. ve 17. Yy Venedik Savunma Yapıları (Hırvatistan, İtalya, Karadağ, 2017), Avrupa'nın Büyük Kaplıca Şehirleri (Avusturya, Belçika, Çekya, Fransa, Almanya, İtalya, Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda, 2021); Dünya Mirası Listesindeki bazı sınır aşırı seri varlıkdandır.

Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde 17'si kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı bulunmaktadır. Listede seri adaylığı bulunmayan ülkemizin geçici listede seri adaylıkları bulunmaktadır. Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı (2000), Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla, 2009), Anadolu Selçuklu Medreseleri (Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Kırşehir, 2014), Anadolu'daki Ahşap Çatılı ve Ahşap Taşıyıcılı Camiiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyon,2018), , Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Ceneviz Ticaret Yolu'nda Kale ve Sur Yerleşimleri (İstanbul, İzmir, Aydın, Sinop, Düzce, Bartın, 2020) kültürel miras kategorisindeki aday varlıklarımızdır. 2013 yılında geçici listeye eklenen Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı (Ankara-Konya-Aksaray) ise doğal miras kategorisindeki tek seri varlığımızdır. (Ertürk ve Karakul, 2019)

Görüldüğü gibi seri adaylıkların; aynı tematik gruptaki veya jeolojik dönemdeki birçok varlığı tek bir adaylık dosyasında aday gösterebilmek gibi büyük bir avantajı vardır. Kuzey Mezopotamya'da konumlanan Mardin ve çevresi için seri adaylık açısından bir öneri geliştirmek gerekirse şüphesiz Artuklu Beyliği Dönemi öne çıkarılabilir. Beyliğin Mardin, Batman (Hasankeyf), Diyarbakır ve Elazığ'da günümüze kadar gelen zengin bir kültürel mirası vardır:

Mardin: Ulu Cami, Latifiye Cami, Melik Mahmut Cami, Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi, Şehidiye Medresesi, Hatuniye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Emineddin (Maristan) Külliyesi, Kızıltepe Ulu Cami, Kızıltepe Zergan Köprüsü

Diyarbakır: Yedikardeşler ve Ulu Beden (Evli Beden) Burçları, Mesudiye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Silvan Ulu Cami, Malabadi Köprüsü

Elazığ: Harput Ulu Cami, Alacalı Cami

Batman (Hasankeyf): Hasankeyf Dicle Köprüsü, Artuklu Hamamı, İmam Abdullah Zaviyesi, Büyük Saray, Artuklu Köşkü, Ulu Cami

Dikkatli bakınca, Artukluların bölgede inşa etmiş olduğu cami, medrese, hamam, köprü gibi birçok yapı türü vardır. Seri dosya hazırlanmasında yapı türleri önemlidir. Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi'ne göre seri varlığın bileşenleri kendi içlerinde tutarlı olmaları esastır. Bu sebeple "Artuklu Medreseleri" ya da "Artuklu Camileri" gibi tematik bir öneri daha doğru olabilir. Zira köprülerden üstün evrensel değeri korunabilmiş eser olarak sadece Malabadi Köprüsü kalmıştır. "Artuklu Dönemi Mimari Eserleri" adı altında bir alternatif düzenlenecekse dosyaya üstün evrensel değerini koruyabilmiş korunmuşluk durumu iyi derecede olan yapılar seçilmelidir. Hazırlanacak olası dosyada Artuklu Beyliği'nin bölgedeki önemi vurgulanmalıdır. Beyliğin somut ve somut olmayan kültürel mirasa etkisi anlatılmalıdır. Bu aşamada müzeler önem arz

Fotoğraf 5: 1176 Yılında Artuklu Sultanı Kutbettin İlgazi Tarafından İnşa Edilen Mardin Ulu Cami.

eder. Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa Arkeoloji Müzeleri envanterinde birçok Artuklu dönemi sikkesi vb. taşınır kültür varlığı bulunmaktadır. Uluslararası müzeler ve koleksiyonerlerde Artuklu dönemi sikke ve eserlerine sahiptirler. İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde Artuklulara ait birkaç mimari parça bulunmaktadır.

Hazırlanabilecek sınır aşan adaylık örneği vermek gerekirse "Zengi – Eyyübi Dönem Eserleri" ilerleyen dönemde sınır aşırı seri adaylık dosyası olarak Suriye ve Irak ile beraber hazırlanabilir. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda Mezopotamya ve Suriye'de hüküm sürmüş Türk devleti olan Zengiler ve onların ardılları Eyyubiler gerek ülkemiz topraklarında gerek Suriye'de birçok değerli eser bırakmışlardır. Güneydoğu Anadolu'daki birçok eserde Zengi- Eyyubi mimarisi etkisi görünür. Fakat öncelikle bu ülkelerde siyasi olarak huzur ortamının sağlanması ve ikili ilişkilerin normalleşmesi gerekmektedir. Lakin Suriye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki tüm varlıkları ve Irak'ın üç adet kültür miras alanı savaş sebebi ile Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesindedir.

Fotoğraf 6: Artuk Oğlu Sökmen Oğlu Davud Oğlu Sultan Karaarslan Tarafından 1157 Yılında İnşa Edilen Harput Ulu Cami

KAYNAKÇA

- Çağlayan, M. (2021). Mardin'in UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Alınma Süreci. International Journal of Mardin Studies, cilt 2, sayı 2, s. 7- 16.
- Ertürk ve Karakul (2019). (Ed.) UNESCO World Heritage İn Turkey 2019. Ankara: Kültür ve Turkish National Commission for UNESCO.
- Taşkıran, A. ve Binan, C. (2020). UNESCO Dünya Miras Listesi ve Sınır Aşırı Seri Miras Kavramı: Türkiye'nin Potansiyeli, Megaron, cilt 15, sayı 1, ss.67-83.
- Tunçer, M. (2013). "Mardin'in Korunması ve UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Girmesi". İdealkent, sayı 9, s. 94-113.
- UNESCO. (2019). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Paris: World Heritage Centre.

MARDİN, BATMAN, ŞIRNAK VE SİİRT İLLERİ **PALEOLİTİK ÇAĞ ARAŞTIRMALARI VE MAĞARALAR**

Doç. Dr. Ergül KODAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi
Arkeoloji Bölümü

Afrika Kıtası'nda günümüzden 2.5 milyon yıl önce ilk aletlerin üretilmesiyle başlayan Paleolitik Çağ Yakındoğu'da günümüzden yaklaşık 20 bin yıl önce Epipaleolitik Çağ ile sona ermiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar Anadolu'da Paleolitik Çağ'ın erken dönemlerden itibaren yaşanmış olduğuna işaret etmektedir. Bu süreç bölgemizde insanlık tarihinin ilk basamağını oluşturmada uzun bir süre etkili olmuştur ve değişik bölgelerde de Paleolitik Çağ'ın yaşanmış olduğu ayrıca gözlemlenmiştir.

Avcı-Toplayıcı yaşam modeline sahip olan bu dönem insan toplulukları, açık alanlar, kaya altı sığınakları ve mağaralarda yaşamışlardır. Çevre ve iklim koşullarına bağlı olarak beslenme ihtiyaçlarını karşılamak üzere sürekli yer değiştiren bu dönem topluluklarının küçük topluluklar halinde yaşadıkları düşünülmektedir.

Harita 1: Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt İlleri

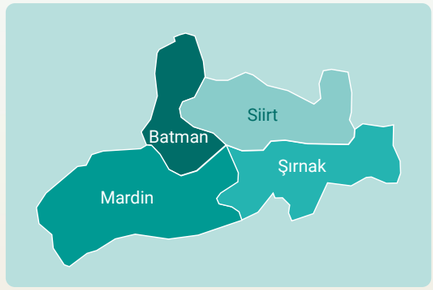

Doğanın hem parçası hem de onu değiştirmeye başlayan Paleolitik Çağ insan grupları değişik kayaçlardan aletler üretmiştelerdir. Kemik ve ahşap kullanmış oldukları bilinmekle birlikte günümüze ulaşan ve en çok tercih edilen malzemeler çakmaktaşı, obsidiyen ve bazalt gibi kayaçlardan üretilmiş aletlerdir. Bilhassa taşlardan yapılmış olan aletler daha iyi korunmuştur ve arkeolojik araştırmalarda ele geçen en önemli buluntu olarak karşımıza çıkmaktadır.

TRC3 Bölgesi (Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt) içinde bulunduğu alan nedeniyle Mezopotamya ve Anadolu arasında önemli bir kavşak noktasıdır. Özellikle Kuzey Mezopotamya düzlükleri ile Doğu Toroslar dağ sırasının kesiştiği bölgede yer alan

Fotoğraf 1: Tarin Mağarası (Mazıdağı, Foto : B. Genç)

TRC3 Bölgesi, Paleolitik Çağ insan topluluklarının incelenmesi için de önemli bir konuma sahiptir. Bilhassa Syro-Mezopotamya Ovası ile Anadolu Dağlık platosu arasında kalan bu bölge, tarihöncesi dönem topluluklarının kültürel ve yerleşim yeri seçimi arasındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi için önemli bir potansiyele sahiptir. Yapılmış olan çalışmalarda da bu bölgede çok sayıda Paleolitik Çağ'a tarihlenen yerleşim yeri tespit edilmiştir.

Fotoğraf 2: Alt Paleolitik Dönem Acheuléen Bir İki Yüzeyli Alet (Batman Raman Dağı, Foto: H. Taşkıran)

Genel olarak bakıldığında bölgede yapılan araştırmaların çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Batman, Siirt ve Mardin illerinde Prof. Dr. Harun Taşkıran ve Prof. Dr. Metin Kartal tarafından yapılmış olan yüzey araştırmaları dışında çok fazla bir araştırmanın

Fotoğraf 3: Orta Paleolitik Dönem Levallois Yongalar (Haydar, Artuklu Mardin, Foto : E. Kodaş).

olmadığı görülmektedir. Ayrıca son dönemlerde Doç. Dr. Bülent Genç tarafından Mardin Bölgesi'nde yapılan yüzey araştırmaları kapsamında da çok sayıda Paleolitik Çağ Yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu bölgede bulunan Paleolitik Çağ buluntularının genellikle çakmaktaşı yatakları üzerinde ve düz alanlarda olduğu görülmektedir. Fakat Batman, Mardin ve Siirt illerinde çok sayıda açık hava yerleşim yeri ve bunun yanı sıra mağara tespit edilmiş olmakla birlikte sistemli bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Buna karşın Batman iline bağlı Raman Dağı çevresinde ve Mardin Artuklu

Fotoğraf 4: Orta Paleolitik Dönem Levallois Çekirdek Ve Aletler (Mazıdağı Bölgesi, Foto: E. Kodaş).

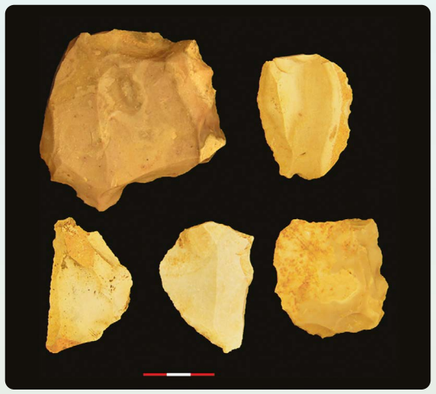

Fotoğraf 5: Mazıdağı - Kızıltepe Arası Dağlık Bölge (Foto E. Kodaş).

ve Mazıdağı çevresinde çok sayıda açık hava yerleşim yeri tespit edilmiştir.

Fakat Doç. Dr. Bülent Genç tarafından 2020 yılında gerçekleştirilen Derik, Mazıdağı ve Savur yüzey araştırması kapsamında çok sayıda Paleolitik Çağ'a ait açık hava yerleşim yeri ve mağara tespit edilmiştir. Bu mağaralar içerinde Paleolitik Çağ'a ait çok sayıda yontmataş alet tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında ise Tur Abdin Dağları ve etrafında çok sayıda mağara bulunduğu ve bunların önemli bir bölümünde de Paleolitik Çağ ve sonrasına ait yerleşim izlerinin olduğu görülmektedir.

Özellikle Derik ve Mazıdağı çevresinde yoğun oldukları bilinen mağaraların Artuklu Merkez ilçe etrafında da yoğunlaştığı görülmektedir. Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde, ileriki yıllarda yapılması planlanan arkeolojik araştırma ve kazı projelerinin bu bağlamda Paleolitik Çağ arkeolojisi üzerine, özelde de bilhassa mağaralar üzerine yoğunlaşması, bölge kültür tarihinin erken dönemlerinin araştırılması için giderek acil bir durum haline gelmektedir.

MİDYAT ÇEVRESİ (TUR ABDİN) GEÇ ANTİK VE ORTA ÇAĞ KİLİSE VE MANASTIRLARI

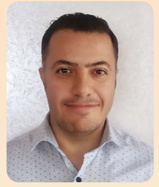

İshak BAYYİĞİT
Deyrülzafaran Manastırı Yaşatma Derneği Başkanı

Dünya Mirası Komitesi tarafından UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü) Dünya Mirası Listesine alınan mirasların yanı sıra henüz adaylık süreçleri tamamlanmayan miraslardan oluşan Geçici Liste bulunmaktadır. Geçici liste 179 üye devlet için global bir envanter niteliği taşır. Asıl listeye başvurulacak alanlar geçici listeden seçilerek belirlenebilmektedir. UNESCO'nun internet sitesinde 15 Nisan 2021 tarihli "Midyat ve çevresindeki geç antik ve Orta Çağ kilise ve manastırları" başlıklı duyuruda, bölgedeki 9 ibadethanenin UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne aldığını açıkladı. Kararın gerekçesinde; "Seçilen bileşenler, yapısal bütünlükleri ve özgünlükleriyle tüm anahtar nitelikleri içerir. Geçici listeye dahil edilmek üzere seçilen Tur Abdin bölgesindeki kiliseler ve manastırlar günümüze kadar orijinal konumlarında duruyorlar. Yerleşim, çevre, mimari düzen ve yapı formları önemli bir değişiklik olmadan günümüze ulaşmıştır. Bu bina tipinin bütünlüğünü ve belirgin bir şekilde tek tip karakterini temsil eder. Geç Antik dönemden kalma yapılar büyük ölçüde korunmuş olup, plan tipleri, mimari süsleme ve yapı teknikleri açısından özgünlüklerini ve bütünlüklerini korumaktadırlar" ifadelerine yer verildi.

Süryani toplumunun kökeni ve Süryani kelimesinin etimolojisi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Süryani toplumunun kökeni konusunda ilk yaklaşımın Arami, ikincisinin Asuri kökenli olduğu ve bir diğer yaklaşımın ise antik Mezopotamya halklarından oluşmuş kan esasına dayanmayan bir kültürel halk olduğu şeklindedir. (Özcoşar, 2013) Omid (Diyarbakır) Metropoliti Bar Saliba (XII. yy.) "Süryani" ve "Suriye" isimlerini Antakya ve civar bölgelerinin kurucusu Arami kral Suros'a dayandırmaktadır. Kral Suros'un yönetimi altındaki ülkeye "Sürisiyin" adı verilmiş ve daha sonra "Sürisiyin" adındaki son "S" harfi düşmüş ve "Süriyin" şeklini almıştır. Bölgede yaşan halkın da bu adla anıldığı anılmaya başladığı kabul edilmektedir (Bilge, 1991). Süryani toplumunun dili Süryanice; Aramice'nin Urfa diyalektiğidir.

Süryani halkının Hıristiyanlık inancının başlangıç ve gelişim noktasını Urfa ve Tur Abdin Bölgesi oluşturur. Bu iki yer Mezopotamya olarak bilinir. Mezo-

Harita 1: Tur Abdin Bölgesi'ndeki Süryani Kilise ve Manastırları (Kaynak: wikipedia)

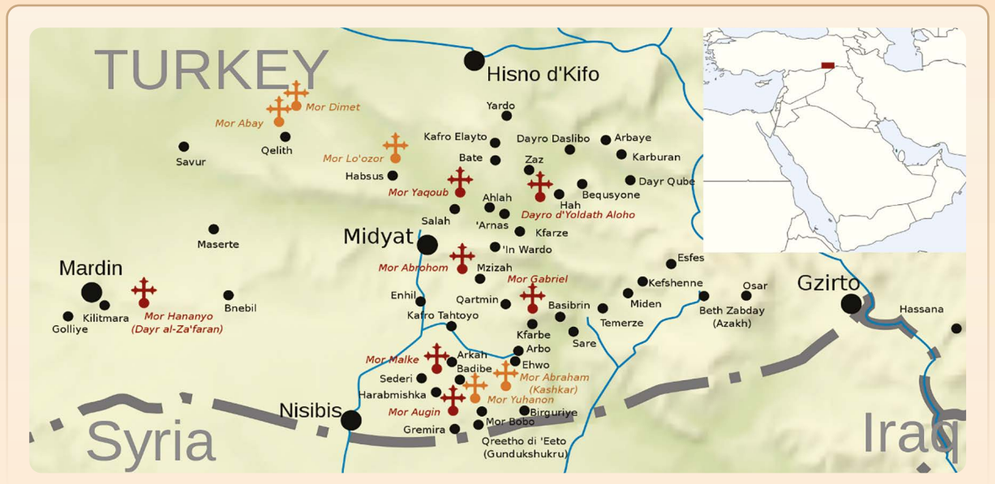

potamya Antik Yunancada Mezo; Orta, Potamya; Nehirler anlamına gelmekte olup Yunanca'da "Nehirlerarası" anlamını vermektedir. Bölge için Süryani toplumu "Beth Nahrin" ismini kullanmaktadırlar. Aramice'de Beth; yer Nahrin; nehirler anlamına sahip olup "Nehirlerarası" anlamına gelmektedir. Nehirler arasında binlerce yıldır yaşamakta olan Süryaniler'in bölge için kullanmış olduğu isimlendirmeye Yunanca'nın da sadık kaldığını görebilmekteyiz. Bahsi geçen nehirlere yaşam veren Fırat ve Dicle'dir. Aramice'de bu nehirler Froth ve Deklath olarak isimlendirilir. Froth (Fırat) "fro" kelimesinden türer ve "bol meyve veren" anlamına gelir. Deklath "saydam su" demektir (Akyüz, 2005). İlk kilise örnekleri ve erken Hıristiyanlık dönemi geleneklerinin temeli bu coğrafyada atıldı. Tur Abdin bölgesinde çok sayıda manastır ve kilisenin bulunması Süryani toplumunun dinsel yaşamını canlandıran önemli bir faktördür. Tur Abdin isminin anlamına ilişkin yorumlardan bazıları şunlardır; Andrew Palmer bölgenin orijinal adının "Turo'da Abode" olduğunu belirtmiştir. Turo; Süryanicede "dağ", Abode "manastır hayatına dair" olduğunu ifade etmiştir (Elyiğit ve Korkut; 2020). Turabdin sözcüğünün 'benim sopam benim değneğim' anlamına gelen Yunancadaki "Turevdin" kelimesinden türetilmiş olduğu düşünülmektedir. Bu görüş M.S. 1201 yılına tarihlenen Aynvert köyünde kilisenin tarihçesine dayanmaktadır. (Uygur, 2015)

Tur Abdin bölgesi Mardin ili Midyat ilçesi başta olmak üzere, batıda Mazıdağı, güneyde Nusaybin ve köyleri, doğuda Şırnak ilinin Cizre ilçesi ve kuzeyden Dicle nehri arasındaki bölgeyi kapsamaktadır (Korkut ve Elyiğit, 2018). Tarihsel süreçte 7. yüzyılda Tur Abdin bölgesinde her ailede doğan ilk erkek çocuğun 10 yaşına geldiğinde, manastır okuluna bırakılması bir gelenek haline gelmişti. Kilise ve manastırların başında kullanılan "Mor" sözcüğü Süryanicede aziz, efendim (saygı mahiyetinde) anlamlarında kullanılmaktadır. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınan kilise ve manastırlar şunlardır;

Meryem Ana Kilisesi

Midyat İlçesinin Anıtlı (Hah) köyünde 6. yüzyıla tarihlenen Yunan kaynaklarında Tur Abdion diye geçen metropolitliğin merkezinin burada olabileceği ileri sürülmüştür. Revaklı bir kuleye sahip olması dönemine göre ileri bir yapı tekniğinin kullanıldığını gösterir. Hah köyündeki en görkemli kilise, sofistike mimarisi ve süslemesiyle bölgedeki 8. yüzyıl kilise mimarisinin en dikkat çekici örneği olan Meryem Ana (Aramice Yoldath Aloho) Kilisesi'dir. (Keser 2012: Yoldath Aloho Kilisesi'ni 20. yüzyılın başında bölgeyi ziyaret eden İngiliz araştırmacı Gertrude Bell "Tur Abdin'in taç giyen ihtişamı" olarak tanımlamıştır. Kilisenin kubbesinin alt kısmı 7. yüzyılda yapılmıştır. Çatıdaki kiremitler 1907'de yerlerini kesme taşlara bırakmıştır. 1939'da ise kiliseye çan kulesi ilave edilmiştir. Süryani kadim geleneğine göre, yıldız bilimcileri Süryani âlemine bağlayan bu mekân, Beytüllahim'den dönen Yukarı Mezopotamyalı bu yıldız bilimcilerinden biri tarafından Meryem'e adanmıştır. Mekânın anıtsal havası, mimarisi ve süslemeleri burayı bölgenin diğer yapılardan ayrı kılmaktadır (Courtois 2011). Kilisenin sunak kısmının üstünde, İsa'yı temsil eden büyük haç figürü ve Kutsal Ruhu sembolize eden güvercin figürü, uzmanlara göre türünün gerek bölgede gerekse de dünyadaki tek örneğidir. Süryani halkı İsa Mesih'in annesi (Yoldath Aloho) onuruna yapılan bu yapıya gerekli saygıyı göstermektedir. Her yıl 15 Ağustos'da dünyanın birçok yerinde ziyaretçi çeken Şahro Bayramı kutlanmaktadır. Şahro Bayramı Süryani halkı "manevi duyguların en üst seviyeye çıktığı gün" olarak tanımlar. Meryem Ana'yı anma töreninden 5 gün önce Süryaniler hayvansal gıda yemeyerek oruç tutar ve kıddas adını verdikleri ayinden sonra etli bir yemekle oruçlarını sonlandırır. Bu ayine halk tarafından bölgede yetiştirilen meyveler getirilir ve bolluk ve bereket için üzerine dualar okunur. Günümüzde bu geleneğin Hah köyünde devam ettiğini görebilmekteyiz.

Fotoğraf 1: Meryemana Kilisesi, https://gezilecek-yerler.com/mardin-meryem-ana-kilisesi/

Fotoğraf 2: Mor Sobo Kilisesi
http://www.mardin.gov.tr/yeni-kiliseler

Mor Sobo Kilisesi

Arkeologlar tarafından 6. yüzyıla tarihlenen Mor Sobo Katedrali olarak bilinen yapı, günümüzde harabe halindedir. Buna rağmen Anıtlı/Hah Köyü'nün tarihi ile ilgili bize bazı önemli bilgiler vermektedir. Kilise köyün Ortaçağ tarihine ışık tutan birden fazla Süryanice yazıtı bünyesinde barındırmaktadır (Hollerweger,1999). Süryani tarihine göre, eskiden Tur Abdin bölgesinin merkezi kabul edilebilecek kadar büyük olan bu köy, antik çağlarda bir şehir konumundaydı. Bölgede büyük hizmetleri olan Mor Sobo anısına inşa edilen ve 6. yüzyılın başına tarihlenen Katedral'in en büyük özelliği, Tur Abdin bölgesindeki kiliselerin örnek prototipi ve öncüsü olarak kabul ediliyor olmasıdır. Bu Katedral aynı zamanda bölgenin en büyük dini yapılarının başında gelmektedir. Tur Abdin bölgesinin Metropolitlik merkezi olarak dokuz asır boyunca hizmet vermiştir. Metropolitlik merkezlerini bölgesel dini yönetim merkezi / makamı ve birer eğitim merkezi olarak düşünülmelidir. Bu yönüyle Mor Sobo Katedrali öğrencilere eğitim verilen bir bilim merkezi olarak da kullanılmıştır.

Deyrulzafaran (Mor Hananyo) Manastırı

Kuruluşu 5. yüzyıla dayanan manastır içindeki yapıların büyük çoğunluğu 6. yüzyıla tarihlenmektedir. Manastır 1293-1932 yılları arasında Süryani Kadim Ortodoks Patrikhanesine ev sahipliği yapmıştır. Bazı kaynaklarda "Süryanilerin Kudüsü" olarak da tabir edilmektedir. Bölgedeki ilk manastır hareketini başlatan ve manastır içinde azizin kemiklerinin olduğu Mor Evgin'e atfen bir dönem 'Mor Evgin' ismi manastır için kullanılmıştır. Mardin ve Kefertut Metropoliti Hananyo'nun M.S. 793 yıında manastırda

Fotoğraf 3: Deyrulzafaran Manastırı

büyük bir onarım yapması sebebiyle bir süre "Mor Hananyo" ismiyle de anılmıştır. Manastırın içerisinde yer alan Azizler Evi'nin içerisinde var olduğuna inanılan on iki bin azizin kemiklerinden dolayı "On İki Bin Aziz Manastırı" olarak da isimlendirilmiştir. Manastırdaki mozaikli apsis, kubbe, sütunlar ve ahşap el işlemeli kapılar orijinal hali ile günümüze kadar ulaşmaktadır. 15. yüzyıldan sonra manastır "Deyrulzafaran" adıyla ün yapmış ve günümüze kadar bu isimle gelmiştir. Süryanice kaynaklarda "Deyrulkurkmo" olarak geçen isim "Safran Manastırı" anlamındadır. Deyrulzafaran'ın bulunduğu yerin yamaç arazilerinde safranın henüz kültüre alınmadan önceki dönemlerine dayanan safranın ilk ataları her yılın Kasım ayının ikinci haftası 15 gün süreyle çiçeklenmektedir. Bölgede ilk matbaanın faaliyete geçmesinde Deyrulzafaran önemli bir rol oynamıştır. Manastırda patriklik yapan 4. Petrus 1876 yılında İngiltere ziyaretinde Kraliçe Victoria'dan hediye olarak aldığı matbaayı bölgeye getirmiştir. Bu matbaa aracılığıyla "Öz Hikmet" adıyla 1953 yılına kadar bölgenin sosyo ekonomik gelişmelerini içeren aylık bir dergi basılmıştır. 1969 yılına kadar Süryanice, Osmanlıca, Arapça ve Türkçe eserler yayınlanmıştır. Deyrulzafaran tarihi süreç içerisinde oldukça zengin bir kütüphaneye sahip olmuştur. Hz. Muhammed'in Ahidnameleri ve Osmanlı Fermanlarının yer aldığı eserler Deyrulzafara'ın kütüphesinde bulunmaktadır. Manastırın en önemli özelliklerinden birini de içinde barındırdığı "Sin (Ay) Tapınağı" oluşturmaktadır. Bu tapınak Ankara Üniversitesi'nin 2006 yılında yaptığı tarihlendirme çalışmasında günümüzden 3830 yıl öncesine dayandığını ortaya koymuştur. Bu tapınak başta Sin (Ay), İştar (Yıldız) ve Şamaş (Güneş) tanrı ve tanrıçalarına tapınmak üzere inşa edilmiştir. Manastır bu yapının üzerine inşa edilmiştir. Manastırda öne çıkan bir diğer özellik, manastırı çevreleyen arazininin başta zeytin ol-

Fotoğraf 4: Mor Gabriel Manastırı
http://www.mardin.gov.tr/yeni-kiliseler

mak üzere, badem ve teraslı bağlardan oluşan bir peyzaja sahip olmasıdır. Bölgede hala ayakta kalan ve faaliyetini sürdüren manastırlardan biridir.

Mor Gabriel (Deyrulumur) Manastırı

Midyat'ın 23 km doğusunda bulunan manastır, 397 yılında Kartminli Mor Şemun ve Savurlu Mor Şmuel tarafından kurulmuş olup kurucularından dolayı manastır uzun bir süre "Kartmin Manastırı" olarak anılmıştır. Manastıra Mor Gabriel adı 615 yılında verilmiş olup, "yaşam manastırı" anlamına gelen Deyro D-Umro adı ile de anılmaktadır. Kurulduğu dönemden kısa zaman sonra rahip ve rahip adaylarının sayısı bine yaklaşmış, münzevi hayatı yansıtan inziva odaları ve İnziva Kulesi, abbara ve revakları, mozaikleri, terasları ve kubbeli yapıları ile erken dönemden kalma haç motifleri ile dikkat çekmektedir. Manastır 534 yılına tarihlenen Tur Abdin bölgesinde bilinen en eski yazıta sahiptir (Uygur, 2015). Tarihsel süreçte Mor Gabriel Manastırı yerleşkesinde kurulan okulun zenginliği sayesinde Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgede çok önemli bir rol oynamıştır. Şöhreti o kadar büyüktü ki " doğu manastırlarının güneşi" olarak adlandırılmıştır.

Mor Abay Manastırı

Mardin ili Savur ilçesi Kıllıt köyünde yer alan bu manastırın ana kilisesi 6. yüzyıla tarihlenmektedir. İnşa edildiği dönemde bölgenin en büyük manastırlarından biri olarak gösterilmiştir. Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi geleneğinde Mor Abay'ın ölüm tarihi M.S. 352 yılı olup her yıl 1 Ekim'de anılan önemli bir aziz olarak kabul edilmektedir. Mor Abay Manastırı 15 - 18. yüzyılları arasında Savur bölgesinin metropolitlik merkezi olarak kullanılmıştır. Günümüzde

Fotoğraf 5: Mor Abay Manastırı
https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/8bc88ba8c705c244c913b6e134b-6bec33474.pdf

harabe halde duran bu manastırın diğer manastırlar ile ortak özelliği aynı enine yerleşim planına sahip olmasıdır. Manastırın dikkat çekici bir diğer özelliği 12. yüzyıla tarihlenen Artuklu hükümdarlarını öven kitabelere sahip olmasıdır. Bu yönüyle kitabeler dönemin Hıristiyan inanç mensupları ile Müslüman hükümdarlar arasındaki ilişkiler hakkında fikir vermektedir. Kıllıt köyünü diğer bir çok köyden ayıran özellik Ortodoks, Katolik ve Protestan olmak üzere üç Hristiyan mezhebinin ibadethanelerinin bulunmasıdır.

Mor Loozor Manastırı

Midyat'ın Habsnas (Habsus yeni adı Mercimekli) köyüne yaklaşık 1 km. mesafedeki ovaya hâkim bir tepe üzerinde kurulan manastırın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak manastırdaki bazı eski bölümlerin 5. veya 6. yüzyıla ait olduğu (Hollerwegwer, 1991) tespit edilmiştir. Manastırın kim tarafından kurulduğu belli olmamakla beraber, kuvvetli tahmin Mor Şemun D'Zeyte - Zeytinci (Hollerwegwer, 1999) tarafından kurulduğu veya en

Fotoğraf 6: Mor Loozor Manastırı, https://twitter.com/feritsag1/status/1399308642747404290?lang=ar

Fotoğraf 7: Mor Yakup Manastırı https://kulturenvanteri.com/yer/mor-yakup-manastiri/baristepe-salah-mor-yakub-manastiri-4/

azından yenilendiği yönündedir. Mor Loozor Manastırı'nı özellikli kılan, Tur Abdin bölgesinde hiçbir manastırda görülmeyen Süryani Kilisesi tarihinde çileci - sütuncular olarak tabir edilen kilisenin avlusunda Stylites (Amudiler)lere ait bir inziva kulesine sahip olmasıdır (Yaşar, 2010). Kulenin tasarımı, ortasında bir boşluk ve çevresinde bir drenaj sistemi ile benzersizdir. Manastır dönemin bölgede aşırı çileci uygulamaların yapıldığını (münzevi) gösteren güçlü ve eşsiz bir örneğe sahiptir.

Mor Yakup Manastırı

Midyat ilçesi Barıştepe (Salah) köyünde yer alan bu manastır Anastasius tarafından gönderilen Teodor ve Teodosius isimli mimarlar tarafından 6. yüzyılda inşa edilmiştir. 8. yüzyılda kilisenin yeniden inşası için bağış yapan insanlardan bahseden fresklere sahiptir. Günümüzde bu manastır faal durumdadır. Manastırın iç avlusunda Mor Barşabo (Hadbşabo) kilisesi ve daha sonraki dönemlerde inşa edilen eğitim, konaklama ve idari bölümlerin yer aldığı yapılar bulunmaktadır. Manastır uzun süre metropolitlere ev sahipliği yapmasının yanı sıra Mardin Deyrulzafaran Manastırı'nda ikamet eden Antakya Süryani Kadim Patrikliğinden ayrılan Tur Abdin Patrikliğine de ev sahipliği yapmıştır. Mor Yakup Manastırı kitabe açısından oldukça zengin bir durumdadır. Kitabelerden birinde Salah'ın ailelerden her birinin manastırın yapımı için ne kadar katkı yaptığına ilişkin bilgiler sıralanmıştır. Kitabe, Tanrı'dan "bütün katkısı olanların ve özellikle bu köyden olanların ödüllendirilmesini" isteyerek başlar.

Mor Kuryakos Kilisesi

Mor Kuryakos Kilisesi, Mardin ili, Midyat ilçesi, Bağlarbaşı (Arnas) köyünde yer almaktadır. Mor Kuryakos Kilisesinin apsisi üzerinde kilisenin tarihine ilişkin önemli bir Süryanice yazıt yer almaktadır. Bu yazıtta "kutsal övgüyle, Yunanlar tarafından 1106 yılında (M.S. 794) bu kilise yaptırılmıştır; bunu Theodosios yazmıştır" şeklinde bir ibare yer almaktadır. Kilisenin adandığı Mor Kuryakos/Kuryakus'un ölümü M.S. 770 yılına tarihlenmektedir. Mor Kuryakos Tur Abdin Bölgesi'nin metropolitliğini yapmıştır. Kilisede, dönem dönem çeşitli onarımların gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. 4 Kademeli şekilde yükselen bir yapıya sahip kilisenin avlusunda çeşitli amaçlar için kullanılmak üzere inşa edilmiş yapılar mevcuttur. Ayrıca kilisenin güney cephesine bitişik şekilde inşa edilmiş iki adet beth slutho (dua evi) bulunmaktaydı (Elyiğit ve Korkut, 2020). Köy merkezinde yer alan kilisenin avlu kısmı duvarlarla çevrilmiş durumdadır.

Fotoğraf 8: Mor Kuryakos Kilisesi, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1325699

Fotoğraf 9: Mor İzozoyel Kilisesi, https://twitter.com/RidvanBaskurt/status/1143238175235686401/photo/1

Mor Azozoyel (İzozoel) Kilisesi

Midyat'ın Keferze (Altıntaş) Köyü'nün en yüksek noktasında kuruludur. Kilisenin çan kulesi, Midyat'ın taş işlemeciliği ve işçiliğinin en parlak örneklerinden birini sergiler. Kilisenin yapım sürecine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan biri kilisenin, Mor Gabriel, Deyrulzafaran ve Mor Yakup (Salah) Manastırlarını inşa eden Şufnayn'ın iki oğlu Theodosius ve Theodore tarafından 6. yüzyılın başlarında yapıldığıdır. Diğer bir görüş ise kilisenin, Turabdin'in en parlak dönemlerini yaşadığı 8. yüzyılda yapıldığı yönündedir.

Sonuç

Tur Abdin bölgesi Süryani toplumu için kilise önderlerince "İkinci Kudüs" olarak kabul edilmektedir. Litürji geleneğinin devamlılığı açısından Deyrulzafaran, Mor Gabriel ve Mor Yakup Manastırları dünyanın en eski faal manastırlarındandır. Genel olarak 4 ve 5. yüzyıla tarihlenen bu yapılar bu toprakların son 1600 yıllık belleğidir. Yüz yıllar öncesinden kuşaktan kuşağa aktarılıp günümüze ulaşan 5 Manastır ve 4 Kilise, Tur Abdin bölgesinin ruhunu yansıtan, önemli yapıların başında gelir. Bu yapılar yıllara meydan okurcasına tüm güzellik ve ihtişamıyla çoğu aktif durumda olup kültür ve inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Her yapının kendine özgü kimliği ve geçmişi vardır. Hiçbir yer bir diğeri ile karıştırılmamalıdır. UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'nde bu yapıların yer alması bilinirliğin ve korunabilirliğin sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, G. (2005). Tüm Yönleriyle Süryaniler. İstanbul: Anadolu Ofset.
- Bilge, Y. (1991). Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler. İstanbul: Delta Grafik
- Courtoıs, S. (2011). Süryaniler. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Elyiğit, U. ve Korkut, T. (2020). Tur Abdin Bölgesi'nde Beth Sluto/Slutho (Yazlık Kilise/Dua Evi) Geleneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 0(49), 175-206.
- Hollerweger, H. (1999). Canlı Kültür Mirası Turabdin. Gülçur, S. (Çev.) Linz: Österreich. (Eserin orijinali 1999'da yayımlanmıştır).
- Keser, E. (2002). Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi, (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Korkut, T ve Elyiğit, U. 2018. Günümüz Süryani Dini Mimarisi Araştırmaları. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(6), 35-47
- Özcoşar, İ. (2013). Şehir ve Cemaat: Mardin Süryanileri ya da Süryanilerin Mardin'i. İDEALKENT, 4(9), 74-93.
- Uygur, H. K. (2020). Kutsal Mekan Bağlamında Gündelik Hayatın İzinde Mekanın Dönüşümü: Mardin Süryani Kilise ve Manastırları. Uluslararası Halkbilim Araştırmaları Dergisi, 3(4), 130-146.
- Yaşar, Ş. (2010). Mor Loozor Manastırı. Mukaddime, 2(2).

UNESCO JEOPARK KÜRESEL AĞI BAŞVURUSU: **MEZOPOTAMYA JEOPARK**

Mehmet UNCU
Şanlıurfa Turizm A.Ş.
Genel Müdürü

UNESCO Küresel Jeoparkları, uluslararası jeolojik öneme sahip alan ve peyzajların koruma, eğitim ve sürdürülebilir kalkınma konseptiyle yönetildiği tek, bütüncül ve birleşik coğrafi alanlardır. UNESCO Küresel Jeoparkı, jeolojik mirasın bölgenin doğal ve kültürel mirasına ait tüm yönleriyle birlikte dünyamızın kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde kullanmak, iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmek ve doğal afetlerle ilgili riskleri azaltmak gibi toplumun karşılaştığı temel sorunlara ilişkin farkındalığı ve anlayışı geliştirmek için kullanır. Jeoparkların ana öznesi insan faktörüdür. UNESCO Küresel Jeoparklarının Odak Alanları

Doğal Kaynaklar: UNESCO Küresel Jeoparkları, insanları doğal kaynakları sürdürülebilir kullanımı; kaynaklara duyulan gereksinim ve ihtiyaçları hakkında bilgilendirirken, aynı zamanda çevreye saygıyı ve peyzajın bütünlüğünü teşvik eder.

Jeolojik Tehlikeler: UNESCO Küresel Jeoparkları, volkanlar, depremler ve tsunamiler dâhil olmak üzere jeolojik tehlikeler konusunda farkındalığı teşvik eder ve yerel topluluklar için afet azaltma stratejilerinin hazırlanmasına yardımcı olur.

İklim Değişikliği: Jeoparklar, geçmiş iklim değişikliklerinin kayıtlarını tutar ve mevcut iklim değişikliği konusunda eğitim sorumluluğunu üstlenir. Yenilenebilir enerjiden yararlanmak ve eko turizmin gelişmiş standartlarını kullanmak için en iyi uygulama yaklaşımını benimseyi teşvik eder.

Eğitim: Eğitim UNESCO Küresel Jeoparkları için ön koşuldur. UNESCO Küresel Jeoparkları Jeolojik miras ve onun doğal, kültürel ve somut olmayan kültürel miras ile ilişkilerine yönelik farkındalığı yaymak amacıyla her yaş için eğitim faaliyetleri geliştirip yürütür.

Bilim: Dünya hakkındaki bilgilerimizi geliştirmek için Yer Bilimleri ve diğer disiplinlerde uygun şekilde aktif bilimsel araştırmalar yapmak için akademik kurumlarla çalışmayı teşvik eder.

Kültür: Dünya insanları ve yaşam biçimlerini şekillendirdiği gibi, çiftçilik uygulamalarımızı, evlerimiz için kullandığımız yapı malzemeleri ve yöntemleri, hatta mitolojimizi, folklorumuzu ve halk geleneklerimizi biçimlendirmiştir. Bu nedenle UNESCO Küresel Jeoparkları, bu bağlantıları küresel ve yerel ölçekte toplumların dikkatine sunmak ve değer kazandırmak için bir dizi faaliyette bulunur. Birçok UNESCO Küresel Jeoparkı, bilim ve sanatı bir araya getirerek ortaya çıkan sinerjinin şaşırtıcı sonuçlar doğurabileceği sanat topluluklarıyla güçlü bağlara sahiptir.

Kadın Eşitliği: UNESCO Küresel Jeoparkları, odaklanmış eğitim programları veya kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi yoluyla kadınların güçlendirilmesine güçlü bir vurgu yapmaktadır

Sürdürülebilir Kalkınma: Bir alan olağanüstü evrensel değere sahip, dünyaca ünlü jeolojik bir mirasa sahip olsa bile, o bölgede yaşayan insanların sürdürülebilir kalkınması için iyi bir plana sahip olmadıkça bahse konu alan UNESCO Küresel Jeopark olamaz.

Yerel, Yerli ve Yer'e ait Bilgi: UNESCO Küresel Jeoparkları, bulundukları yerin kültürünü koruyarak ve aktararak yerel ve yerli halkları aktif olarak süreç yönetimine dâhil eder. UNESCO Küresel Jeoparkları, sürece yerel ve yerli toplulukları dâhil ederek bu toplulukların, kültürleri ve yaşam yerleri arasındaki bağın önemini kabul eder.

Fotoğraf 1: Kula-Salihli Jeopark Sandal Divlit Volkan Konisi (Url 1)

Jeo-Koruma: Jeopark alanları sürdürülebilirlik kavramını kullanan, Toprak Ana'nın mirasına değer veren ve onu koruma ihtiyacının farkında olan alanlar olarak nitelendirilir.

UNESCO Küresel Jeoparkları koruma, sürdürülebilir kalkınma ve toplum katılımının ortaklaşa uygulanabildiği alanlar olmaları nedeniyle, Dünyada tanınırlıkları giderek artan alanlardır. Uluslararası öneme sahip bu alanlar koruma, eğitim ve sürdürülebilir kalkınma konularında bütünleşik bir yaklaşımla yönetilen alanlardır. 2001 yılında UNESCO jeoparklarla çalışmaya başlamış olup, 2004 yılında Küresel Jeopark Ağı (Global Geopark Network, GGN) Paris'te bir araya gelmiştir. 2015 yılında UNESCO 38. Genel Konferansında jeoparkların statüsü değişerek, UNESCO tarafından uluslararası tescilinin mümkün olduğu bir UNESCO Programı olmasına karar verilmiştir. Uluslararası Yerbilimleri ve Jeoparklar Programı (IGGP) Tüzüğü kabul edilerek, UNESCO Küresel Jeoparkı kavramı oluşmuştur. UNESCO Küresel Jeopark Ağında 2021 yılı itibariyle 44 ülkeden 161 Jeopark bulunmaktadır (UTMK, 2021). Türkiye'nin ilk ve tek UNESCO Jeoparkı Manisa'da bulunan Kula-Salihli UNESCO Küresel Jeoparkıdır.

Dünya üzerinde Jeoparklar önemli birer turizm destinasyonuna dönüşmektedir. Çin 41'i UNESCO Jeopark olmak üzere toplam 86 adet Jeopark alanı ile dünya lideri konumundadır. UNESCO Küresel Jeopark Ağı'na üye olmak için şartlar ise:

- Belirgin yer bilimsel özelliğe sahip olma
- Çok sayıda jeosit/jeolojik mirası kapsama
- İdareyi yerel yönetimlerin (belediye veya valilik) üstlenmesi yani jeoparkın yerinden yönetilmesi

Harita 1: Mezopotamya Jeoparkı Sınırlar

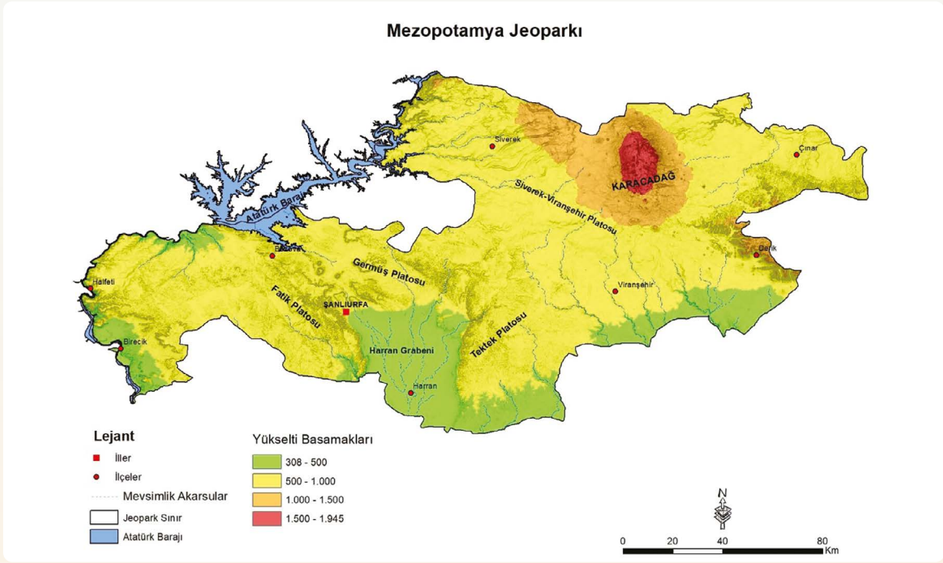

Fotoğraf 2: Bazalt Sütunları - Siverek (ŞTGAŞ Arşivi)

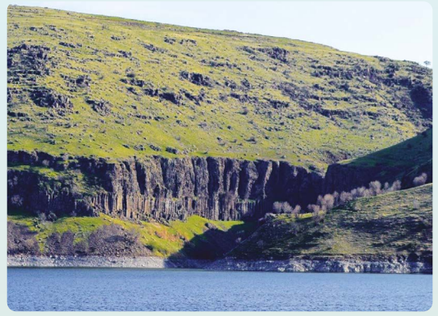

Fotoğraf 3: Söğütözü Krateri - Derik (ŞTGAŞ Arşivi)

- Toplumun kalkınmasına hizmet ediyor olması
- Kültürel, biyolojik ve arkeolojik değerlere sahip olması
- Doğa korumaya hizmet ediyor olması
- Topluma yerküreyi, jeolojik geçmişi ve doğal çevreyi tanıtıyor olması

Mezopotamya Jeoparkı

Mezopotamya Jeoparkı; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin il sınırları dâhilinde planlanmış ve çalışmalarına başlanılmıştır. Mezopotamya Jeoparkı'nın batısında yer alan Fırat Nehri ve kuzeydoğusunda yer alan Dicle Nehri, jeoparkın doğal sınırlarını oluşturmaktadır.

Fırat ve Dicle Nehirleri tarafından batıdan ve kuzeydoğudan sınırlanan Mezopotamya Jeoparkı, Şanlıurfa'nın merkez ilçeleri (Haliliye, Eyyübiye, Karaköprü) yanı sıra, Birecik, Bozova, Siverek, Viranşehir, Halfeti ve Harran ilçelerini, Diyarbakır'ın Bağlar ve Çınar ilçelerini ve Mardin'in ise Derik ilçesini kapsamaktadır.

Mezopotamya Jeoparkı sınırları içerisinde farklı jeolojik dönemlere ait (Prekambriyen, Paleozoik, Mezosoik, Tersiyer, Kuvaterner) jeolojik formasyonlar bulunmaktadır. Jeopark sınırları içerisinde en yaşlı Formasyonu, Prekambriyen yaşlı Derik-Telbismi formasyonu oluşturmaktadır.

Tilbismi Formasyonu Arap levhası kuzey kenarında prekambriyen dönemi volkanizmasının delillerini barındırmaktadır. Aynı zamanda ülkemizin en eski (600 milyon yıl önce) jeolojik birimlerinden biri olması nedeniyle çok büyük öneme sahiptir. Telbismi Formasyonunun tip kesiti, Derik ilçe merkezinin 3,5 km güneyinde bulunan Tepebağ mahallesinde yer almaktadır (Abukan, 2020).

Jeopark sınırları içerisinde yer alan Karacadağ, jeoparkın en yüksek kesimini oluşturmaktadır. Karacadağı meydana getiren volkanik aktivite temelde 3 evrede meydana gelmiştir.

Karacadağ, üç evrede meydana gelen volkanik aktivite sonunda yükselmiş ve günümüzde Mezopotamya'nın kuzeyinde Fırat ve Dicle Nehirleri'ni birbirinden ayıran doğal bir engel olarak bulunmaktadır. Aynı zamanda, Karacadağ üzerinde volkan jeomorfolojisini yansıtan çok sayıda lav mağarası, tavanı çökmüş lav tünelleri, volkanik koniler ve halatımsı lavlar vb., volkanik faaliyet ürünü olan şekiller yer almaktadır.

Mezopotamya Jeoparkı içerisinde, Anadolu yer tarihinin evrimini yansıtan, yaklaşık son 600 milyon yıllık kısmının delillerini barındıran çok sayıda stratigrafik birim, yapısal jeositler, jeomorfolojik yapı ve şekiller, fosil yatağı ve jeoarkeolojik sitler bulunmaktadır. Söz konusu oluşumlar eğitim, bilim, manzara ve peyzaj özellikleri açısından öneme sahip olan birer jeolojik miras alanıdır.

Bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal miras alanlarında, jeomirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, yerbilimlerinin popülerleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve kırsal turizmin geliştirilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi gibi amaçlarla Mezopotamya Jeoparkı'nın kurulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na gerekli bilgilendirme mektubu iletilerek gerekli olan çalışmalara başlanılmıştır.

Fotoğraf 4: Halatımsı Lavlar - Çınar (ŞTGAŞ Arşivi)

Fotoğraf 5: Telbismi Formasyonu - Derik (ŞTGAŞ Arşivi)

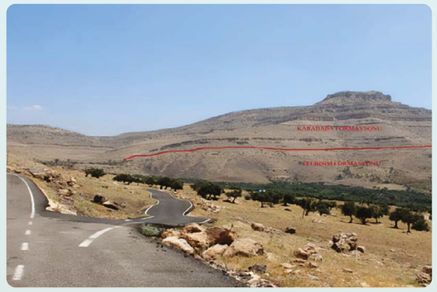

Mezopotamya Jeopark Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Jeositler:

Şanlıurfa

- Kırmızı Tepe (Gre sor) (Siverek)
- Takoran Vadisi (Siverek)
- Fırat Taraçaları (Siverek)
- Bazalt Sütunları (Siverek)
- Gözler Konisi (Viranşehir)
- Açılma Çatlağı-Nişangah Tepe (Viranşehir)
- Fırat Vadisi (Halfeti)
- Değirmendere Vadisi-Bank erozyonu örneği (Halfeti)
- Halfeti Şehri (Halfeti)

Diyarbakır

- Barut Tepe (Çınar)
- Sırt Tepe-Leçelik saha (Çınar)
- Lav Tünelleri-Halatımsı lavlar (Çınar)
- Beykor Tepe (Çınar)

Mardin

- Söğütözü Krateri (Derik)
- Telbismi Formasyonu (Derik)
- Sadan Formasyonu (Derik)
- Sadan Vadisi Diskordans (Derik)

Mezopotamya Jeoparkının kurulması ile birlikte:

- Özellikle kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlanması
- Jeomiras farkındalığının arttırılması
- Kullanılmayan jeomiras alanlarının bir kısmının turizme kazandırılması
- Bölgenin marka değerinin ve uluslararası bilinirliğinin arttırılması
- Türkiye'nin UNESCO Küresel Jeopark Ağı içerisindeki konumunun güçlendirilmesi
- Jeosit alanlarında altyapı ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2021), UNESCO Küresel Jeoparkları: https://www.unesco.org.tr/Pages/129/126/UNESCO-K%C3%BCresel-Jeoparklar%C4%B1 Erişim: 30.10.2021
- http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/unesco-global-geoparks/fundamental-features/
- Abukan, S. (2020). Derik İlçesi'nin Jeomiras Potansiyelinin Araştırılması: Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi World Heritage Centre.
- Url 1: https://kulasalihligeopark.com/sandal-divlit-volkan-konisi/ (Erişim Tarihi: 01.11.2201)

MARDİN, BATMAN, SİİRT VE ŞIRNAK'TA **ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR**

Arş. Gör. Bahattin İPEK
Mardin Artuklu Üniversitesi
Arkeoloji Bölümü

Yakındoğu'da 20. yüzyılın sonlarına kadar insanlığın ilk kez yerleşik yaşama geçtiği, kalıcı konutların yapıldığı, hayvanların evcilleştirildiği ve artık tarımın yapıldığı dönem olarak bilinen Neolitik Dönemin beşiği olarak Levant Bölgesi sayılıyordu. Araştırmalar yakın zamana kadar Yakındoğu'nun belirli kesimlerine özellikle Doğu Akdeniz Bölgesinde yoğunlaşmıştı. Anadolu'da Neolitiğin başlangıcı uzun süre Levant modeline göre yorumlanmaya çalışılmıştır. Levant Bölgesinin Neolitik'in tek ve asıl beşiği olarak kabul edilmesinin mümkün olmamasına rağmen, daha sonra bilim camiası tarafından tüm Yakındoğu için kabul edilmiştir. Güneydoğu'nun ise Neolitiğin peripherisi olarak görülmesi 1960'lardan sonraki kazı ve yüzey araştırmalarıyla değişmiştir. Toros Dağları eşiğinde Neolitik başlarının araştırılması konusunda en önemli adım, H. Çambel ve R. J. Braidwood tarafından 1963'te Güneydoğu Anadolu'da Siirt, Diyarbakır ve Urfa illerinde yapılan yüzey araştırmaları ve 1964'de ve başlatılan Çayönü kazıları Güneydoğu Neolitiğinin anlaşılmasında önemli rol oynamıştır. Malatya yakınlarındaki Cafer Höyük, Urfa ve Diyarbakır illerinde bulunan Nevali Çori, Göbekli Tepe, Hallan Çemi, Demirköy ve Körtik Tepe gibi 1980'li yıllarda başlanılan kazılarda insanlık tarihinin bu erken dönemine dair görüşler temelden değişikliğe uğramıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda Batman Barajı etki alanı ile başlayan ve Ilısu Barajının yapılmasıyla ilgili olarak 2000'li yılların başlarında Yukarı Dicle Havzasında yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları Yukarı Dicle Havzasının insanlığın en erken evresi olan ve avcı-toplayıcı olarak bilinen Paleolitik Dönemden başlayıp günümüze kadar kesintisiz olarak binlerce yıl yerleşim gördüğünü göstermektedir. Bu bağlamda Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak bölgelerinde farklı üniversitelerden veya bölgenin arkeoloji bölümleri ve müzeleri tarafından yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları sayesin bölgenin tarihine ışık tutulmuştur.

Fotoğraf 1: Boncuklu Tarla (Mardin)

Mardin Bölgesi için en erken tarih veren yerleşim yeri Mardin ili Artuklu ilçesi sınırlarında Mardin Artuklu Üniversitesi yerleşkesi içerisinde yer alan Hırbe Helale yerleşim yerinden gelmektedir. Yerleşim yerinin kronolojik gelişimine baktığımızda ise yerinde fotoğraflanan veya alanda toplanan yontmataş buluntular yerleşim yerinin bilhassa Alt Paleolitik Dönem veya Orta Paleolitik Döneme tarihlendiğini göstermektedir. Hırbe Helale yerleşim yerinde aynı zamanda Üst Paleolitik Döneme tarihlenen az sayıda yontmataş alet kalıntısı ve bilhassa Geç Kalkolitik Dönemde baskı yöntemi ile dilgi üretimine işaret eden çakmaktaşı dilgi ve bu dilgilerin üretildiği çok sayıda dilgi çekirdeği tespit edilmiştir. Ayrıca Mardin Artuklu Üniversitesi Kampüs alanı içerisinde bulunan arkeolojik alanda yapılan araştırmalar söz konusu alanın Paleolitik Çağ, Geç Roma Dönemi, Bizans Dönemi ve Artuklu Dönemi gibi birbirinden farklı dönemlerde yerleşim görmüş olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Mardin ili Dargeçit ilçesinde bulunan ve Ilısu Barajı kapağının 3 km güney-batısında Dicle Nehri'nin yaklaşık 2 kilometre batısında ve Nevala Maherk çayının güneyinde bulunan Boncuklu Tarla yerleşim yerinde 2012, 2017, 2019, 2020 ve 2021 yılında yapılan arkeolojik çalışmalar (2021'de itibaren Doç. Dr. Ergül Kodaş kazı başkanlığında) ve C14 analizleri yerleşim yerinin Geç Epipaleolitik Dönem'den Geç PPNB'e sonuna kadar 6 ayrı tabakaya sahip olduğu ve MÖ 11. ile 8. bin arasında aralıksız iskan edildiği tespit edilmiştir. Mardin bölgesinin en erken yerleşim yeri olan Boncuklu Tarla'da yapılan kazılar sonucunda günlük evlerin yanında 5 taneden fazla Kamu veya Dini Yapı (Tapınak) açığa çıkarılmıştır. Ayrıca Dargeçit ilçesi Ilısu köyü sınırları içerisinde bulunan Çemka Höyüğünde yapılan çalışmalar sonrasında yerleşimin Epi-Paleolitik ve PPNA dönemlerinde yerleşim gördüğü tespit edilmiştir. Radyodarbon analizleri 2. yapı katının MÖ 9300 ve 5. yapı katının MÖ 9600'lere tarihlenmektedir.

Fotoğraf 2: Hasankeyf Höyük (Batman)

Fotoğraf 3: Türb Höyük (Siirt)

Prof. Dr. A. Tube Ökse ve ekibi ile Mardin Müzesinin Mardin İli Dargeçit ilçesine bağlı Ilısu ve Şırnak ili Güçlükonak ilçesine bağlı Koçtepe ve Koçyurdu köylerine bağlı alanlarda yer alan Ilısu Barajı inşa sahası alanında 2008 yılında yürütülen yoğun yüzey araştırmaları ile bölgede 65 buluntu alanı belirlenmiştir. Bu alanlardan toplanan yüzey buluntuları ve yapılan kazılar sonucunda bu alanların Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den günümüze kadar kesintisiz yerleşmelerin olduğu tespit edilmiştir.

Batman ilinde ise yapılan Paleolitik Çağ araştırmalarına göre Batman ve çevresinde en eski insan faaliyetlerinin 700.000 yıl öncesine kadar gittiği görülmüştür. Özellikle Batı Raman Bölgesi'nde tespit edilen yontmataş aletlerden yola çıkarak bölgenin Alt ve Orta Paleolitik dönemlerde yoğun bir şekilde iskan edildiğini göstermiştir. Bu çalışmalar yayında Batman bölgesinde yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda Batman kentinin yaklaşık 50 km kuzeyinde, Dicle Nehri'nin bir kolu olan Batman Nehri'nin Sason Çayı kolunun batı kıyısında yer alan Hallan Çemi Tepesi (MÖ 11. bin yıl), Batman Havaalanın karşısında ve Batman-Diyarbakır karayolunun geçtiği köprünün yaklaşık 2 km kuzeyinde yer alan Demirköy Höyüğü (MÖ 10. binyılın ortaları) ve Batman ili Dicle nehri kıyısında yer alan Hasankeyf Höyük (MÖ 10. binin ikinci yarısı) bölgenin ilk yerleşik yaşama geçtiği yerlerin başında gelmektedirler. Son yirmi yıldır Ilısu Barajı ve HES Projesi nedeniyle bölgede gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya konulan yaklaşık oniki bin yıllık geçmişi yanında Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Emevi, Abbasi, Eyyubi ve Osmanlı

Fotoğraf 4: Gusir Höyük (Siirt)

gibi ön plana çıkan çeşitli dönemlere ait yüzlerce tarihi eseri ile Batman tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Ilısu kazıları kapsamında Sumaki Höyük, Gre Amer, Kuriki Höyük ve Çemialo Sırtı kazıları Batman Bölgesinin Neolitik, Kalkoltik, Tunç, Demir ve Hellenisitk Çağları hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca 2015-2016 yılları arasında Batman İli Kültür Envanteri (projenin koordinatörlüğünü ve bilimsel danışmanlığını Prof. Dr. Gülriz Kozbe) bölgenin tarihi hakkında bilgiler vermektedir.

Siirt Bölgesindeki en erken yerleşimi hakkında bilgiler Ilısı Barajı Kurtama Kazıları kapsamında Siirt ilinin 40 km güneyinde, Eruh ilçesine bağlı Ormanardı köyünün 2 km batısında yer alan Gusir Höyükten gelmektedir. Prof. Dr. Necmi Karul tarafından yerleşim yerinde yapılan kazılar 4 sezon (2010, 2012, 2014) sürmüş olup höyük yüzeyinde ve kazılan alanlarda elde edilen verilere göre az sayıdaki Ortaçağ çanak-çömlek parçaları dışında yerleşim Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin ve özellikle Neolitiğin başlangıç aşamasının farklı evrelerine tarihlenmektedir (MÖ 9700- 8270). Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur tarafından Türbe Höyük, Başur Höyük, Çattepe Höyüğü kazıları Siirt Bölgesinin Çanak Çömlekli Neolitiği, Kalkolitik Çağı, Tunç Çağı, Demir Çağı ve geç dönemleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Şırnak Bölgesinde 2000'li yıllarda Prof. Dr. Gülriz Kozbe ve ekibi ile faklı tarihlerde G. Algaze ve ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmaları bizlere bölgenin tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle yapılan bu yüzey araştırmaları sayesinde bölgenin Çanak-Çömlekli Neolitikten, Kalkoltik Çağ, Tunç Çağı, Demir Çağları gibi günümüze kadar 14 faklı dönemde yerleşim gördüğü saptanmıştır.

Sonuç olarak, 1960'lara kadar insanlığın en erken yerleşim yerlerini kurdukları bölgelerin Levant Bölgesi veya Zagroslar olduğu söylenmekteydi. Fakat Çayönü, Hallan Çemi, Körtik Tepe, Göbekli Tepe, Güsir Höyük, Boncuklu Tarla, Çemka Höyük gibi yerlerde yapılan kazılar sonucunda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin de insanlığın en erken evresi olan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem başında yerleşim gördüğünü kanıtlamıştır. Ayrıca Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illerinde yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları sayesinde bazı bölgelerin Alt Paleoltik Dönemden (yaklaşık MÖ 1,7 milyon- MÖ 350 bin) yünümüze kadar kesintisiz yerleşimin olduğunu göstermiştir. İlerde bu bölgelerde yapılacak yeni kazılar sayesinde bölgenin tarihi daha da önem kazanacaktır.

Siirt'te Gezilecek Çok Yer Var

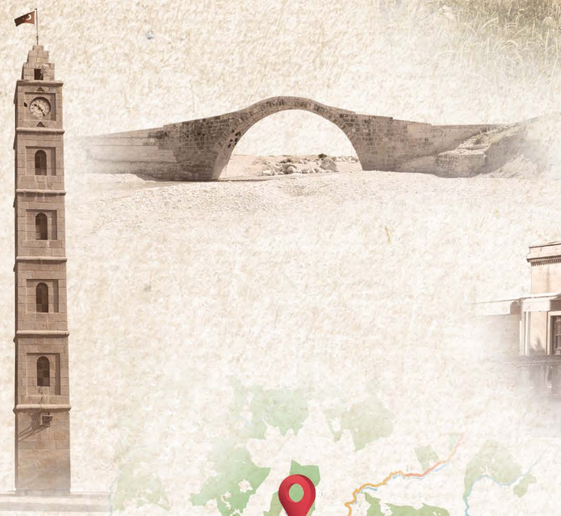

Şırnak'ta Gezilecek Çok Yer Var

TRC3 BÖLGESİ

İnanç ve Kültür Turizmi Rotası ve Markalaşması Fizibilitesi

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

Siirt Valiliği

T.C. Mardin Valiliği

T.C. Batman Valiliği

T.C. Şırnak Valiliği 1990

Mardin Artuklu Üniversitesi

DİKA dicle kalkınma ajansı

MEZOPOTAMYA TURİZM MARKASI

Bekir BOZBAY
İzleme Değerlendirme ve Raporlama Birimi Uzman

Giriş

Ticari faaliyet dışında tatil, eğlence, sağlık, din, spor gibi çeşitli nedenlerle ve sürekli yerleşmemek kaydıyla seyahat eden insanların, seyahatleri süresince ihtiyaç duydukları hizmet ve malları satın almalarıyla ilgili olayların ve ilişkilerin tümüne turizm denir. Günümüzde modern turizm hem bir bilim dalı hem de bir endüstri koludur.

Yerleşik hayatla birlikte nüfus hızla artarken, Mezopotamya'dan İran, Hindistan, Pakistan, Güney Arabistan ve İndus Vadisi'ne doğru ticaret yollarından oluşan bir ağ ortaya çıktı. Ulaşımda daha çok deniz ve akarsulardan yararlanılıyordu. Devletler ve şehirler arasında ticaretin gelişmesi, kültürel karşılaşmalar ve etkileşimleri arttırdı. Bu etkileşimlerle, bilinen dünyayı merak etme ve keşif duygusu da arttı. Bazı devletler yeni coğrafya ve kaynaklar için keşfe çıkarken, merak duygusuyla ilk seyyahlar da yollara düşmeye başladı. Kara yolundan yararlanıldığı kadar, daha verimli ulaşım imkânı sağladığından, deniz ve nehir yollarından da yararlanılıyordu.

M.Ö. üçüncü binyılın ortalarından itibaren, Mezopotamya'da sağlık amacıyla şifacıların bulunduğu yerlere seyahatlere rastlamak mümkündür. Benzer biçimde, farklı iklim koşullarından terapi amacıyla yararlanma düşüncesi de yer almaktaydı. Endüstri Devrimi sonrasına kadar, sağlık amaçlı seyahatler çoğunlukla üst sınıflara özgü bir olay olarak devam etti (Kevan 1993). Mezopotamya'da M.Ö. 3000 bin yılından itibaren başlayan seyahatler, Nil, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde ulaşım ve kıyılarına yönelik hareketler ile Suriye ve Filistin bölgelerinde yoğunlaşıyordu. Gemiciliğin gelişmesiyle Akdeniz, Kızıldeniz ve İran Körfezi'ndeki hareketlilik de arttı.

İlk çağlarda Romalılar, en çok seyahat eden insanlardır; izlenecek yolları, konaklama yerlerini ve uzaklıkları işaretleyen yol haritaları yapmışlardır. Bu nedenle Romalıların zevk için seyahat eden ilk turistler olduğu, seyahat hedefi olan yollarda ve konaklama yerlerinde güvenliği sağladıkları ileri sürülmektedir. Romalılar, ünlü tapınakları ve eserleri görmek için seyahat etmişlerdir. Bunlar arasında en gözde olanları, Mısır piramitleri ve anıtlarıdır. Büyük İskender döneminde, M.Ö. 334'te sadece bir sezonda akrobasi, sirk, sihirbazlık gösterileri için 700.000 turistin Efes'e Akın etmesi, o dönemlerde turizme gösterilen ilginin bir göstergesidir.

Orta Çağda, Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne paralel olarak Avrupa ve Ortadoğu'daki turizm genişlemeye başlamış; ilk çağlarda girişilen eğlence, zevk, merak, dinlenme turizminin yerine din turizmini ön plana çıkarmış ve toplumlar bundan etkilenmiştir. Orta çağın en önemli turizm hareketleri; İslam'ın hızlı yayılmasına paralel olarak her yıl birçok insanın, Mekke ve Medine'yi ziyaret etmeleri, Hıristiyan ve Müslüman topluluklar arasında yaşanan Haçlı Savaşlarının büyük kitlesel hareketlere dönüşmesi, dini amaçlı seyahatlerden sayılmıştır.

Yeni Çağ'da Rönesans hareketleri nedeniyle İtalya'ya yapılan yoğun seyahatler, kültür turizmini yaratmıştır. Endüstri devrimi, sosyal ve ekonomik yapılarda önemli değişiklere yol açmıştır. Demir yolu üzerinde yolcu taşınması, ilkel taşıma düzeninden çağdaş taşıma düzenine geçişi simgeleyen bir dönemeci vurgulamaktadır. Bu çağın son dönemlerinde nüfusun, gelirin ve şehirleşmenin artması ile turizmde artış meydana gelmiş, seyahatlerin önceden planlanması, organize edilmesi için "seyahat acenteleri "kurulmuştur. Yakın Çağ, turizmin en hızlı geliştiği dönemdir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ulaşım sektöründeki hızlı gelişme, hava yolu ulaşımının ucuzlaması, insanların seyahati ve tatili bir ihtiyaç olarak görmeye başlamaları, her geçen gün daha çok insanın seyahat etmesi sonucunu doğurmuş ve bugünlere gelinmiştir. (Turizm ve Otelcilik Portalı)

Mezopotamya

İki nehir arasındaki ülke anlamına gelen Mezopotamya kelimesi Yunanca Mezopotamya kelimesinden türemiştir. Dicle ve Fırat Nehirlerinin arasındaki bölgeye Yunanlılar tarafından verilmiş isimdir. Mezopotamya ilk çağda medeniyetin ilk doğduğu bölgelerdendir. İlk toprağın işlendiği, ilk tekerleğin bulunduğu, ilk fırınların işletildiği, ilk yazının icat edildiği, ilk felsefe ve matematiğin kullanıldığı, ilk krallıkların doğduğu bir bölgedir. Mezopotamya aşağı ve yukarı diye iki kısma ayrılır. Aşağı Mezopotamya Irak'ın kuzey ve kuzeydoğusu, Suriye'nin büyük bir bölümünü, Yukarı Mezopotamya ise TRC3 Bölgesini de içeren Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu ile İran'ın Batısını kapsamaktadır.

Mezopotamya, bazı kaynaklarda medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılır. Verimli toprakları ve uygun iklim şartları nedeniyle çok eski zamanlardan beri yerleşmeye sahne olmuş ve birçok istilaya uğramıştır. Bilinen ilk okur-yazar toplulukların yaşadığı bölgede birçok medeniyet gelişmiştir. Mezopotamya Sümer, Babil, Asur, Akad ve Elam gibi en eski ve büyük medeniyetlerin doğduğu ve geliştiği yerdir. Günümüzde bulunan petrol kaynakları bölgenin önemini daha da arttırmıştır.

Taş Çağı'nın sonuncusu olan Neolitik dönemde (Cilalı Taş Dönemi, M.Ö. 10.000-5500) tarım ve hayvanın evcilleştirilmesi ile yerleşik hayat gelişmeye başlandı. Dinsel ritüellerin ise tarımdan önce başladığı bilinmektedir. Mezopotamya, Neolitik Dönemin merkezidir. M.Ö. dördüncü binyıldan itibaren Sümerlerin yaşamına dair çeşitli kanıtlara ulaşılabilmektedir. Sümerler yazı, takvim sistemi, tekerlekli araba, yelkenli gibi önemli buluşlara imza attılar.

Yukarı Mezopotamya Turizmine Genel Bakış

Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin yanı sıra ABD, Çin ve Meksika ile birlikte ülkemiz en fazla ziyaret edilen ülkeler arasındadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre ülkemiz 2018 yılında turist sayısı bakımından 6. sırada yer almış olup 2019 yılında ise toplam 56.114.377 turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Eğlence, dinlenme, aile, din, sağlık ve iş gibi birçok nedene dayanan tatil kültürü orta gelir sınıfı içerisinde yerleşerek gittikçe yaygınlaşırken, ziyaret amaçları daha sofistike olan ve geçmişten bugüne kültürel ve toplumsal farklılıkları görmek ve deneyimlemek isteyen yeni bir turist tabakası da oluşmaktadır. Bu gruba giren ziyaretçiler ekonomik açıdan daha iyi konumda olup eğitim seviyesi görece daha yüksek ve meraka dayalı arayış içerisinde olan kişilerden oluşmaktadır. Ülkemizde, İstanbul başta olmak üzere Ege ve Akdeniz bölgesi yaygın bir şekilde ziyaret edilmekle birlikte yine bu bölgeleri de içine alacak şekilde Kapadokya ve Mezopotamya bölgeleri burada tanımlanan kültür turları kapsamında yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir.

Mezopotamya Turizm Markası

Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan TRC3 Bölgesi, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmış, insanlığın kültürel gelişimine ve önemli uygarlıkların ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Asur, Babil, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Artuklu, Selçuklu, Eyyubi, Osmanlı gibi birçok farklı medeniyeti temsil eden devletler burada kurulmuş ve gelişmiştir. Kentsel sit alanları tarihi ve geleneksel kent dokusuyla; tarih, kültür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil etmektedir. Tarihte ilk tapınağın, İlk yerleşik hayatın, ilk tarımın yapıldığı, yazının icat edildiği ve ilk medeniyetlerin kurulduğu Mezopotamya, kültürel miras bakımından küresel ölçekte eşsiz değerlere ve özgünlüğe sahiptir. Adıyaman'da bulunan Nemrut Dağı, Diyarbakır'da bulunan Körtik Tepe, Mardin'de bulunan Boncuklu Tarla ve Dara Antik Kenti bunlardan sadece birkaçıdır. [Mardin], Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi [Mardin] ile İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması [Siirt] Ülkemizin Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan önemli kültürel varlıklardır. Yukarı Mezopotamya bölgesinde bu listelere girebi-

lecek nitelikte bulunan onlarca kültürel varlık bulunmaktadır. Bölgede henüz tescillenmemiş yüzlerce sit alanı ve kültürel yapının tespiti için Mardin ve Siirt'te Ajans'ın desteğiyle kültür envanteri çalışmaları devam etmektedir.

2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde TRC3 Bölgesi, Mezopotamya ile beraber ele alınmakla birlikte taşıdıkları potansiyel açısından Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır ile birlikte Mardin mutlak ziyaret noktası olarak vurgulanmaktadır. TRC3 Bölgesi burada İnanç Turizmi Koridoru (Tarsus-Mardin), Eko-Turizm Bölgesi ve Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi olarak ele alınmaktadır. Bu strateji belgesinde zengin kültürel ve doğal eserlere sahip kentlerimizin markalaştırılarak, turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik bir strateji olarak belirlenmiştir. 2014-2023 TRC3 Bölge Planı'na göre TRC3 Bölgesi'nde kültür ve inanç turizmi öne çıkmaktadır. Bölgede, Mardin, Midyat ve Hasankeyf yoğun ziyaretçi akınına uğrarken Veysel Karani, Tillo, Nusaybin, Savur, Cizre ve İdil ikincil turizm ziyaret noktaları olarak rağbet görmektedir. Kültür ve inanç turizmi ile birlikte bu ziyaretçi kitlesine hitap edebilecek Savur, Sason, Beytüşşebap ve Pervari gibi doğa ve kırsal turizm alanları da bulunmaktadır. Bölge kültürel turizm kitlesine hitap eden zengin bir hediyelik eşya ile mutfak ve müzik kültürüne sahiptir. Bölge Planı'nda 'Katma Değerli Üretim ve Hizmet' ekseni altında 'Bölge Turizminin Rekabetçiliğinin Artırılması' bir öncelik olarak belirlenmiş ve alınması gereken tedbirler 'Turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve kullanım kapasitesinin artırılması' çerçevesinde belirlenmiştir. Buna göre; 'Bölge içi ve bölge dışı kullanışlı turizm rotalarının oluşturulması ve bu rotaların tanıtılması' ve 'Bölge'nin ulusal ve uluslararası tanıtımının yapılması ve bilinirliğinin artırılması' gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

TRC Düzey-1 Bölgesinde GAP Eylem Planları, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı ve kalkınma ajanslarının mali destek programları ile güdümlü projeleri aracılığıyla turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmaları da dahil olmak üzere; kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesine, yeni turizm çekim merkezleri oluşturulmasına, konaklama başta olmak üzere hizmetler sektöründe yer alan işletmelerin geliştirilmesine, tarihi ve kültürel varlıkların ulusal ve uluslar arası düzeyde tanıtımına ve kültür ve sanat etkinliklerine yönelik projeler hayata geçirilmiştir. 2000'li yıllarda bölgede hareketlenen turizm sektörü ile birlikte özel sektör yatırımları da hız kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TÜRSAB verilerine göre TRC3 Bölgesi'nde turizm acentesi sayısı neredeyse 100 olup toplam yatak kapasitesi 11 bini geçmiş durumdadır. Bölgenin imajına büyük zarar veren terör olgusu ile Suriye'deki iç savaşın olumsuz yansımalarına rağmen kamu güvenliği açısından temin edilen huzur ortamı ile güney sınırımızda tesis edilen güvenli bölge yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçinin bölgeye akın etmesine yol açmıştır. 2019 yılında TRC3 Bölgesi'nde konaklama tesislerine gelen 666.765 ziyaretçi 1,5 milyondan fazla geceleme yapmıştır.

TRC Bölgesi açısından bakıldığında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında bölgede 2,7 milyon ziyaretçi ile 4,2 milyondan fazla geceleme yapıldığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere 2000'li yıllardan itibaren hızlı bir şekilde gelişen turizm sektörünün sadece TRC3 Bölgesi için değil TRC Bölgesinin tümünde geliştiği gözlemlenmektedir.

Bölgedeki turist hareketlerinin önemli bir bölümünün 'günübirlik' veya 'dost-akraba ziyareti' olduğu düşünüldüğünde gelişimin boyutunun daha da büyük olduğu rahatlıkla kabul görecektir. Buna karşın belgeli (Belediye ve turizm işletme belgeli) tesislerde konaklayan yabancı ziyaretçilerin azlığı göze çarpmaktadır. TRC bölgesinde tesislere gelen ziyaretçilerin %7,7'si yabancı iken TRC3 bölgesinde yalnızca %5,5'i yabancı ziyaretçidir. Bu yabancı ziyaretçilerin önemli bir bölümünün ülkemizden göç eden ve yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş kişilerden oluştuğu dikkate alındığında yukarıda betimlenen dünyanın bu en önemli kültür-medeniyet coğrafyasının ne kadar az tanındığı ve ziyaret edildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

TRC3 Bölgesi'nin sahip olduğu kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın bölgeyi ziyaret eden turist sayısının düşük kalması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında TRC3 Bölgesi turizmden yeteri kadar pay alamamakta, Bölgeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı çok düşük değerlerde kalmaktadır. Bölgede yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bölgeye gelen turistler, Mardin ve Batman'ın şehir merkezinde bulunan tarihi ve turistik yapıları ziyaret ederek kısa sürede bölge dışına çıkmaktadır. Bölgenin turizm altyapısının geliştirilmesi, tarihi ve kültürel zenginliğin restore edilmesi ve bölge yerleşmelerinin çekim gücünü artırması, turist gelişlerini yükseltecek, kalış süresini artırabilecek ve sektörün gelişimine katkı sağlayacaktır.

2019 yılı mayıs ayında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 'Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı' başlatılmıştır. Bu program, belirli sektör ve temalarda çalışmaları bulunan veya çalışma yapmayı amaçlayan ajansların birbirleriyle eşleştirilerek iyi uygulamaların yaygınlaştırılması, başarısız uygulamalardan edinilen derslerin paylaşılması ve yeni fikirler ile ortak projelerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda TRC Düzey-1 Bölgesi'nde bulunan Dicle Kalkınma Ajansı (KA), İpekyolu KA ve Karacadağ KA ile GAP BKİ; turizm temasıyla eşleştirilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2020 yılı çalışma programı ve Bütçesi hazırlık süreçlerinde Mezopotamya Turizm Destinasyonu için bölgede çalışan TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının GAP BKİ ile iş birliği içinde yukarıda arka planı verilen proje çerçevesinde "Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı" temalı ortak bir program hazırlaması kararlaştırılmıştır. Bu Program, sözü geçen kurumların eşgüdümü ile ortak tanıtım ve markalaşma faaliyetlerini kapsamakta olup, her bir alt bölgenin farklı öncelikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda 2021 yılında da devam edecektir.

Ajans Destekleri

Mardin Tasarım ve İnovasyon Merkezi Güdümlü Projesi (2017) Mardin'de ve genel olarak bütün bölgede yöresel ürünlerin ve değer ihtiva eden yerel ürünlerin turizm sektörüne yönelik olmak üzere üretilip sunulmasına yönelik çabalar sınırlı ve yetersiz kalmaktadır. Mardin'in turistik hediyelik eşya ürünlerinin çoğu büyük oranda bölge dışından ve fabrikasyon şeklinde gelmektedir. Bu husus, ürünlerin yerel ekonomiye sağladığı faydanın düşmesine ve uzun vadede de aslında yerele ait olan bir ürünün tamamen özgünlüğünü kaybetmesine yol açacak mahiyettedir. Proje ile bu eksikliğin kurumsal olarak tamamlanması amacıyla, Mardin zanaat ürünlerinin tasarım ile buluşmasını sağlayacak altyapının oluşturulması, zanaatların devamlılığının sağlanması ve zanaat ürünlerinin ekonomik katma değerinin artırılması hedeflenmiştir. Proje ile aynı zamanda, yerelde üretilen hediyelik ürünlerin daha özgün bir biçimde ele alınarak inovasyona yönelik tasarlanması ve daha katma değeri yüksek ürünler olarak satılabilmesi, üretim süreçlerinin standartlaştırılması, üretim gruplarının koordinasyonun sağlanması, dezavantajlı bireylerin (kadınlar ve gençler) gelir düzeylerinin iyileştirilmesi, esnafların satış hacmi ve gelirlerinin yükseltilmesi, elektronik satış kanallarının etkileştirilmesi ve ayrıca bir merkez olarak bir gezi noktası oluşturulması amaçlanmaktadır. Tarihi Mardin'de âtıl bir binanın dönüştürülmesi yoluyla gerçekleştirilecek proje; inşaat ve kurulum, tanıtım ve teknik destek bileşenlerinden oluşmaktadır. Proje yürütücüsü Artuklu Belediyesi olup proje ortağı bulunmamaktadır. Proje maliyeti 1.833.608 TL olup, %90 oranında Ajans katkısı öngörülmektedir (1.650.247,20 TL). Sözleşmesi imzalanan proje 12.10.2021 tarihinde tamamlanmıştır.

Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi Güdümlü Projesi (2017): Gıda ve turizm değer zincirlerinin kesişim noktasında bulunan gastronomi, dünya turizm trendleri göz önüne alındığında, yerel değerleri koruyarak geleceğe taşımak açısından da sürdürülebilirliğe ciddi katkı sunabilecek bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin turizm destinasyonları arasında önemli bir potansiyeli bulunan Mardin'in yemek kültürünün kurumsallaştırılarak geleceğe aktarımı ve özgün yemek kültürünün turizmle bütünleştirilerek UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dahil olması, kentin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkı sağlanması amacıyla geliştirilen proje Halep-Hatay-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Musul gastronomi aksını bütünleme hedefini gözetmektedir. Proje ile aynı zamanda Mardin yöresel yemeklerinin özgünlüklerinin korunarak geleceğe aktarılması ve ziyaretçilere tanıtım-satış yoluyla kentin ekonomisine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Proje, otantik bir müzenin yanı sıra uygulama mutfağı kurulumunu ve Mardin ye-

mek kültürüne ilişkin bilgi altyapısının güçlendirilerek etkin tanıtımının yapılmasını içermektedir. Proje yürütücüsü Mardin Valiliği Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB)'dur. Projenin tahmini toplam maliyeti 6.351.626,26 TL'dir ve %100 Ajans katkısı öngörülmektedir.

Midyat Telkâri Tasarım ve Uygulama Merkezi Güdümlü Projesi (2017): Telkâri, özgün işlemeleri ile tarihte birçok medeniyetin izlerinin yer aldığı Mardin'in sahip olduğu çok kültürlü yapının yansımalarını barındıran önemli bir kültür varlığıdır. İlde turizm hareketliliği yükseldikçe telkâri gibi birçok ürünün bir tüketim nesnesi olarak fabrikasyona kaydığı görülmüştür. Üretici ve satıcıların kısa vadeli kazanım refleksi ile desteklediği ve sürecin uzun vadede doğrudan telkârinin kendisine ve Mardin'in turizm marka değerine olumsuz yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Midyat Telkâri Tasarım ve Uygulama Merkezi güdümlü projesi ile, Mardin'de yerel zanaat ürünlerinin tasarım boyutunun güçlendirilmesi, ürün değer zincirinin teknolojiyle desteklenerek standartlaştırılması, ekonomik değerin yükseltilerek gelir ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve kültürel zenginliğimizin markalaşması yoluyla sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağlanması hedeflenmektedir. Proje ile aynı zamanda, yerel hediyelik eşya üretim kabiliyetinin inovasyon temelinde geliştirilmesi ve kentin dezavantajlı kesimleri de dahil olmak üzere iş sahiplerinin turizm ekonomisinden daha fazla yararlanmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Projenin inşaat-kurulum, tanıtım ve teknik destek bileşenleri bulunmaktadır. Midyat Kaymakamlığı'nın yürütücü kurum olduğu projenin ortağı bulunmamaktadır. Projenin tahmini maliyeti 3.100.000 TL olup %90 (2.790.000 TL) Ajans katkısı öngörülmüştür. Proje 05.03.2021 tarihinde tamamlanmıştır.

Tarihi Mardin'in Yayalaştırılması Güdümlü Projesi (2019): Mardin Sürdürülebilir Turizm projesinin teknik destek bileşeni kapsamında hazırlan strateji çalışmalarında tarihi Mardin'in özgün yapısına dönüştürülerek bir gezinti alanına dönüştürülmesi için en önemli ulaşım aksı olan I. Caddenin trafikten arındırılarak kontrollü-sınırlı araç akışının sağlanmasına altyapı oluşturulmasının ve bu yaklaşımla bütünlüklü olarak sokakların ve altta kalan çarşıların birbirine eklemlenerek kentin yöresel zenginliklerinin ziyaretçilere sunulmasına yönelik projelerin hayata geçirilmesi önerilmiştir. Yapılan saha çalışmalarında ve ziyaretçilere yönelik yapılan anketlerde trafik-park sorunu ve yayaların kentte dolaşamaması kentin en önemli sorunu olarak tespit edilmiştir. Ajansın desteğiyle Mardin Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen fizibilite çalışması analitik açıdan çalışmayı daha da detaylandırarak bu tespitlere yeniden ulaşmıştır.

Kentsel sit alanının doğal bir gezinti alanına dönüştürülmesi ve kentin turizm ekonomisinden daha çok faydalanmasının yanı sıra yerleşik halkın sosyal yaşamının zenginleştirilerek geliştirilmesi, Tarihi Mardin'in Yayalaştırılması projesinin genel hedefini oluşturmaktadır. Proje, Otopark Altyapısının Kurulması, Kent için Düzenleme ve Otomasyon Sistemi Kurulması, Toplu Taşıma Araçları ile Kısmi Yayalaştırma ve Kentsel Meydan Düzenlemesi alt projelerinden oluşmakla birlikte güdümlü proje desteği kapsamında Cumhuriyet Meydanı Projesinin uygulanması hedeflenmektedir. Bu proje kapsamında asıl faaliyet meydan düzenlemesi olup tanıtım ve görünürlük faaliyetleri ile desteklenecektir. Proje yürütücüsü Mardin Büyükşehir Belediyesi olup proje ortağı bulunmamaktadır. Projenin tahmini toplam maliyeti yaklaşık 5.355.000,00 TL olup Ajans katkısı 4.016.250,00 TL'dir (%75). Proje bitme aşamasındadır.

Teknik Destek Programı: Turizm SOP çerçevesinde bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi konularda TD Programı kapsamında destek sağlanacaktır. Turizm sektörüne yönelik yönetim danışmanlığı (tanıtım ve pazarlama, kurumsallaşma, dijital pazarlama, müşteri ilişkileri konularında eğitimler gibi) kapsamında verilebilecek eğitimler de bu Program dahilinde desteklenebilecektir.

Fizibilite Desteği Programı: Ajans, bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına ve bölgenin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak, Turizm SOP kapsamında belirlenen konulardaki projelerin fizibilite çalışmaları için bu SOP kapsamında faaliyet gösteren kurum/kuruluşlara doğrudan mali destek kapsamında yer alan fizibilite desteği sağlayacaktır.

Sonuç

TRC3 Bölgesi tarihi çok eskilere dayanan Mezopotamya ile Botan bölgesi ve çevresinde yer almaktadır. Bu coğrafi konum insanlığın başlangıcından itibaren oluşan kültürün TRC3 Bölgesi'ne sirayet etmesini sağlamıştır. Bu durum tarihi ve kültürel unsurlar açısından zengin bir mozaiğin oluşmasını sağlamıştır. Bu nokta da farklı medeniyetlerin hem somut hem somut olmayan unsurlarını Mardin, Siirt, Batman ve Şırnak illerinde görmek mümkün.

TRC3 Bölgesi'nin tarihi ve kültürel unsurlar noktasında zengin olması turizm sektörünün gelişimi ve bölgeye katkı sunması açısından oldukça önemli bir cevherdir. Nitekim TRC3 Bölgesi'nin her ilinde çok önemli inanç unsurları (kilise, cami, medrese v.s.), kültürel unsurlar (kilim, dengbejlik, masallar, mimari yapılar, gastronomi unsurları v.s.) ve doğa unsurları (beyazsu, botan çayı ve delikli taş, cudi dağı, ters lale, feraşin yaylası v.s.) bulunmaktadır.

Ancak var olan potansiyele rağmen henüz turist sayılarının bu denli düşük olması düşünülmesi gereken önemli bir sorundur. Bölgenin olumsuz bir imaja sahip olması insanların buraya gelmesini engelliyor olabilir. Ancak sadece sorun bundan ibaret değildir. Nitekim en fazla turist çeken Mardin'de bile hala bir Destinasyon Yönetim Organizasyonu veya bir turizm birlikteliğini ortaya koyan bir kurum-kuruluş henüz yok. TRC3 Bölgesi'nde üst yapı ve alt yapı olanakları turizm destinasyonuna uygun bir şekilde geliştirilmemiştir. Otopark, çevre temizliği, hizmet kalitesi noktalarında sorunlar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak turistik mekân işaret ve levhaları dahi bulunmamaktadır. Dolayısı ile var olan potansiyelin değerlendirilmesi noktasında ciddi sorunlar görülmektedir. Bu sorunların en önemli nedeni turizm sektörünün henüz öneminin anlaşılmamasıdır. Bu noktada hem yerel halkta hem de ilgili kurum ve kuruluşlarda bir bilinç olmaması turizm sektörünün gelişimine en büyük engeldir. Oysa var olan turistik ürünler, birçok turizm çeşidi ile turizm sektörünün geliştirilebileceği düşünülmektedir. Bu turizm çeşitleri genel hatları ile; Doğa turizmi, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi şeklinde ele alınabilir.

Bunun yanında özel ilgi turizmi ile farklı merak ve istekleri olan turistlerin TRC3 bölgesine getirebilmek için oldukça önemli bir potansiyel bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Süreli Yayınlar

- Akandere, G. & Zerenler, M. (2017). Yeşil otellerde yeşil tedarik zinciri yönetimi ve işletme performansı, Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2, 77-98.
- Atay, L., Temirkanova Z. & Gökdemir, S. (2017). Tur operatörlerinde yeşil uygulamalar: Yeşil tur operatörü ödülü, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (5), 17-32.
- Aylan, F. K. & Sezgin, M. (2016). Turistlerin yeşil otellere yönelik düşünceleri ve kalma niyetleri: Antalya'da bir araştırma, Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 285-300.
- Çelik, S. (2019). TRC3 Bölgesinin (Mardin-Batman-Siirt-Şırnak) Ekonomik Durumu Üzerine Yazılar: TRC3 Bölgesi Turizm Sektörü Analizi,
- Güneş, G. (2011). Konaklama sektöründe çevre dostu yönetimin önemi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13 (20), 45-51.
- Özok, O. (2015). Konaklama İşletmelerinde Çevre Dostu Uygulamalar: Bodrum Örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Öztürk, H. K., Öztürk, H. M. & Dombaycı, Ö. A. (2018). Turizm sektöründe enerji tüketimi ve enerji tasarruf olanakları, Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 17-28.
- Turhan, S. (2010). Turizm İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Marmaris Örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yıldırım, Ö. (2019). İstanbul' da Beş Yıldızlı Otellerde Yeşil Yıldız Uygulamasının Otellerin İşletmeciliğine Sağladığı Avantajların Analizi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Diğer

- Faaliyet Raporu, Dicle Kalkınma Ajansı, 2021.
- Çalışma Programı, Dicle Kalkınma Ajansı, 2021.

İnternet Kaynakları

- https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya(erişim tarihi, 30.09.2021)
- https://www.researchgate.net/publication/347776539_Turizmin_Tarihi_Kokenleri_-_I_Eski_Caglar_-_Mezopotamya_Uygarliklari

TRC3 BÖLGESİNDE **MİLLİ PARKLAR**

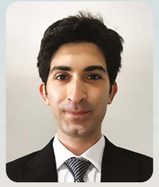

Ahmet Kaan KETBOĞA
Batman Yatırım Destek Ofisi
Uzman

Giriş

Tabiat koruma alanları ve milli parklar dünyada yılda yaklaşık 8 milyar ziyaretçi çekmektedir ve bu alanların %80'inden fazlası Avrupa ve Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. Örneğin Yellowstone Milli Parkı her yıl yaklaşık 4 milyon ziyaretçiye ev sahipliği yaparken, Avusturalya'daki Great Barrier Reef parkı ise yılda tahmini 2,62 milyon ziyaretçi çekmektedir. Ayrıca, benzer diğer örnekler incelendiğinde de doğa koruma alanları ve milli parkların yükselen turizm cazibe noktaları oldukları gözlemlenmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün araştırmalarına göre tabiat koruma alanları ve milli parkların turizmde payının 2030 yılına kadar yıllık %3,3 oranında büyüyeceği öngörülmektedir (Leung vd., 2015). Doğa koruma alanları ve milli parklar, doğal sebeplerden dolayı ziyaretçi çekmelerin yanı sıra, sundukları ilginç deneyimler, inceleme imkânı verdikleri doğal türler ve ziyaretçi merkezleri aracılığıyla gerçekleştirdikleri bilgilendirme fırsatlarıyla da cazip uğraklardır. Bu bağlamda ekoturizm, insanların günümüz modern dünyasında pek çok insanın erişim imkânı bulamadığı doğa ile doğrudan temas kurmaları için imkân sağlamaktadır. Bu çalışma, Doğa Koruma ve Milli Parklar'ın uluslararası ve ulusal bağlamda gelişimini açıklamakta ve TRC3 Bölgesinde Bulunan Malabadi Tabiat Parkı, Botan Vadisi Milli Parkı, Tillo Tabiat Parkı ve GAP Şelalesi Tabiat Parkı'nı tanıtmaktadır.

Doğa Koruma ve Milli Park Kavramı

Doğaya egemen olma çabası insanoğlu var olduğundan beri süregelmiştir. Bununla birlikte, tıpkı insanın doğanın tüm güçlerine hâkim olduğu söylenemeyeceği gibi, doğanın tüm sırlarını da açığa çıkardığı söylenemez. Doğanın kaynaklarının tüketicisi olan insan, aynı zamanda sosyal bir varlık olması bağlamında doğa ile ilişkisinde diğer canlılarda rastlanmayan bir boyut geliştirmiştir. Bu boyut çerçevesinde, görülmektedir ki, doğa artık korunması gereken bir varlıktır. Doğayı yıpratmamak, kirletmemek ve doğanın sınırlarını zorlamamak, insan için artık bir zorunluk haline gelmiştir.

1970'li yılların Avrupa'sında başlayan kent ekolojisi hareketi ve 1980'li yıllarda gelişen çevre bilinci, Rio Konferansı ve Local Agenda 21'in çabalarıyla artan doğa ve çevre bilinci sayesinde insanlar doğal ekosistemlere yönelik tehditlerin giderek daha farkında olmuştur. Bu bağlamda, doğa koruma hareketleri ve doğa korunması alanında çalışan sivil kuruluşları da yaygınlaşmaktadır. Bu bilinçlenmenin bir sonucu olarak insanlar doğal alanların kentlerde yaygınlaşmasını doğayı ve doğal kaynakları koruma yönünde alınmış bir önlem olarak görmeye başlamışlardır (Özgüner 2003: 47).

Çevre sorunlarının özellikle küresel ısınmayla birlikte büyük boyutlara ulaştığı günümüzde, ekolojik dengenin, kültürel ve tarihi değerlerin korunması büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla, önemli biyolojik, tarihi ve kültürel zenginliğe sahip olan alanlar Milli Park, Doğa Parkı, Doğa Anıtı ve Doğa Koruma Alanı gibi koruma alanları olarak ilan edilmektedir. Doğa koruma, insan sağlığı ve yaşamının garantisi için doğa parçalarını ve doğada yasayan bitki ve hayvan varlığını, bunların yetişme ve yasam koşullarını belirli kriterler ışığında korumaktır (Yücel 1994). 11 Ağustos 1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete'ye göre, milli parklar doğa korumadaki en yaygın korunan alan tipi olup; bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletler arası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır (Resmî Gazete 1983). Milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel doğa kaynaklarının hem bilimsel olarak hem de estetik bağlamda korunması, dinlenme ve turizm alanlarının muhafazası gibi işlevleri olan Milli Parklar; ülkemizde 1983 tarih ve 2873 numaralı Milli Parklar Kanunu ve 1986 tarihli Milli Parklar Yönetmeliğine göre korunmakta, planlanmakta ve yönetilmektedir.

Önemli doğa alanları, yalnızca içinde insan yaşamayan koruma alanları olarak görülmemeli; ancak, bu alanlar genellikle sıra dışı coğrafi güzellikleri ve geleneksel yaşam biçimlerinin son örneklerini de barındırdığı için tüm koruma ve gelişme projeleri bölgenin kendi doğal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak orada yaşayan insanlarla birlikte şekillendirilmeli, koruma amaçlı ve katılımcı yönetim planları uygulanmalı ve doğal yapılarına zarar vermesi muhtemel kalkınma projeleri yeniden değerlendirilmelidir (Eken vd. 2005: 137).

Bu alanların korunmasında tecrübe edilen sorunların büyük kısmının konu ile ilgilenen personelin eğitim yetersizliğinden, ilgili kurumlardaki kurumsal eksikliklerden, denetim yapılmamasından, ilgili verilerin toplanmasındaki zorluklardan ve özellikle de alanın yanlış kullanımından kaynaklandığı bilinmektedir. Alanların korunması, yalnızca bir arazinin koruma alanı ilan edilmesi ile mümkün değildir. Bu alanlarda yapılacak çalışmalar ve alınacak kararlar kâğıt üzerinde kalmamalı; bu kararlara halkın da katılımı sağlanarak, bu alanlarda etkin uygulamalı koruma çalışmaları yapılmalıdır.

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'nde 30 yıl geçiren, 85'ten fazla ülkede çalışan ve alanda 40'tan fazla kitabın editörlüğünü yapan Jeffrey McNeely'e (1992) göre, koruma alanlarının felsefi önemli, doğa koruma için bir ahlak felsefesinin ve insanlar için doğanın yararlarının denendiği, incelendiği ve yine insan etkisinin diğer sistemler üzerinde zararlarının karşılaştırıldığı ve aynı zamanda bunların öğrenildiği alanlar olmasında yatmaktadır. Bu bağlamda milli parklar insanların hayatına hem kısa hem de uzun vadede dokunabilmektedirler.

Milli Parkların Belirlenmesi

Milli parkları belirleme kriterleri arasında;

a. Ulusal ve uluslararası düzeyde manevi, bilimsel, eğitsel, rekreasyonel veya turistik değerlere sahip doğa parçalarının ve peyzajların korunması,

b. Canlı toplulukları, genetik kaynaklar ve türlerin varlığının güvence altına alınması,

c. Ulusal ve uluslararası nitelik taşıyan tarihi ve kültürel değerlere sahip olması,

d. Ekolojik denge ve biyolojik çeşitliliğin sürekliliğinin sağlanması,

e. Ziyaretçilere alanın doğal özelliğini bozmayacak düzeyde eğitsel, kültürel ve rekreasyonel imkânlar sunulması yer almaktadır. (IUCN 1999)

Milli Parklar, Orman ve Çevre Kanunu'na göre bazı doğal alanlar mutlak koruma kurallarına tabidir; bu alanlarda koruma önlemleri vardır ve doğayı bozucu değerlendirilebilecek her türlü davranış yasaklanmıştır. Ülkemizde bu şekilde mutlak koruma altında olan ve milli park kapsamına alınan 36 doğal alan vardır. Evrensel boyutlu milli parkların 15-20 kilometre çevresinde sanayileşmeye ve oraları besleyici akarsuların kirletilmemesine dikkat edilmelidir (Kiziroğlu 1998: 380).

Milli Parklarda, alanın korunmasının yanı sıra, alanı ziyaret eden ziyaretçilere eğitsel, kültürel ve rekreasyonel imkânların da sunulması öngörülmektedir. Dolayısıyla, parkların ziyareti temelde, çevre ve doğa eğitimine dayanan ziyaretçi yönetimi ve programlarını gerektirmektedir. Çevre eğitiminin desteklenmesi ve doğanın iyi anlaşılması ziyaretçi merkezlerindeki doğa okulları, alanda bilgilendirme, rehberli turlar, sergi faaliyetleri, basılmış dokümanlar gibi farklı yöntemlerle yürütülmekte ve aynı zamanda doğa korumaya halkın katılımı sağlanmaktadır (Atik 2005: 167).

Milli parklar ve doğal alanları koruma konularında duyarlılık, konuyla ilgili bilinç sahibi olmanın bir doğal sonucudur. Bu duyarlılık zamanla mevcut sorunların sahiplenilmesi ve çözüme ulaştırılmasındaki sorumlulukları yüklenmeye dönüşmelidir, dolayısıyla sorumlu olmak tek başına yeterli değildir. Sorumlu kurumların çoğu kez uygulamalar bakımından sivil toplum örgütlerinin gerisinde kalmaktadırlar. Halbuki sorunların temelini; çok boyutlu yönetim planlarının mevcut olmaması, koruma ekonomilerinin alt yapısının henüz kurulamamış olması ve mevcut mevzuatsal boşluklar oluşturmaktadır. Sorunların aşılabilmesi için milli parklar odaklı eğitsel faaliyetlere ağırlık verilmeli, insanlar kültürel ve rekreasyonel çalışmalara dahil edilmelidir.

Türkiye'deki Milli Parklar ve Milli Park Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Milli parklar dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çağdaş anlamda doğa korumanın öncülerinden biridir. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Profesörlerinden Selahattin İnal'ın, ilk kez 1948 yılında, Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız adlı eseri sayesinde milli park kavramı literatüre kazandırılmıştır. Koruma amaçlı ayrılacak alanların milli park niteliğini mutlaka taşımaları gereği üzerinde duran İnal, milli park olarak ayrılacak alanlarda, estetik güzellik ve turistik kullanımlara uygunluk derecesinin ağırlıkta tutulması gerektiğini belirtmiştir (Akesen 1978: 31).

Ülkemizde milli park kavramı 1956 yıllında ilk kez yasal boyut kazanmıştır. Yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesini değiştiren 2896 sayılı kanunun, 1983 yılında yürürlüğe girmesine kadar söz konusu kavrama sadece milli park noktasından bakılmaktaydı. Kanunda yapılan bu değişiklik ile milli parkların yanı sıra Tabiat Pakları, Tabiat Anıtları, Tabiat Koruma Alanları ve Orman Mesire Yerler gibi kavramlar gündeme gelmiştir. (Yaşar 2000: 2)

1956'da yürürlüğe giren yasa ile sadece orman ve orman rejimi içine giren sahalarda milli park ayrılması mümkün olabilmiştir. Kaynak değerleri açısından milli park olarak ayrılması gereken birçok alan belirlenmiş olmasına ve buraların planlarının yapılmasına rağmen (Pamukkale, Kapadokya, Efes, Truva, vb.) bu alanlar o dönemde milli park kapsamına alınamamıştır. Bu nedenle, 1965 tarihinden itibaren milli park yasa tasarısı hazırlanarak meclise sunulmuştur, ancak meclisten yasa çıkarılamamıştır.

1967 Yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan turizm komisyonunun yetkilileri, yurtdışından gelen 12 milli park uzmanıyla birlikte Milli Parklar Dairesinde oluşturulan özel bir planlama heyeti tarafından ilk defa milli park master planları hazırlamıştır. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu hükümlerinin uygulanması ve hükümlerin açıklanması amacı ile, Milli Parklar Yönetmeliği hazırlanarak, 12.12.1986 tarih ve 19309 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete 1986). Türkiye'de 2010 yılı itibarıyla toplam 40 adet milli park bulunmakta ve bu milli parkların toplam alanı yaklaşık 863 019 hektardır.

TRC3 Bölgesi'nde Yer Alan Parklar

TRC3 Bölgesi, iklimi ve bulunduğu coğrafya dolayısıyla pek çok doğal güzelliği bünyesinde barındırmaktadır. Doğal güzellikleri bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, bölgemizde ön plana çıkan Malabadi Tabiat Parkı, Botan Vadisi Milli Parkı ve Tillo Tabiat Parkı, yerli ve yabancı turistler için ziyaret etmeye değer ekoturizm uğraklardır.

Malabadi Tabiat Parkı

Batman merkeze 32 km uzaklıkta olan ve Batman'ın ilk tabiat parkı olma özelliğine sahip olan Malabadi Tabiat Parkı, ismini aldığı tarihi Malabadi Köprüsü'nün hemen yanında konumlanmıştır. Park, yaklaşık 96 hektar alan üzerine kuruludur ve parka ulaşım için eski Batman-Silvan-Diyarbakır karayolu kullanılmaktadır. Tam olarak ise park, eski Batman-Silvan-Diyarbakır yolu üzerinde gidildiğinde şehir merkezinden yaklaşık 32 km sonra Malabadi Köprüsünün hemen yanında bulunmaktadır.

Tabiat parkının asli ağaç türü palamut meşesidir fakat bunun yanı sıra, menengiç, mavi servi, kara servi, doğu çınarı, akasya, elder çamı, fıstık çamı, kara çam türleri de parkta mevcuttur.

Tabiat parkı içerisinde çakal, tilki, tavşan, kirpi gibi hayvan türlerin yanı sıra ebabil, atmaca, şahin, saksağan, serçe, alakarga, martı gibi kuş türleri de bulunmaktadır. Sürüngenlerden ise, kaplumbağa, kurbağa ve yılan türleri bulunmaktadır.

Tabiat Parkı yakın geçmişte ilan edildiği için henüz kullanıma açılamamıştır, dolayısıyla alan içerisinde kurulu tesis henüz bulunmamaktadır. Tabiat parkı kullanıma açıldığında alan içerisinde ziyaretçilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecekler mescit, lavabo, günübirlik kullanım alanları, kır kahvesi, kır lokantası, bungalov evler, çadırlı kamp alanları, çeşme, çocuk oyun alanları ve büfe gibi tesislerin yapımı planlanmaktadır. Planın gerçekleştirilmesini müteakip tabiat parkı içerisindeki günü birlik kullanım alanlarında piknik için uygun alanlar, manzara seyir terasları, kuş gözlemciliği, fotosafari, yürüyüş ve koşu yolları gibi etkinlikler için uygun alanların tahsisi yapılacaktır.

Botan Vadisi Milli Parkı

Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın imzasıyla 15 Ağustos 2019 tarihinde yayımlanan kararla Milli Park ilan edilen Botan Vadisi, Siirt Merkez, Tillo ve Eruh ilçeleri sınırlarındaki yaklaşık 120 bin dönümden ve 29 kilometrelik güzergahtan oluşuyor. Dicle Nehri'nin bölgeden geçen koluna Botan adı verilmektedir, milli park da adını buradan almaktadır. Botan, aynı zamanda Şırnak bölgesini kapsayan tarihsel bir bölgeyi de ifade etmektedir ve kelimenin aslı geçmişteki Botan Beyliği'ne dayanmaktadır. Ayrıca, Sokrates'in öğrencisi Ksenofon da M.Ö. 400 yılında yazdığı Anabasis (Onbinlerin Dönüşü) adlı eserinde nehirden sıkça bahsetmiştir.

Tarihi İpek Yolu'nun bir kısmının da bulunduğu Botan Vadisi Milli Parkı'nda, Yerlibahçe, Kayaboğaz, Kalender ve Koçlu köylerindeki kiliseler, Deyr mevkiindeki manastır ile 6'ncı yüzyılda inşa edilen Münzevi Mor Yakup Manastırı da yer alıyor. Her mevsim ziyaretçilerine ayrı güzellik sunan, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken yaklaşık 350 metre yüksekliktekі Rasıl Hacar Tepesi'nden (Delikli Taş) izlenen Milli Park, Botan Çayı manzarası, doğal güzellikleri ve dinlenme alanlarıyla doğa tutkunlarının vazgeçilmez adresleri arasında bulunuyor. Ayrıca Botan Vadisi, yamaç paraşütü ve rafting gibi sporlara da oldukça elverişlidir.

Tillo Tabiat Parkı

Tillo Tabiat Parkı, 29.08.2014 tarih ve 18031414-401-1440 sayılı Bakan Oluru ile tabiat parkı olarak ilan edilmiş olup, 40 hektarın biraz daha üzerinde bir alana sahiptir. Tillo Tabiat Parkı tamamen kamu mülkiyetinde olup, Siirt iline bağlı Tillo İlçesi idari sınırları içerisinde kalmaktadır. Ayrıca Park, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, XIV. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Siirt Şube Müdürlüğü'nün sorumluluk alanına girmektedir.

Tillo Tabiat Parkı, Tillo ilçe merkezine yaklaşık bin beşyüz metre mesafede bulunmaktadır. Yöreye yağışların büyük bir bölümü kış ve ilkbahar aylarında düşmesi; yörede Temmuz ve Ağustos aylarının sıcak ve kurak aylar olması sebeplerinden, Haziran ve Eylül ayları arasında kalan zaman dilimi, Tillo Tabiat Parkı'nın aktiviteler için en verimli şekilde kullanılabileceği dönemdir. Işık Hadisesi ve Ajansımızın destekleriyle tamamlanmış olan Tillo Kalesi Cam Seyir Terası, Tillo'yu ilgi çekici uğraklardan biri yapmakta olup ilçede inanç turizmine elverişli pek çok alan vardır. Parkın sahip olduğu vadi peyzajı, seyir terası ve konumu itibariyle ziyaretçiler için eşi bulunamayacak güzellikte manzaralar sunmaktadır. Ayrıca Park, doğa yürüyüşü, bisiklete binme, piknik, spor vb. aktiviteler için oldukça uygundur.

GAP Şelalesi Tabiat Parkı

Mardin'in Derik ilçesinde ziyaretçilerini bekleyen GAP Şelalesi Tabiat Parkı, Türkiye'nin 223. tabiat parkı olarak Mardin turizme büyük bir değer katmaktadır. Derik ilçe merkezine yaklaşık 5 kilometre uzakta yer alan şelale ve şelalenin bulunduğu bölgenin jeolojik değerine istinaden 2017 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından tabiat parkı olarak açıklanmıştır. Yaklaşık 527 dekar alanı kapsayan tabiat parkı yerli ve yabancı misafirlerin rahatça gezebilmesi, huzurlu vakit geçirebilmesi amacıyla bölgeye kazandırılmıştır. Halihazırda mesire alanı ve kamelyalara sahip Park, önümüzdeki dönemde restoran ve spor tesisleri ile vatandaşa hizmet vermeye devam edecektir.

Sonuç

Doğa koruma alanları ve milli parklar dünyanın hemen her tarafında yükselen turizm uğrakları haline gelmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün yaptığı araştırmalar ışığında sürdürülen Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğünün faaliyetleri, ülkemizde de doğa koruma alanları ve milli parkların önümüzdeki yılların gözde turizm uğraklarından olacağını göstermektedir. TRC3 Bölgesi'nin ziyaretçilerine sunmuş olduğu kültürel zenginlikler haricinde doğal güzellikleri de keşfetmeye değerdir. Malabadi Tabiat Parkı, Botan Vadisi Milli Parkı, Tillo Tabiat Parkı ve GAP Şelalesi Tabiat Parkı'nın yerli ve yabancı turistlere tanıtımından altyapı ihtiyaçlarına kadar hemen her alanda analizleri Ajansımız ve ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından ile yapılmakta, gerektiğinde mali ve teknik destek marifetleriyle mümkün olduğu hususlarda desteklenmektedir. Bahsedilen parkların yanı sıra şu an Cudi Tabiat Parkı üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Tabiat parkı tescilinin yakında gerçekleşmesi beklenen Cudi Tabiat Parkı'nın yaklaşık 200 hektar alanı kapsayacağı öngörülmekte olup bu alana Sefine Bölgesi de dahil olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akesen, Aytuğ. Türkiye'de Ulusal Parkların Açıkhava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No: 262, İstanbul 1978.
- Atik, Meryem. Milli Parklarda Doğa Koruma Amaçlarının Gerçekleştirilmesi ve Ziyaretçi Merkezlerinin Rolü, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Poster Bildiriler Kitabı, Isparta 8-10 Eylül 2005, 167-169, Isparta 2005.
- Eken, G. ; M. Bozdoğan; A. Karataş ; D. T. Kılıç ; D.T. ; E. Gem, Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları – Yeni Koruma Bölgelerinin Seçiminde Öncelikli Alanlar, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Sözlü Bildiriler Kitabı, Isparta 8-10 Eylül 2005, S.D.Ü. Orman Fak., 133-141, Isparta 2005.
- https://ekotaban.tarimorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 22.11.2021)
- IUCN, Guidelines for Protected Area Management Categories; Interpretation and Application of the Protected Area Management Categories in Europe. The World Conservation Union, ISBN 3-9806882-0-8, 1999.
- Kiziroğlu, İlhami. Genel Biyoloji. Desen Ofset A.S. Yayınları, Ankara 1998
- Leung, Y. F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., & Buckley, R. (2015). Tourism and visitor management in Protected Areas: Guidelines towards sustainability. Best Practice Protected Area Guidelines Series, Gland, Switzerland:IUCN.
- Mcneely, J., Parks for Life. Report of IVth World Congress on National Parks and Protected Areas, IUCN Gland Switzerland 1992.
- Özgüner, H., İnsan – Doğa İlişkilerinin Gelişimi ve Peyzaj Tasarımında Doğal Stilin 20. Yüzyılda Önem Kazanmasının Nedenleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı:1, ISSN 1302 – 7085, Sayfa 43 -54, 2003.
- Resmi Gazete. Milli Parklar Kanunu. Kanun No: 2873, 11 Agustos1983 tarih ve 18132 sayı, 1983.
- Resmi Gazete. Milli Parklar Kanunu. Kanun No: 2873, 12 Aralık 1986 tarih ve 19309 sayı, 1986.
- Yaşar, Okan, Ülkemizde Milli Park ve Benzer Statüdeki Alanların Dağılımı. Türk Coğrafya Kurumu Türk Coğrafya Dergisi, 35:181-201, İstanbul 2000.
- Yücel, M. Doğa Koruma Alanları ve Planlanması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No:104, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ders Kitapları Yayın No: 9, Adana 1994.

ESKİ TOPRAKLARIN YENİ KENTİ **HASANKEYF**

İbrahim ERİN
Batman Yatırım Destek Ofisi
Uzman

Artuklu Medeniyetinin Başkenti

Yukarı Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçiş yolu üzerinde ve Dicle Nehri'nin kenarında kurulmuş olması nedeniyle stratejik bir öneme sahip olan Hasankeyf, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmış, insanlığın kültürel gelişimine ve önemli uygarlıkların ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Hasankeyf antik kentinin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte tarihi antik döneme kadar dayanmaktadır. Hasankeyf Höyüğü'nde yapılan çalışmalarda 3.500 yıldan 12.000 yıl öncesine kadar arkeolojik buluntulara rastlanılmıştır. Artuklu Beyliği'nin 1102-1232 yılları arasında başkentliğini yapan Hasankeyf, en parlak dönemini bu tarihlerde yaşamıştır. Dolayısıyla Hasankeyf İlçesi, sahip olduğu bu kültürel miras ile birlikte kentsel sit alanları, tarihi ve geleneksel kent dokusuyla; tarih, kültür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil etmektedir.

Dünyanın En Geniş Kapsamlı Taşıma Projesi

Hasankeyf, 1926 yılında Mardin İli Gercüş İlçesine bağlı bir bucak iken, 1972 yılında belediye teşkilatı ve 1990 yılında ilçe teşkilatı kurularak Batman iline bağlanmıştır. 1981 yılında bütünüyle sit alanı ilan edildikten sonra koruma altına alınan Hasankeyf, Ilısu Prof. Dr. Veysel Eroğlu Barajı'nın yapılması kararlaştırılınca tarihi yerleşimin sular altında olacak olması nedeniyle 3 km uzaklıkta yeni yerleşim kurulmuştur. Tarihi yerleşimdeki Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Otlukbeli Savaşı'nda hayatını kaybeden oğlu için yaptırdığı Zeynel Bey Kümbeti, Artuklu Hamamı, İslam ordularının Hasankeyf'i kuşatması sırasında hayatını kaybeden İmam Abdullah için yapılmış İmam Abdullah Zaviyesi, Eyyubiler döneminde yapılan Rızık Cami, Sultan Süleyman Külliyesi, Koç Cami ve Eyyubi (Kızlar) Cami Eyyubi (Kızlar) Cami ile kale giriş orta kapısı gibi büyük ölçekli yapılar ile türbe ve zaviye gibi tarihi yapılar baraj gölü kıyısında kurulan Kültürel Park alanına taşınmıştır. Eski yerleşim alanı 2019 yılı Kasım ayında Ilısu Barajı'nın su tutmasıyla 2020 yılı Şubat ayından itibaren su altında kalmaya başlamıştır.

Tarihe Saygı

Kalkerli yapısı nedeniyle kayalık tepelerde ve derin kanyonlarda doğanın ve insanların oluşturduğu ve sayısı yüzlerce olan Hasankeyf mağaraları, Roma döneminden kalma Hasankeyf Kalesi, Akkoyunlular tarafından yapılan ve son halini Eyyubiler döneminde alan Ulu Cami, 1328 yılında Eyyubiler tarafından yapılan Küçük Saray, 15. yüzyılda yapılan ve on iki mihraba sahip Mescid-i Ali Cami, bugün harabe halde olan ve Akkoyunlu dönemine tarihlenen Büyük Saray ve yine Eyyubilerden kalma Kale Kapısı gibi taşınamayan önemli tarihi eserler ise koruma altına alınarak su altında kalmaları ve zarar görmeleri engellenmiştir.

Kültür Hazineleri

Ilısu Barajı kurtarma kazıları kapsamında Batman, Diyarbakır, Siirt ve Mardin illerinde yürütülen kurtarma kazısı çalışmalarında çıkarılan olağanüstü buluntulara ve kazılarla ilgili bilgilere Hasankeyf Müzesi'nden erişilebilmektedir. Müze tarihi zenginliklerin yenilikçi bir şekilde sunulduğu ve çocuk ve gençlere yönelik aktivitelerin de yapıldığı önemli bir merkez konumundadır.

Türkiye'nin En Modern İlçesi

7.284 olan ilçe nüfusunun yarısı kırsal alanda yaşamaktadır. İlçede nüfus yoğunluğu azdır. Aynı zamanda nüfus ve yüz ölçüm olarak Batman'ın

en küçük ilçesidir. Hasankeyf ilçe merkezi Batman-Mardin karayolu üzerinde bulunmakta olup Batman İl merkezine 37 km mesafededir. Baraj suyunun yükselmesiyle ilçeye gelecek yerli ve yabancı turistlerin Hasankeyf Kalesi'ni gezebilmeleri amacıyla 3 farklı noktada antik liman inşa edilmiştir. Böylece ilçeye gelecek yerli ve yabancı turistler, yeni Hasankeyf'ten teknelerle limana ulaşarak, açık hava müzesi olan Hasankeyf Kalesi'ni, Küçük Saray'ı gezebilecek, dev kanyonlarda doğa yürüyüşleri yapabilecek, tüplerle baraj gölüne dalabilecektir. Uygulanacak projelerin turizme büyük katkı sunması beklenirken Hasankeyf'in uğranılan değil, konaklanılan ilçe haline gelmesi hedefleniyor.

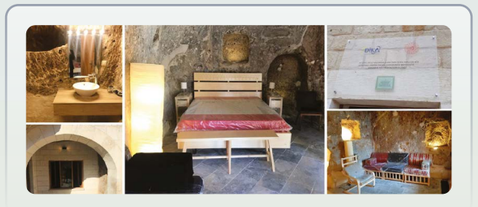

Hasankeyf Turizminin Gelişimine Ajans Dokunuşu

Son yıllarda Ajansımız tarafından Hasankeyf'te turizm altyapısının geliştirilmesi için önemli yatırımlar yapılmıştır. Güdümlü Proje Desteği kapsamında Ajansımız tarafından desteklenen Üçyol Ekolojik Köy Projesi ile 8 mağara otele dönüştürülmüştür. Ayrıca Hasankeyf Uygulama Oteli'nin Turizme Kazandırılması Projesi ile ortalama kalış sürelerinin artırılması ve turizmin çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanında Hasankeyf Kuzey Sahil Şeridi ile Kale Alanının Tesislendirilmesi ve Turizme Kazandırılması Fizibilite Raporu Projesi kapsamında Hasankeyf'in tarihi ve kültürel yapısına uygun tesislerin fizibilitesi ve tasarımları hazırlanacaktır. Hasankeyf Turizm Sektör Çalışanlarının Eğitimi Projesi'ne teknik destek sağlanarak hizmet kapasitesinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Mezopotamya: Destansı Topraklar

Tarihi ve doğal güzellikleriyle önemli turizm merkezlerinden biri olan Hasankeyf, yerli ve yabancı turistlerce ziyaret edilmektedir. Eski toprakların yeni kenti Hasankeyf'in sahip olduğu kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın ilçeyi ziyaret eden turist sayısının düşük kalması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir.

Mezopotamya bölgesinde kültür turizminin geliştirilerek bölgesel bir marka oluşturulması ve tanıtım ve pazarlanması yoluyla bölgesel kalkınmanın hızlandırılması amacıyla, halihazırda GAP İdaresi tarafından yürütülmekte olan, GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi ile birlikte İpekyolu, Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajansları ve GAP İdaresi ile iş birliği içerisinde Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı hazırlanmıştır. Bu kapsamda 27 Haziran 2021 tarihinde Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank ile Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy'un katılımlarıyla Şanlıurfa'da Türkiye'nin destinasyon odaklı ilk bölgesel turizm markası olan 'Mezopotamya'nın lansmanı gerçekleştirilerek bölgenin tüm değerlerini, tarihi mirasını, doğasını, kentsel yapısı ve dokusunu, kültürünü, zanaatlarını ve ürünlerini bütüncül bir yaklaşımla korumak ve geliştirmek üzere ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı yapılmıştır.

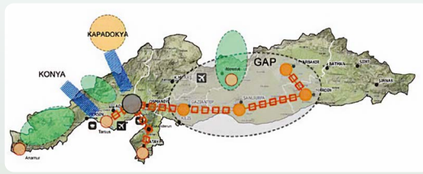

Turistik Cazibe Merkezi

2023 Türkiye Turizm Strateji Belgesi'nde TRC3 Bölgesi, GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi'nin İnanç Turizmi Koridoru ve Eko-Turizm Bölgesi olarak ele alınmaktadır. Bu strateji belgesinde zengin kültürel ve doğal eserlere sahip kentlerimizin markalaştırılarak, turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik bir strateji olarak belirlenmiştir.

Sürdürülebilir Turizm İçin Planlı Yaklaşım

Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü koordinasyonunda ilgili tüm paydaşların katkılarıyla destinasyon yönetim yaklaşımı esas alınarak hazırlanan ve Mezopotamya markasının güçlenmesine katkı sunacak 25 eylemli Hasankeyf Turizm Master Planı yürürlüğe girmiştir. Planın temel hedefi Hasankeyf turizmine yönelik yapılmış olan çalışmaların genel değerlendirmesinin yapılarak, yeni turizm politikalarına göre güncelleştirilmesi, koruma-kullanma dengesi gözetilerek belirli bir plan dahilinde sürdürülebilirliğinin ve kullanımının sağlanması, Hasankeyf'in kültür ve turizm potansiyelinin tek tek ele alınmasından çok, bunların birbiriyle entegrasyonu sayesinde daha cazip ve güçlü bir varış noktası, cazibe merkezi, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgesi/koridoru ve güzergahın oluşturulması, bütüncül bir yaklaşımla turizm açısından zayıf kalan alanların da güçlendirilmesi, kurumsal sorumluluk ve yönetim planının ortaya konmasıdır.

Sahip olduğu potansiyel ile Türkiye Turizm Stratejisi 2023 hedeflerine turizmin çeşitlendirilmesi ve yeni destinasyonlar oluşturulması noktasında büyük katkılar sağlayabilecek, Hasankeyf'in turizm potansiyelinin ortaya çıkabilmesi için destinasyon yönetim yaklaşımıyla tasarlanan Hasankeyf Turizm Master Planı, 11 Ağustos 2020 tarihinde gerçekleşen Hasankeyf Koordinasyon Toplantısı'nda nihai şeklini almış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından kabul edilmiştir.

3 Eksen, 25 Eylem

Hasankeyf Turizm Master Planı kapsamında kültürel altyapı, turizm altyapısı ile eğitim ve markalaşma olmak üzere 3 eksende kısa, orta ve uzun vadeli toplamda 25 adet eylem belirlenmiştir. Planda yer alan 25 eylemden 15 tanesi 2020 yılı içinde uygulamaya konulan kısa vadeli eylemlerden oluşuyor. Kısa vadeli eylemler içinde orta vadeli eylemlere altlık oluşturan eylemler de yer aldığından, eş zamanlı olarak orta vadeli 10 eylemin startı da verilmiş olacak. Planlanan takvime uyulması durumunda 2022 yılının sonunda belirtilen tüm hedeflerin %100'üne ulaşılması planlanıyor.

Kültürel Altyapı

Bu eksen kapsamında; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Hasankeyf'te somut kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar Kazı Başkanlığı (Hasankeyf Müze Müdürlüğü) tarafından yürütülmektedir. Hasankeyf arkeolojik kazıları, Yukarı Şehir temizliği ve kazısı, Ulu Cami üst örtüsünün değiştirilmesi, Küçük Saray'ın yükseltilmesi, Büyük Saray kazısı ve güçlendirmesi, Yamaç Külliyesi sahil şeridi temizliği ve kazısı ile Hasankeyf Müzesi üst çatı ve yeni teşhir alanları çalışmaları olmak üzere 7 eylem bulunmaktadır.

Turizm Altyapısı

Bu eksen tüplü dalış, trekking ve kamping, yamaç paraşütü, kano sporu, tekne gezileri, kaya tırmanışı, zipline ve atv turlarından oluşan doğa ve su sporları aktiviteleri olmak üzere 8 eylemden oluşmaktadır. Zipline ve atv turları eylemleri uzman kişilerce yapılacak fizibilite çalışmaları sonucu uygulamaya konulacak olup diğer eylemler uygulamaya geçmiştir.

Eğitim ve Markalaşma

Hasankeyf Turizm Master Planı'nın son safhasında, tarihi Hasankeyf çarşısı ambiyansı, Hasankeyf dokumasının markalaştırılması, uluslararası film festivali, fotoğraf festivali, gastronomi, Hasankeyf sıra geceleri, Dicle Vadisi seyir alanları, petrol kuyuları seyir alanları, kuzey sahil şeridinin turizme kazandırılması ve turizm işletmesi çalışanlarının eğitimi eylemlerini kapsayan bu eksende ile Hasankeyf'te turizm sektörünün güçlenmesini sağlayacak çalışmalara yer verilmiştir.

Kültürel Yenilikler ve Alternatif Turizm Türleri

- Ilısu Prof. Dr. Veysel Eroğlu Barajı göl havzası kenarında konaklama ve yemek imkanları sunan tesisler kurulması.
- Hasankeyf'te 29 Ekim ve 30 Ağustos gibi ulusal bayramlarda geleneksel olarak turizm festivallerinin ve kültür şenliklerinin düzenlenmesi.
- Kuzey sahil şeridinde karavan park alanları yapılarak bölgenin karavan turizm rotalarına dahil edilmesi.
- Kadın kooperatifi bünyesinde meslek edindirme ve istihdam amaçlı kitre bebek, taş işlemeciliği/takı tasarımı, kilim ve yöresel kıyafet gibi el sanatlarının üretileceği kültür atölyesi kurulması.
- Bölge içi rekreasyon yatırımlarının öncelikli olarak ele alınarak tamamlanması.
- Hasankeyf Kalesi'nde kamp kurularak ülkemizin önde gelen fotoğrafçı, gökyüzü gözlemcisi ve çadır kampçılarının katılımıyla etkinlik düzenlenmesi.

Turizmde Ortak Akıl

Master Plan kapsamında uygulamaya konulacak faaliyetler tek elden koordine edilerek, eylemler ile ilgili gelinen aşamalara ilişkin ise kamuoyu düzenli aralıklarla bilgilendirilecek. Her bir eylemin uygulama sürecinin ise Hasankeyf Turizm Platformu refakatinde koordinasyon kuruluşu olarak belirlenen kurum tarafından projelendirilerek hayata geçirilmesi hedefleniyor. Ajansımız öncülüğünde hayata geçirilen Hasankeyf Turizm Platformu kapsamında 12 Ağustos 2021 tarihinde başlangıç toplantısı ve 15 Ekim 2021 tarihinde ise ilk toplantı gerçekleştirilerek resmi olarak kuruluşu kamuoyuna duyurulmuştur. Söz konusu platform kapsamında geliştirilecek işbirliğiyle bölgemiz turizmine katkı sunulması hedeflenmekte ve Hasankeyf'in bölgesel turizm destinasyon markası Mezopotamya adı altında tanıtılması planlanmaktadır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki iş birliğinin iyi yönetişim ilkeleri çerçevesinde artırılması hedeflenmektedir.

GEÇMİŞİN BEKÇİLERİ: **CAS EVLERİ**

Burcu GÜNAY
Siirt Yatırım Destek Ofisi
Uzman

Genel Bakış

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Siirt, doğuda Van, kuzeyde Bitlis, batıda Batman, güneyde Mardin ve Şırnak illeri ile çevrilidir. Siirt'te karasal iklim hüküm sürmekte ve dört mevsim en belirgin özellikleriyle yaşanmaktadır. Doğu ve kuzey bölgelerinde kışlar daha sert ve yağışlı, güney ve güneybatı bölgelerinde ılık geçer. Yazları sıcak ve kuraktır. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Pervari, en küçük ilçesi ise Tillo'dur. İl merkezinin rakımı ortalama 895 metredir. Siirt ilinde yeryüzü şekilleri içinde en ağırlıklı yeri, yaklaşık olarak %75 ile dağlar almaktadır. İlin kuzeyi ve doğusu yüksek ve sarp kesimlerdir. Genel olarak Güneydoğu Toroslar adıyla anılan bu dağ sırası doğudan güneydoğuya genişçe bir yay çizerek Hakkâri Dağları'yla birleşmektedir. İlde, sarp yapıda kalkerli oluşumlar egemen durumdadır. İl jeolojik açıdan çakıl taşı, kumtaşı, şeyl, marn, kalker kayaçlarının yoğun olduğu bir yerdedir ki bu kayaçlar, Cas Evlerinde kullanılan harcın hammaddesini oluşturmaktadır. Doğal çevre şartlarından jeolojinin meskenler üzerinde görülen en belirgin etkisi, çevreden temin edilen ve meskenlerin yapımında kullanılan malzeme olarak görülmektedir. İlin tarihi dokusunu içinde barındıran Cas Evleri adını, evin yapımında kullanılan harçtan almaktadır.

CAS Nedir ve Nasıl Elde Edilir?

Siirt şehrinde karbonatlı kayaç oluşumları bol miktarda bulunmaktadır. Bu nedenle yöreye özgü olan cas malzemesi, yapı malzemesi olarak geleneksel yapılarda yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Siirt ili ile Tillo ilçesi arasındaki yol güzergâhı boyunca alçı taşı oluşumları görülebilmektedir. Bu oluşumların yer yer yüzeye yakın olması bu malzemenin çıkarma maliyetini azaltmıştır ve ilde popüler mesken yapım harcı olmasına neden olmuştur.

Yöredeki mimari eserlerin pek çoğunda kullanılan cas, şehir çevresinde bulunan kireç taşı, alçı taşı (vb. taşlar) ile molozun karışımı oluşmaktadır.

Son yıllarda inşaat yöntemlerindeki yenilikler ile yapım maliyetlerinin daha ucuz ve yapım sürecinin daha kolay olması nedeniyle modern konut tercihi artmış ve eski yöntemler unutulmaya yüz tutmuştur. Modern konut anlayışı Cas Evi yapım ustalarının sayısını da oldukça düşürmüştür.

CAS Evinin Yapımı

Ustaların aktardığı bilgilere göre tarihi Cas Evlerinin yapım süreci aydınlatılmaya çalışılmıştır: Ocaklardan çıkarılan kayaçlar öncelikle yakılır ve ardından yörede tandır olarak adlandırılan fırınlarda pişirilirdi. Bu fırınlarda pişirilen kayaçlar içi oyuk yalağa benzeyen bir taşın içine konur daha sonra iki tarafı delikli oldukça ağır bir taş yardımıyla katırın arkasına asılırdı. Katır, bu taşın etrafında döndükçe kayaç ezilir ve çimentoya dönüşürdü. Cas, çabuk sertleşen bir özellikte olduğundan her türlü yığma yapı bu çimento yardımıyla sıvanabilmekteydi. Cas esasen bir duvar örtü malzemesidir. Dolayısıyla konutların duvarında bağlayıcı bir malzeme olarak kullanılırdı. Ayrıca binaların iç ve dış duvarlarına uygulanarak çeşitli şekillerin iç düzenlemesi için kullanılan malzeme olma özelliği de mevcuttu. Bu geleneksel sıva sistemi günümüzde sadece restorasyon işlerinde kullanılmaktadır.

Yörede hâkim olan karasal iklim şartları, bu yığma yapıların çabuk bozulmasına neden olmuştur. Hem iklim şartları hem de Siirt şehrinde tarih boyunca hâkimiyet kuran farklı siyasi yapılar yörede geleneksel mimari yapının tahrip olmasını kolaylaştırmıştır.

Evlerin Yapısal Özellikleri

Cas maddesinin nasıl yapıldığını öğrendik, biraz da adını verdiği evlerin mimari yapısına dair bilgi verelim.

Siirt geleneksel Cas Evlerinin duvarları ortalama 80-120 cm arasında değişen kalınlıkta olurdu. Kireç taşı, alçı taşı ve moloz taşlar kullanılarak oluşturulan harç kurutulmak üzere üst üste yığılır ve ardından 3 gün kadar fırınlarda (tandır) bekletilirdi. Kurutma işlemi bittikten sonra bir tür toprak haline gelen cas maddesinin toz halini alabilmesi için tokmak yardımıyla ufalanırdı. Kullanılmak üzere bekletilen bu toz malzeme konut yapımında duvar ustaları tarafından gerekli miktarda kesme taş parçaları ve molozlarla birleştirilerek tavanı kubbeli konutlar inşa edilirdi. Son olarak dış cephe yine aynı malzeme ile sıvanırdı. Çabuk katılaşan cas harcı bu özelliğinden dolayı her türlü yığma malzemenin sıvanmasında kullanılmıştır. Cas malzemesinin duvarlara verdiği beyaz renkten dolayı il 'Beyaz Kent Siirt ' olarak da anılmaktadır.

Cas evlerinin yapım aşamasında kullanılan yöntemler nüfus, aile, gelenek-görenek ve yörede yaşayan ailelerin yaşam şartlarını tam anlamıyla yansıtmaktadır. Bu meskenlerde yaşayan evli çift sayısına göre odalar bölünmekte, kız ve erkek cinsiyet ayrımına göre oda sayısı değişmektedir. Hatta sadece oda sayısı ve yapılış tarzı değil, geçmişte kullanılan kapı tokmakları bile yöre insanının yaşam tarzını yansıtmaktadır.

İklim koşullarına göre uygun bir şekilde inşa edilen çevre dostu ve yörenin iklimini iyi bir şekilde yansıtan Cas Evlerinde kullanılan harç aynı zamanda yalıtım işlevi görmektedir. Yaz aylarında meskenlerin içini serin tutan; kış aylarında ise sıcak tutan özelliğiyle oldukça kullanışlı durumdadır. Bunun sebebi ise; inşa sürecinde kullanılan malzemeler, odalardaki tavan kısmına doğru piramit şekilli çatı tipinin varlığı, yörenin iklimine bağlı olarak pencere büyüklüğü gibi hususların yanında, gün ışığından yararlanmak için çatı kesimlerine açılan küçük pencerelerle gün ışığından maksimum faydalanma sağlanmasıdır.

Fotoğraf 1: Çift Kanatlı Kapı-Siirt/Tillo Şeyh Nasreddin Evinin giriş kapısı

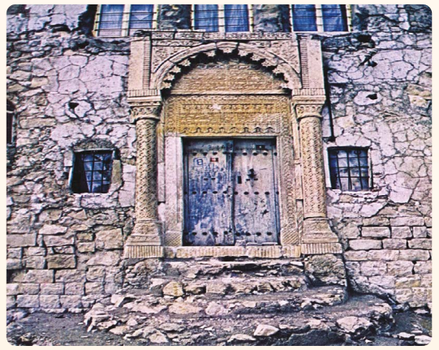

Cas Evlerinin çatı (dam) yapısı, dışarıdan bakıldığında düz gözükmektedir ancak içeri kısmından bakıldığında kubbe şekli görülebilir. Bu özellik yöreye has bir çatı şeklinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Cas harcının çabuk donma özelliğinden dolayı kubbenin yapımında herhangi bir kalıba ihtiyaç duyulmamıştır. Ayrıca tonoz katmanları ve düz çatı arasında ağırlığı azaltmak amacıyla boşluklar bırakılmıştır. Bu çukurlar yerel sakinler tarafından muhtemelen çöküş öncesi bir erken uyarı sistemi olarak düşünülmektedir.

Evlerin ahşaptan yapılmış küçük, üst kısımları genellikle yuvarlak kemerli pencereleri evlere bir başka güzellik katmıştır. Bu evlere "Dergâh" adı verilen, süslü "Mısraheyn" diye tabir edilen çift kanatlı kapıdan girilmektedir.

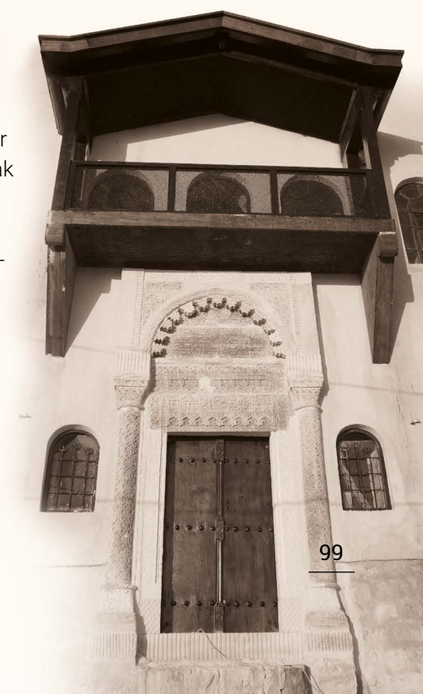

Fotoğraf 2: Kadınların Kullandığı Kapı Tokmağı

Bu kapıların arkasında kalın tahtadan yapılmış sürgüler ve kapının üzerinde metalden yapılmış el şeklinde tokmaklar bulunmaktadır. Bu tokmaklardan sıkılmış yumruk şeklinde olanı tok ses çıkarır ve kapıyı çalan erkekler tarafından kullanılırken, açılmış el şeklinde olanı ise tiz ses çıkarır ve eve gelen kadınlar tarafından kullanılmaktadır.

Ev sahipleri tokmağın sesine göre gelenin kadın veya erkek olduğunu bilir ve kapı ona göre açılır. Kapılarda gözetleme penceresi de bulunmaktadır.

Kapıyı çalan kişi eve girmeyecekse görüşme bu pencereden yapılır. Bu özelliği ile Osmanlı mimarisinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Cas evlerinde mesken inşa edilirken; çevresi yüksek duvarlarla örülmüş, aile fertlerinin rahatça hareket edebilmesi ve aile mahremiyetinin koruması amacıyla "avlu"lar oldukça yaygın yapılmıştır.

Siirt evlerinde genelde üst katlar yatma, yemek yeme gibi günlük yaşam faaliyetleri, alt katlardaki odalar ise daha çok kiler, depo ve mahzen gibi alanlar için kullanılırdı. "Havş" (Avlu) geçildikten sonra "Behu" denilen bir Ayvana geçilmektedir. Burada "Irvi" adı verilen oturma ve misafir odaları bulunmaktadır. Gelen misafirler önce buralarda ağırlanırdı.

Anadolu'nun diğer kesimlerinde görülmeyen, Siirt yöresine has olan kesik piramidal biçimli bu yapı tarzına benzer yapı formlarına Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde rastlamak mümkündür. Bu konut formu Fas, Suudi Arabistan, Yemen, Nijer gibi ülkelerde yaygın olarak görülmektedir.

Fotoğraf 3: Cas Evi Avlu Bölümü

Bazı CAS Evleri

Modern kentleşme süreciyle geç tanışan Siirt, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde eski kent dokusunu bozmamış ve Osmanlı'dan kalan yapısını korumuştur. Bu dönemde Siirt, etrafı yeşillikler, bağ ve bahçelerle çevrili, kendine özgü mimari yapısı olan Cas Evleri ile çevrili küçük bir kent görünümündeydi. Alçı taşının kullanımıyla yapılan Cas Evleri, Siirt geleneksel kent mimarisinin en önemli unsurunu oluşturmaktaydı. Cumhuriyet dönemiyle beraber batıya doğru genişleyen Siirt kent yerleşmeleri, tarihi dokunun kaybolmasına ve yeni yapılan betonarme evlerle beraber Cas Evleri'nin yıkılıp terk edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca çoğu Cas Evi, zaman içinde harman tuğlası, briket yığma veya betonarme olarak yapılan eklentiler ve kat ilaveleri nedeniyle özgün form ve niteliklerini kaybetmiştir.

Bu geleneksel ve yöresel yapı türünün örnekleri Siirt tarihi kent merkezinde ve dışında giderek azalırken en özgün ve iyi korunmuş örnekleri Tillo ve Şirvan ilçelerinde görülmektedir.

Yörede Cas Evlerine, çoğunlukla güneydeki yerleşmelerde rastlanmaktadır. Çınarsu ve Kayaboğaz gibi köylerde Cas Evleri en yaygın konut tipini oluşturmaktadır. Akdoğmuş, Banadeli, Cipi, Çöl, Koçlu, Sağlarca, Taşbalta ve Yerlibahçe gibi sahanın güneyinde yer alan yerleşmelerde, Cas Evleri önemli bir oran teşkil etmektedir. İl geneline bakıldığında Cas Evi sayısının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır.

Siirt şehir merkezinde Ulus Mahallesi'nde yer alan Suat Ertekin Evi 2007 yılında Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir.

Fotoğraf 4: Restorasyon Sonrası Abdullah Alp Evinin görünüşü

Siirt şehir merkezi Bağtepe (Halenze) Mahallesi'nde İbrahim Aydın Evi varlığını sürdürmektedir.

Siirt Kültür Evi adıyla faaliyet gösteren Cas Evi, Siirt şehir merkezinde yer alan Tınaztepe Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Ajans ve CAS Evi Desteği

İl genelinde çoğu Cas Evi bakımsızlık ve modern meskenlerin artması sonucunda kendi haline terk edilmiş ve birçoğu yok olmuştur. Yok olma tehlikesiyle karlı karşıya olan bu kültür varlıkları için çeşitli kurumlar tarafında restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Bunlardan biri de Ajansımızca gerçekleştirilmiştir.

2013 yılında uygulanan Turizm, Kent ve Sanayi Altyapısını Geliştirme (TKSA) Mali Destek Programı kapsamında Siirt, Merkez, Algül Mahallesinde bulunan tarihi Cas Evinin restorasyonu için Siirt İl Özel İdaresi'nin uygulayıcısı olduğu "Tarihi Siirt Evlerini Koruma, Yaşatma ve Restorasyon Projesi"ne 292.488,22 TL (%75) finansman desteği sağlanmıştır. Siirt Cas mimari kültürünün güzel örneklerinden olan Abdullah ALP evi 2 katlı, 10 odalı, 2 teraslı, zemin katlı ve damlı bir yapıdır.

Projenin amacı, Siirt ilinde mevcut tarihi ve kültürel varlıkların değerlendirilmesi, korunması ve turizm çeşitliliğinin artırılmasına olanak sağlayacak şekilde altyapının geliştirilmesi ve çevre düzeni açısından iyileştirilmesi yoluyla, Bölgenin turizm altyapısının sürdürülebilir ve yenilikçi bir anlayışla

Fotoğraf 5: Örnek CAS Evleri

Fotoğraf 6: Örnek CAS Evleri

iyileştirilmesidir. Böylece Siirt'te yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan tescilli örnek evlerden birinin restorasyonu tamamlanarak kültürel mirasa hizmet edebilecektir.

Proje kapsamında Siirt Cas Evi restore edilmiş, peyzajı ve çevre düzenlemesi kent bütünlüğünü sağlanacak şekilde yapılmıştır.

Değerlendirme

TRC3 Bölgesi Mezopotamya'da yer almasından dolayı birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca geçiş noktası olarak hizmet ettiğinden önemli derecede tarihi, kültürel ve inançsal mekân ve değer ihtiva etmektedir. Bu sebeple turizm potansiyeli açısından, TRC3 Bölgesinde kültür ve inanç turizmi öne çıkmaktadır. Veysel Karani Türbesi ile Baykan ilçesi, İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah Hz. Türbeleri ile Tillo ilçesi Bölgenin birincil inanç turizmi alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölge'de tarihi eserler fazla olmasına rağmen restorasyon faaliyetleri beklenenin altında ilerlemektedir. Tarihi ve kültürel değerdeki yapıların bir kısmında günübirlik tesisler oluşturularak ziyaretçilerin kullanımına sunulmuştur. Ancak birçok mekânda günübirlik tesis bulunmamaktadır. Özellikle fazla ziyaret edilen mekânların ziyaretçilerine yönelik günübirlik tesislere ihtiyaç duyulmaktadır. İldeki Cas Evlerinin restorasyon süreçleri sonunda günübirlik konaklama hizmeti veren butik otellere dönüştürülmesi inanç turizmi bağlamında ile gelen turist sayısını artıracaktır.

Siirt'in tarihi ve kültürel kimliğini, sosyo ekonomik durumunu en iyi şekilde yansıtan bu geleneksel evlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması önem arz etmektedir. Zira bu yapı formu Türkiye'de sadece Siirt yöresinde bulunmaktadır.

Bir sonraki aşama ise kırsalda cas yöntemi ile oluşturulan modern yapı sayısının artırılması olmalıdır. İldeki kırsal yaşam her ne kadar son yıllarda azalsa da Dünyada yoğun şekilde kırsala dönüş hareketleri yaşanmaktadır. Kırsaldaki konutların doğa ile dost ve ekolojik bu yapı formuyla modern şartlar dahilinde yapılması sürdürülebilir kırsal kalkınma noktasında da belirleyici rol olacaktır.

KAYNAKÇA

- https://tr.wikipedia.org/wiki/Cas_evleri (son erişim 27.09.2021)
- KODAY, S., KODAY, Z., KIZILKAN, Y. (2017) "Siirt İlinde Bir Mesken Kültürü: Cas Evleri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2017 21(4):1369-1385
- YÜKSEL, Musa. Siirt Şehrinin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre) Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2019.
- ALKAN, Adnan. (2018) Orta ve Aşağı Botan Vadisi'ndeki Geleneksel Kır Konutları ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir İnceleme. Turkish Studies, Volume 13/18, 117-142
- Fotoğraflar https://twitter.com/Seda_Ozen/status/1439824942355320833 ve DİKA arşivleri.
- TRC3 2014-2023 Bölge Planı, Dicle Kalkınma Ajansı
- TÜİK, İl ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu, 2007-2020 (son erişim 28.09.2021)

ŞIRNAK'TA İNANÇ TURİZMİ: **CUDİ DAĞI VE HZ. NUH**

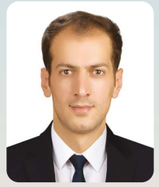

Bedran YILDIRIM
Şırnak Yatırım Destek Ofisi
Uzman

Şırnak ve Tarihi

Köklü medeniyetlerin ana sahasını oluşturan Latince ve Yunanca Mezopotamya, Arapça ise Maveraünnehir denilen ve 'iki nehri arası' anlamına gelen Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan coğrafyanın kuzeydoğu sınırında yer almaktadır. Yakın zamanlara kadar bu coğrafyada yaşamış olan çok sayıda millet ve inancın izlerini hala taşımaktadır. Mezopotamya coğrafyasının El-Cezire bölgesinde yer alan Şırnak, Bereketli Hilal (Fertile Crescent) olarak da adlandırılan bölgenin kuzeydoğusunda konumlanmaktadır.

Şırnak'ın doğusunda Hakkari bölgesi, batısında ise Turabdin bölgesi bulunmaktadır. Mardin ilinden Cizre'ye kadar uzanan coğrafyada, diğer milletlerle birlikte tarih boyunca özellikle Doğu Süryanileri yaşamışlardır. Şırnak ilinin tarihi coğrafya olarak içerisinden küçük alan Botan bölgesidir. Van ilinin güneyi, Hakkari bölgesinin batısı, Turabdin bölgesinin doğusu ve Zaho çevresindeki Silvaney ovasının kuzeyinde yer alan coğrafya Botan olarak bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle Van'ın Çatak ilçesindeki Çatak çayı ile Bahçesaray'daki Müküs çayının, Siirt'in Pervari ilçesinin Güleçler köyünde birleşmesiyle oluşan Botan çayının Dicle Nehri ile birleşerek Cizre ilçesine kadar ulaşmasıyla oluşan Hilal şeklindeki sınırların arasında kalan coğrafyayı ifade etmektedir. Böylece Botan bölgesinde Şırnak, Siirt ve Van ilinin bir kısmı kalırken; Cudi Dağı, Gabar Dağı, Namaz Dağı ve Herekol Dağı ile bunlar arasında kalan Bestler-Dereler gibi önemli mekanlar yer almaktadır. Şırnak il merkezi, Cudi, Gabar ve Namaz dağlarından oluşan üçgenin ortasında, Namaz dağının güney eteklerinde kurulmuş bir yerleşim merkezidir (Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

16 Mayıs 1990 tarihinde il olan Şırnak, kendisine bağlanan Cizre, Silopi, İdil, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap ilçelerinden oluşmaktadır. Şırnak (Kürtçe: Şırnex) ismi etimolojik olarak bölgede bulunan Hezex (İdil) veya Geznex (Cevizağaç) yerleşim yerleri ile aynı etimolojik kökenden gelen bir isimdir (Baz, 2018).

Kaynak: AA, 2021

Kaynak: AA, 2021

Cudi Dağı

Cûdî kelimesi "cömertlik" anlamındaki cûd kökünden gelmektedir. Dağın tepesinin avuç içi gibi oluşu, tûfandan sonra geminin konmasına ve gemidekilerin barınmasına elverişli durumu sebebiyle bu adı almış olması muhtemeldir (Tanyu, 2021)

Cûdî dağı Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-Irak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. Elips biçiminde olan Cûdî dağı üzerinde 2000 metreyi aşan dört doruk vardır. Bunların en yükseği 2114 metredir. Bu tepelerden 2017 m. yüksekliğinde olanı "Nuh peygamber ziyareti tepesi" adını taşır.

Nuh Tufanı

Tarihin başlangıcından günümüze kadar olan zamana baktığımızda insan hayatını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen birçok önemli olay görülmektedir. Bu olaylar incelendiğinde birçoğunun savaşlar, teknolojik gelişmeler, doğal afetler, göçler ve ilahi gelişmeler gibi sosyal hayata doğrudan etki eden olaylardan dolayı ortaya çıkmıştır. Bunların içinde de insan yaşamını temelinden etkileyen en önemli olaylar ise "dînî konular" diyebileceğimiz bir çerçevede karşımıza çıkmıştır. Bu çerçevede Hz. Nuh'un kavmiyle olan mücadelesinin sonucu meydana gelen tufan hadisesi de sebep ve sonuçlarıyla tarihin akışını değiştiren, insanlığı bütün yönleriyle etkileyen en önemli gelişmelerden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Tarihe yeniden yön veren bu önemli olay birçok kutsal metinde, inanç ve kültürde kendine yer bulmuştur.

Hz. Nuh kıssası ve tufanın ilâhi kitaplarda anlatılması ve Kur'an'da açık bir şekilde "Cudi" ibaresinin geçmesi, Müslüman, Süryani, Yahudi ve Yezidi başta olmak üzere farklı inançlara ve değişik etnik gruplara ait insanların bu dağa ve çevresine ilgi duymasına neden olmuştur. Cudi Dağı'nın kuzeyinde ve Şırnak iline yakın bir noktada yer alan ve halen Heştiyan (Heştan)-Seksenler ismiyle anılan köy, Hz. Nuh'un gemisinden inen seksen kişinin kurduğu köy olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde, Arapça gemi anlamına gelen "sefine" kelimesinin Hz. Nuh'un gemisinin oturduğu yer olarak kabul edilen Cudi Dağı'nın zirvesinde yer alan bu mekân, Müslümanlarca yüzyıllar boyu bir festival alanı olarak kabul edilerek binlerce kişinin katılımıyla dini yönü baskın bir kültür festivaline ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanında Süryani, Yezidi ve Ermeniler de bu dağın eteklerinde köyler kurmuş ve uzun yüzyıllar Müslümanlarla birlikte yaşamışlardır. Böylece farklı perspektif ve hayat tarzları ile görüntüdeki paradoksal sosyal yapı, ötekileştirme yerine yakın zamanlara kadar süren birlikte yaşamaya dair bir model oluşturmuştur.

Nuh Tufanı'nın gerçekleştiği konusunda bütün kutsal metinler ve efsaneleşmiş sözlü anlatımlarla bir ittifak bulunurken, tufanın boyutları ve mekânı konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazıları tufanın dünyanın tamamında gerçekleştiğini ve bu nedenle Hz. Nuh'un Adem'den sonra insanlığın ikinci atası olduğunu dile getirirken, bazıları tufanın bölgesel olduğunu ve tüm dünyayı kapsayan bir tufanın fiziki imkansızlığı üzerinde durmaktadır. Tufanın bölgesi ve buna bağlı olarak Hz. Nuh'un gemisinin nereye yerleştiği konusunda ayrı tartışma konusudur. Bununla birlikte tufanın bitmesi ve suların çekilmesi sonrasında Hz. Nuh'un gemisinin Türkiye sınırları içerisinde bulunan Cudi Dağı'nda durduğu en çok kabul edilen görüşler arasındadır. Özellikle Müslümanlar Kur'an'ı Kerim'de Cudi Dağı isminin geçmesi nedeniyle geminin Şırnak il sınırlarında bulunan aynı isimdeki Cudi Dağı'nda durduğunu kabul etmektedirler.

Nuh'un Gemisi

Hz. Nuh ve kıssası Kur'an'da geçmekte olup Nuh Suresi'nde ifade edilmektedir. Araştırmacıların yaptıkları araştırmalara göre muhtelif dini kaynaklarda Nuh Tufanı ve Cudi Dağı ile ilgili ifadeler geçmektedir. Buna göre, "Kur'ân'da tufandan önce Allah'ın Hz. Nuh'a bir gemi yapmasını önerir. "Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!.." (Hûd, 11/37). Ancak geminin detayları verilmez. Buna rağmen bazı İslam alimleri geminin ebadı ile ilgili bazı rakamları telaffuz etmişlerdir. Katade, Nûh'un gemisinin uzunluğunun üç yüz, genişliğinin ise elli arşın olduğunu söylemektedir. Katade'nin bu görüşü Tevrat kaynaklıdır. Hasan Basrî, uzunluğunun bin iki yüz, genişliğinin de altı yüz arşın, İbnü'l-Esîr de geminin uzunluğunun seksen, genişliğinin ise otuz arşın olduğunu söylemektedir. (Aydın,2019) Ancak "Ona çok az sayıdan başka kimse iman etmedi" (Hûd, 11/40) ayetinden geminin sanıldığı gibi büyük olmadığı anlaşılmaktadır. Aşağıda daha geniş bir şekilde temas edildiği gibi onu, Nûh'la birlikte on civarında insan ve bazı evcil hayvanları taşıyabilecek orta büyüklükte bir gemi olarak düşünmek

Kaynak: Şırnak Valiliği, 2021

en makul olanıdır. Yine "Ve farre't-ten nûr/ Tandır kaynadığı zaman" (Hûd, 11/40) ifadesini esas alarak bazı müfessirlerin yaptığı gibi bunun buharlı bir gemi olduğunu söylemenin doğru olmadığı belirtilmektedir. Buharlı gemiler medeniyetin son kazanımlarındandır. İnsanlığın erken döneminde buharlı bir gemiden söz edilemez. Nitekim "Biz Nûh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik" (Kamer, 54/13-14) ifadesi geminin çivilerle tutturulmuş levhalardan / kalaslardan oluştuğu ve bunun orta büyüklükte, iptidai bir gemi olduğu anlaşılmaktadır" (Aydın, 2019).

Şırnak'ta İnanç Turizmi

Cudi Dağı'ında geminin oturduğu yer olarak kabul edilen mekana Arapça'da gemi anlamına Sefine denilmektedir. Bölge halkı tarafından yüzyıllardır Cudi Dağı'nda yer alan mekana aynı isim verilmiştir. Cudi Dağı'nda Sefineyi değişik din mensuplarınca ziyaret etmek bir gelenek olmuştur. Bu ziyaretlerin sembolleşmiş ve efsaneleşmiş örneklerinin başında Garip genç olarak bilinen bir gencin mezarı gelmektedir. Sözlü anlatılara göre adı bilinmeyen bu genç Hind bölgesinden geminin durduğu yer olan Sefine bölgesini ziyaret için gelmiştir. Ancak Cudi Dağı'na ulaşmasına rağmen karşılaştığı bir kimse geldiği kadar daha yol gitmesini söyleyince genç Allah'a canını alması için dua etmiştir. Kısa süre sonra da vefat etmiştir. Çobanlar adı bilinmeyen bu gencin mezarını olduğu yere kazmışlar ve onu Garip Genç adıyla defnetmişlerdir. Mezar Sefine bölgesine yakın Cudi Dağı'nın kuzey yamacındadır. Mezarlığın sınırları gemi şeklinde yapılmıştır.

Şırnak'ın Cizre ilçesinde Hz. Nuh'un makamı bulunmaktadır. Mezar olarak kabul edilen eski bir yapı bulunmaktayken yakın dönemde bu eski yapı yıkılarak yerine yeni bir bina yapılmıştır. Bu makamın Cudi Dağı'nın güneyindeki Cizre'de bulunması tufanın mekanına işaret eden önemli delillerden biri olarak kabul edilebilir.

Bölge halkı tarafından her yılın temmuz ayında Sefine'de üç hafta süre festival yapılmış ve on yıllarca devam eden bu gelenek, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından yasaklanmıştır.Terör örgütü PKK, ilk silahlı eylemini başlatmasının ardından Sefine bölgesini barınma alanı olarak kullandı. Son yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) unsurlarının kararlı mücadelesi ve kapsamlı terör operasyonlarıyla bölge teröristlerden temizlendi. Şırnak Valiliği, Cudi Dağı

Kaynak: Şırnak Valiliği, 2021

ve Sefine bölgesinin Turizme açılması için yoğun bir çalışma yürütülüyor. Biri Şırnak tarafından, biri de Silopi tarafından olmak üzere Cudi'nin zirvesine doğru iki yol çalışması devam etmektedir. Yolların bitmesi ve güvenliğin tam sağlanması ile birlikte Şırnaklıların yıllardır özlemini çektiği Sefine bölgesine çıkma hayalleri gerçekleşecek.

Her yıl temmuz ayının ilk Cuma gününden itibaren başlayan, bölgede yaşayan bütün bölge insanı ve bölge dışından gelen misafirlerin birlikte katılarak kutladıkları Cudi Dağı zirvesinde yer alan Sefine'deki Cudi Festivali, 40 yıl aradan sonra Ajansımızın da destekleriyle yöre halkının katılımıyla Sefine mevkiinde coşkuyla yeniden kutlanmaya başlandı.

Sonuç

Şırnak'ta inanç turizminin en başat unsuru olarak Hz. Nuh kıssasından dolayı Cudi Dağı gelmektedir. Cudi Dağı ve Cizre ilçesi inanç turizmi açısından ilin en önemli iki değeri olarak varlıklarını korumuşlardır. Cudi Dağı Kur'an'da adı geçen ve tufan sonrası Hz. Nuh'un gemisinin durduğu dağ olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca yöre halkı, her yılın temmuz ayında Sefine denilen mekanda toplanıp bayram havasında kutlama yapmışlardır.

Bölgede terör olaylarının başlamasıyla birlikte 40 yılı aşkın süre boyunca Sefine ve Cudi Dağı'na çıkamayan yöre halkı, son yıllarda gerçekleştirilen başarılı operasyonlarla bölge terörden temizlenmesiyle beraber ilk defa 2021 yılında Sefine mevkiine çıkarak eski geleneklerini ihya etme imkanı bulmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Aydın, H. (2019). Şüphe Edilmez Bir Hakikat Olarak Hz. Nuh Ve Tufan Olayı. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39-50.
- Baz, i. (2018). Cudi Dağı Eteğinden Bir Bakış: Şırnak ve Çevresinin Tarihi ve Nuh Tufanına Dair. Üç Ülkenin Kavşağında Silopi (s. 29-43). Şırnak : Şırnak Üniversitesi.
- Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021, Ekim 3). https://sirnak.ktb.gov.tr/: https://sirnak.ktb.gov.tr/ adresinden alındı
- Tanyu, H. (2021, Ekim 2). İslam Ansiklopedisi . https://islamansiklopedisi.org.tr/cudi-dagi adresinden alındı

TRC3 BÖLGESİNDE **TURİZMİN MEVCUT DURUMU**

Emine Tuğba ALPASLAN
Araştırma Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi
Uzman

Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan Mezopotamya havzasında bulunan TRC3 Bölgesi, binlerce yıllık geçmişten günümüze kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, insanlığın kültürel gelişimine sahne olmuştur. Tarihte, yazının ilk icat edildiği, ilk yerleşik hayata geçildiği, ilk tarımın yapıldığı Mezopotamya somut ve somut olmayan kültürel miras açısından dünya ölçeğinde benzersiz değerlere sahiptir. Kentsel sit alanları tarihi ve geleneksel kent dokusuyla; tarih, kültür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil etmektedir.

UNESCO Dünya Miras Listesinde, Türkiye'den toplam 19 adet miras alanı bulunmaktadır. Bu miras alanlarının 17'si kültürel, 2'si karma miras alanında girmektedir. UNESCO Dünya Mirası geçici listesinde ise ülkemizden 84 miras alanı bulunmaktadır. Diğer taraftan TRC3 Bölgesinden ise 4 miras alanı UNESCO Dünya Mirası Geçici listesinde yer almaktadır.

Tablo 1: TRC3 Bölgesi Dünya Mirası Geçici Listesi'ndeki Miras Alanları

Yerin Adı	Liste	İli	Kabul Tarihi
Mardin Kültürel Peyzajı	Geçici	Mardin	2000
Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi	Geçici	Mardin	2014
İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması	Geçici	Siirt	2015
Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları	Geçici	Mardin	2021

Yukarıda belirtilen alanların yanı sıra, TRC3 Bölgesinde Dünya Mirası Listesinde yer alabilecek nitelikte onlarca kültürel miras alanı bulunmaktadır. Dara Antik Kenti, Midyat Kent Alanı bunlardan sadece birkaç tanesidir. TRC3 Bölgesi'nde bulunan sit alanı ve yapılara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bununla birlikte, bölgede henüz tescillenmemiş yüzlerce sit alanı ve kültürel yapının belirlenmesi amacıyla Mardin ve Siirt'te Ajans'ın desteğiyle kültür envanteri çalışmaları yapılmıştır.

Tablo 2: TRC3 Bölgesi Tescilli Sit Alanı ve Taşınmaz Kültür Varlıkları Sayısı

Gösterge (Adet)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Tescilli Sit Alanı	231	36	30	23	320
Taşınmaz Kültür Varlıkları	1.460	105	121	141	1.827

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020).

TRC3 Bölgesi sahip olduğu kültürel miras özellikleri sonucunda kültür ve inanç turizmi yoğun bir şekilde bölgede öne çıkmaktadır. Bölgede, Mardin, Midyat ve Hasankeyf yoğun ziyaretçi akınına uğrarken Veysel Karani, Tillo, Nusaybin, Savur, Cizre ve İdil ikincil turizm ziyaret noktaları olarak rağbet görmektedir. Kültür ve inanç turizm yanında bölgede Savur, Sason, Beytüşşebap ve Pervari gibi doğa turizmi ve kırsal turizm alanları da bulunmaktadır.

2000'li yıllarda bölgede hareketlenen turizm sektörü ile birlikte özel sektör yatırımları da hız kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre Belediye Belgeli, Bakanlık Belgeli ve Yatırım Teşvik Belgeli toplam 137 adet tesis bulunmaktadır. Bununla birlikte yatak kapasitesi 11000'i geçmiş durumdadır. Turizm sezonunun en yoğun olduğu aylarda bölgede özellikle Mardin ilinde otellerin doluluk oranı neredeyse %100'e yaklaşmaktadır.

Tablo 3: Konaklama Tesisi İstatistikleri

Gösterge	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Tesis Sayısı	105	16	15	9	137
Oda Sayısı	3473	658	902	485	5.518
Yatak Sayısı	6251	2568	2055	944	11.818

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020).

Konaklama yapan ziyaretçi sayısı açısından Bölgeye bakıldığı zaman ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2019 ve 2020 verileri karşılaştırıldığında, 2020 yılında büyük bir düşüş gözlenmektedir. 2019 yılında TRC3 Bölgesi'nde konaklama tesislerine gelen 666.765 ziyaretçi 1,5 milyondan fazla geceleme yapmıştır. 2020 yılında Kovid 19 salgını nedeniyle TRC3 Bölgesi'nde konaklama tesislerine gelen ziyaretçi sayısı 491.325'a gerilemiştir. 2021 yılından itibaren salgının kontrol altına alınması ve etkin tanıtım faaliyetleri ile ziyaretçi sayılarının 2019 verilerinin üzerine çıkması öngörülmektedir.

Tablo 4: TRC3 Bölgesi Konaklama İstatistikleri

Gösterge (Kişi)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Tesise Geliş Sayısı (2019)	332.321	160.913	128.044	45.487	666.765
Tesise Geliş Sayısı (2020)	186.768	120.104	143.153	41.300	491.325
Geceleme Sayısı (2019)	1.032.999	483.553	577.513	56.204	1.666.716
Geceleme Sayısı (2020)	320.087	202.974	197.047	70.260	791.088

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020).

TRC3 bölgesinde yabancı ziyaretçi oranı %5,5' (2019) ve %3,4'e (2020) gerilemiştir. Yabancı ziyaretçilerin önemli bir bölümünün ülkemizden göç eden ve yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş kişilerden oluştuğu dikkate alındığında yukarıda betimlenen dünyanın bu en önemli kültür-medeniyet merkezinin tanıtılmasına yönelik daha fazla çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5: Yabancı Ziyaretçilere İlişkin Veriler

Gösterge (Kişi)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Tesise Geliş Sayısı (2019)	27.836	13.707	3.832	229	45.604
Tesise Geliş Sayısı 2020)	8.890	5.902	1.799	216	16.807
Geceleme Sayısı (2019)	39.353	21.098	6.146	332	66.929
Geceleme Sayısı (2020)	12.276	10.091	3.000	368	26.185

Kaynak: TÜİK (2020).

Yukarı Mezopotamya havzasında bulunan TRC3 Bölgesi sahip olduğu turizm potansiyeline rağmen yabancı turist sayısının belirgin ölçüde düşük olması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini ve tanıtılamadığını göstermektedir. Ayrıca, Bölgeyi ziyaret eden turistler Mardin ve Batman'ın şehir merkezinde yer alan tarihi ve kültürel alanları ziyaret ederek ortalama 1 gece konaklayarak bölgeden ayrılmaktadır. Bununla birlikte bu durum, TRC3 Bölgesinin turizmden yeteri kadar pay alamamasına neden olmaktadır. Bu durumun çözümüne yönelik olarak, öncelikle Bölgenin turizm altyapısının geliştirilmesi, kültürel varlıkların restore edilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması, uluslararası nitelikte etkinliklerin düzenlenmesi gerekmektedir. Böylelikle, yapılacak olan etkin tanıtım ve altyapı çalışmaları ziyaretçi sayısını ve kalış süresini artırabilecek, sektörün gelişimine katkı sağlayacaktır.

ŞIRNAK'TA **TURİZM ROTALARI**

Ajansımız 2020 yılı Fizibilite Desteği Programı kapsamında desteklenen Şırnak Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek okulunun yürütmüş olduğu Şırnak'ta Sürdürülebilir Turizm Çeşitlendirilmesi: Kültür ve Turizm Rotaları Fizibilitesi Projesi ile ilgili proje sorumlusu Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sedat Çelik ile röportaj gerçekleştirdik.

Zübeyde MARELER
Kurumsal İletişim ve
Sosyal Medya Sorumlusu

Kısaca Sizi Tanıyabilir Miyiz?

Şırnak Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği yüksekokulu öğretim üyesiyim. Dersler ve akademik çalışmaların yanında Şırnak ile ilgili turizm sektörünün gelişmesi için emek harcamaktayım.

Şırnak Hakkında Kısaca Bilgi Verirmisiniz?.

Şırnak tarihi kökleri M.Ö. 6 binlere kadar giden, Süryani, keldani, Müslüman, ermeni ve Ezidi halklarının yaşadığı bir coğrafya. Bu dini ve etnik çeşitliliğin zengin bir kültürel yapıya büründüğü bir coğrafya. Özellikle Hz. Nuh tufanında geminin karaya oturduğu yerin Şırnak il sınırları içinde olması Şırnak'ı daha da değerli kılmaktadır. Genç nüfusun oldukça fazla olduğu Şırnak'ta sınır ticareti, tarım ve hayvancılık yapılmaktadır.

Şırnak'ta Gezilip Görülebilecek Nereler Var? Size Göre Hangi Turizm Çeşidi Daha Fazla Önem Kazanır?

Şırnak'ın çok ilginç bir özelliği var. Şöyle ki; her ilçesinin kendine özgü bir kültürü var ve bu kültür yemeklerden giyime kadar günlük yaşamlarında görülebilmektedir. Ayrıca daha önce bahsettiğim gibi farklı milletlerden insanlar yaşıyor. Dolayısı ile kültür insanların buraya çekilmesi için önemli bir unsur. Bunun yanında farklı dinlerden halklar var ve Hz. Nuh tufanı var. Bu nedenlerle önemli inanç merkezi olabilecek potansiyele sahiptir.

Öte yandan Şırnak'ın hem doğu hem de güneydoğu Anadolu bölgesinin kesişim noktasında yer alması nedeni ile kuzeyi ile güneyi arasında iklim ve doğa açısından farklılıklar bulunmaktadır. Şırnak'ın kuzeyi yani Uludere, Beytüşşebap ilçeleri taraflarında şırıl şırıl akan dereleri, gökyüzüne yakın yaylaları ile çok güzel bir doğa turizmi imkânı bulunuyor.

Bunlarla birlikte Dicle Kalkınma Ajansının desteği ile son bir yıldır üstünde çalıştığımız Rotam Şırnak projesinde toplamda 10 rota belirledik ve bunun 7 si yürüyüş etabı 3'ü ise araçla seyahat edilebilir rotalardan oluşuyor. Bunlar;

1. Beyt-Zabde Kültür ve İnanç Rotası
2. Hz. Nuh'un İzinde-Ruhun Arayışı İnanç Rotası
3. Ters Lale-Faraşin Doğa ve İnanç Rotası
4. Anabasis-Onbinlerin Dönüşü Yürüyüş Rotaları (4 Etaptan oluşur)
   - Kiliseler Dağı (Dera Juri-Omra Leyta- Dera Jêri-Omra Tahteyta)
   - Finik Ören Yeri-Feqiye Teyran
   - Akdizgin-Kırkağaç
   - Akabe Yolu-Seyid Eliye Fındıqi
5. Cehennem Deresi (Newala Gori)- Dicle Nehri Yürüyüş Rotası
6. Şerefiye-Bertül Şelalesi Yürüyüş Rotası
7. Görümlü Kelehya Rotası

Bu rotaların zamanla çok önemli birer çekim merkezi haline geleceğini söyleyebilirim. Ancak bunun olabilmesi için kısa dönem de ve uzun dönemde önemli adımların atılması gerekiyor.

Sizce Bu Önemli Adımlar Nelerdir?

Öncelikle kısa dönemde belirlenen kültür, doğa ve inanç rotalarına yer, yön ve bilgilendirme tabelalarının ve kamp alanlarının yapılması gerekmektedir. Bu rotaların geçtiği yerleşim yerlerinde yerel halka turizm eğitimi verilmesi, tanıtım faaliyetlerinin arttırılması, basın-medya dilinin kontrol altına alınması, somut ve somut olmayan kültürel mirasın tespit edilmesi (gastronomi, el sanatları, gelenek, sözlü tarih v.s.) gerekmektedir.

Uzun dönemde ise, Şırnak ve çevresinin tarihi derinliğinin araştırılması, tarihi yapıların restore edilmesi, turizm taşıma kapasitesinin hesaplanması, Şırnak Turizm Konseyinin Kurulması, Turizm Master Planının oluşturulması gerekmektedir. Bunlar yapılmadığı takdirde kontrolsüz bir turizm sektörünün büyümesi ve turizmin zararlı etkilerinin derin bir şekilde hissedilmesi kaçınılmazdır.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim Sedat Bey.

Ben teşekkür ederim, böyle bir röportajda bu konuları anlatmamı sağladığınız için.

BATMAN MOR KURYAKOS MANASTIRI **TURİZME KAZANDIRILDI**

Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün Ajansımızın **"Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı"** kapsamında Ajansımıza sundukları **"Mor Kuryakos Manastırı Restorasyon Projesi"** uygulanarak tamamlandı.

Ajansımızın "2018 Yılı Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı" kapsamında Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Ajansımıza sunulan "Mor Kuryakos Manastırı Restorasyon Projesi" başarılı bulunarak desteklendi. Projenin toplam bütçesi 1 Milyon 794 Bin TL olup Ajansımız tarafından %75 oranında desteklenerek 1 Milyon 345 Bin TL hibe desteği sağlandı.

Batman'ın Beşiri İlçesi Ayrancı Köyü'nde bulunan Mor Kuryakos Manastırı Batman il merkezine 18 km mesafede bulunmaktadır. M.S. 5. YY'da inşa edilen Manastır 2.340 m2 alana sahip olup Süryaniler tarafından uzun yıllar metropolit merkezi olarak kullanılmıştır. Yerel mimari özellikler açısından ilklerin kullanıldığı bu kültürel yapı zamanla doğal ve beşeri tahribata uğrayarak yıkılıp yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Manastır'ın giriş kapısı, kitabesi, giriş holü, cephelerinin iç ve dış bölgeleri ile en önemli yeri olan kilise kısmı acil olarak restore edilmesi gereken alanlardı.

Projenin amacı, yıkılmaya yüz tutmuş olan Mor Kuryakos Manastırı'nın restore edilerek turizme kazandırılmasıdır. Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü kaynaklarına göre, Batman şehir merkezinde yerli ve yabancı turistlerin ziyaret edebileceği tarihi ve kültürel bir yer bulunmamaktadır. Bu nedenle Batman'a gelen turist kafileleri şehir merkezine girmeyerek çevre yolundan Hasankeyf'e geçip, Midyat ve Mardin'de konaklamaktadırlar. Midyat'taki Mor Gabriel Manastırı ve Mardin'deki Deyrul Zafaran Manastırı ile çağdaş olan Mor Kuryakos Manastırı bugüne kadar turizme kazandırılmadığından hak ettiği değeri bulamamıştır.

Bu proje sayesinde Ajansımız desteğiyle restore edilen Manastır ayağa kaldırılarak yıkılıp yok olmaktan kurtarılmıştır. İyileştirilen alanlar ziyaretçilerin rahatlıkla gezebilecekleri bir hale getirilmiştir. Böylece tarihi ve kültürel turizme ilgi duyan yerli ve yabancı turistlerin ziyaret edebilecekleri çok önemli bir yapı Batman'a kazandırılarak gelecek nesillere aktarılmış oldu.

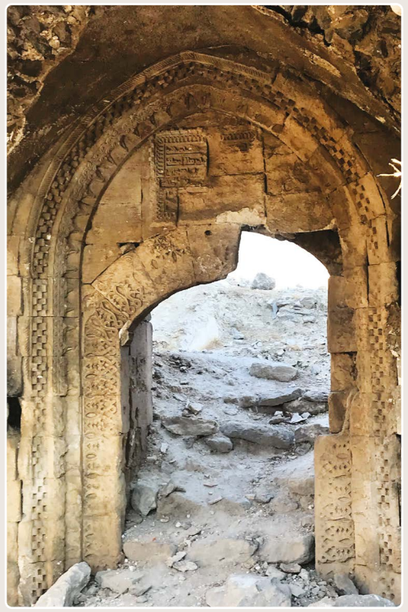

MARDİN TARİHİ ÇARŞILARINI **AYAĞA KALDIRDIK**

Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin Ajansımız tarafından yürütülen, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın **"Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı"** kapsamında desteklenen **"Mardin Tarihi Çarşılarının Canlandırılması Projesi"** hayata geçirildi.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın "2018 Yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı" kapsamında, Mardin Büyükşehir Belediyesi tarafından Ajansımıza sunulan "Mardin Tarihi Çarşılarının Canlandırılması Projesi" uygulanarak tamamlandı. Toplam bütçesi 4 Milyon TL olan projenin tamamına %100 oranında hibe desteği sağlandı.

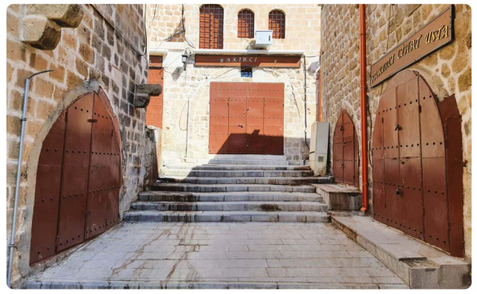

Projenin amacı, Mardin'in Artuklu merkez ilçesinde tarihi yerleşim yerindeki kentsel sit alanı içerisinde bulunan, canlılığını yitirmiş geleneksel çarşıların rehabilite edilerek cephelerinin iyileştirilmesi ve yenilenmesidir. Mardin'in tarihi değerlerini koruyarak geleceğe taşımak için 390 dükkândan oluşan tarihi çarşıların cephe ve sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapıldı.

Ajansımız tarafından desteklenen projenin hayata geçirilmesi sonucunda Mardin'in eski kültürünü, mimarisini ve kültürel zenginliğini ortaya koyan çarşılar haline getirildi. Tarihi dokunun korunması ile birlikte Mardin'in somut kültürel mirası korundu. Mardin'in turizm değeri yüksek olan geleneksel çarşıları canlandırılarak ziyaretçilerin uğrak yeri haline getirildi. Böylece turistlere yeni gezi rotaları sunulmuş oldu.

TİLLO CAM SEYİR TERASI **BÖLGEDE BİR İLK OLDU**

Siirt'in Tillo Kaymakamlığı'nın **"Tillo Kalesinde Cam Seyir Terası Projesi"** Ajansımız tarafından desteklenerek bölgede bir ilk gerçekleştirildi. Siirt'in Tillo (Aydınlar) ilçesinde **"Kaletül Üstad"** olarak ifade edilen Botan Vadisine hakim bir tepede çelik konstrüksiyon ile inşa edilen cam seyir terası manzarasıyla ülkemizdeki sayılı cam teraslarından biri oldu.

Ajansımızın "2014 Yılı Turizm, Kent ve Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı" kapsamında Siirt'in Tillo İlçe Kaymakamlığı tarafından Ajansımıza sunulan "Tillo Kalesinde Cam Seyir Terası Projesi" başarılı bulunarak uygulandı. Bölgedeki ilk ve tek cam seyir terasının yapıldığı projenin toplam bütçesi 383.500 TL olup Ajansımız tarafından % 75 oranında 317.000 TL hibe desteği sağlandı.

Vadiden yaklaşık 1.100 metre yüksekte bulunan cam seyir terasının uzunluğu 7 metre, genişliği 5 metre, korkuluk yüksekliği 1,30 metre olup ortası boş olan terasın taşıma kapasitesi 30 kişidir.

Proje ile birlikte Botan Vadisi'nin eşsiz manzarasının doğal güzelliklerini ayaklar altına seren cam seyir terası kültür turlarının popüler rotası haline gelerek ziyaretçilerin ilgi odağı oldu.

Proje ile birlikte turizme kazandırılan Bölgedeki ilk cam seyir terası, vatandaşların ve turistlerin yoğun ilgi gösterdiği Tillo'daki Kaletül Üstad mevkii turizmine önemli ölçüde katkı sağladı.

TRT'de yayınlanan Güneşi Uyandırmak Programının **"Siirt Cam Seyir Terası"** videosuna ulaşmak için QR kodunu okutunuz.

NUSAYBİN MOR YAKUP KİLİSESİ VE ZEYNEL ABİDİN CAMİİ PROJESİ **DİNSEL BİRLİKTELİĞE ÖRNEK OLDU**

Mardin Müze Müdürlüğü tarafından, Ajansımızın Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi programı kapsamında hazırlanan **"Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Camii Projesi"** uygulanarak hayata geçirildi.

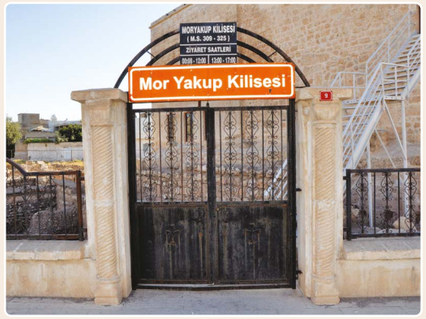

Ajansımızın "2018 Yılı Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı" çerçevesinde Mardin Müze Müdürlüğü'nce Ajansımıza sunulan "Mor Yakup Kilisesi Restorasyonu ve Zeynel Abidin Camii ile Birlikte Turizm Altyapısının Hazırlanması Projesi" Ajansımızca desteklenerek tamamlandı. Toplam bütçesi 964 Bin TL olan projenin %75'ine Ajansımız tarafından 723 Bin TL hibe desteği sağlandı.

Mardin'in Nusaybin ilçe merkezinde günümüze kadar ulaşmış tek kilise olan Mor Yakup Kilisesi ile yanındaki Zeynel Abidin Camii Kompleksinin bütünsel olarak turizme kazandırılması amaçlanmaktadır. Geçmişte kapı ve pencerelerine kadar yer altında bulunan Mor Yakup Kilisesi'nin 2000 yılında Nusaybin Belediyesi ve Diyarbakır Müzesi ortaklığı ile ÇEKÜL Vakfı ve Süryani Vakıfların desteğiyle kilise yapısının etrafında temizlik ve kazı çalışmaları gerçekleştirildi.

Yerelden başlayan bu proje daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle büyüdü. 2007 yılında kilise ve cami arasına yapılmış betonarme evler kamulaştırılıp yıkıldıktan sonra kazı alanı Zeynel Abidin Camii'ne doğru genişletilerek her iki alanın bütünlüğü sağlandı. 2017 yılına kadar 5 Bin m2lik bir alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda Metropolit Mor Yakup'un çabalarıyla MS. 313-320 yılları arasında inşa edilen Mezopotamya'nın en büyük kiliselerinden biri olan ünlü Nusaybin Katedrali'nin kalıntılarına ulaşıldı. 2014 yılında da Mardin Müzesi'nin çabaları sonucunda UNESCO Dünya Kültür Mirası geçici listesine girdi.

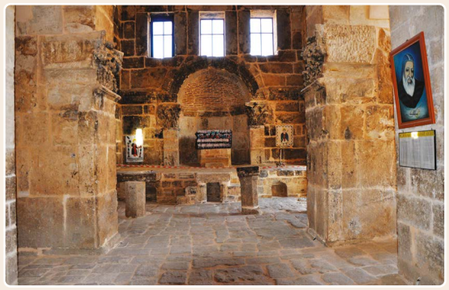

Osmanlı dönemi kayıtlarında Mor Yakup Kilisesi ile Zeynel Abidin Camii'nin ortak vakıf mülkiyetine sahip olduğu geçmektedir. Bununla beraber Zeynel Abidin Camii minaresi Süryani bir usta tarafından yapılmış ve kilise çan kulelerinde bulunan dekoratif ve mimari öğeler Zeynel Abidin Camii minaresine de taşındığından kültürler arası yakın ilişkinin bir kanıtı olmuştur.

Ajansımızın desteklediği Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Camii projesi sayesinde ortak gezi güzergâhı için kilise yapısı restore edilerek açığa çıkan kalıntıların konservasyon yenilenmesi ve çevre düzenlemesi yapıldı. Kilise bahçesindeki arkeolojik kalıntıların turizme açılması ve

UNESCO adaylık sürecinin kalıcı hale gelmesi hedeflenmekte olup Cami bahçesindeki Kültür ve İnanç Parkının uluslararası tanıtımı gerçekleştirildi. Böylece ilçeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı artarak İpek Yolu üzerindeki yerleşim yeri turizminde Şanlıurfa'dan sonra önemli bir dinsel turizm destinasyonu haline getirildi. Ziyaretçilerin farklı kültürlerle tanışacakları hakkında bilgi alabilecekleri bu kültürel ve dinsel alanın turizme kazandırılması bölgede turizm çeşitliliği oluşturması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Proje sonucunda ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntılar koruma altına alınarak sergiye açılan kilise avlusu ile cami bahçesindeki park alanı bütünsel olarak turizme kazandırıldı. Farklı dinlere ait yapıların birlikteliğini ve ortak geçmişini ön plana çıkaran projenin tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarıyla dinsel önyargıların önüne geçilecektir. Bununla beraber hem yerel halkta hem de ziyarete gelen turistlerde farklı kültür ve inançlara saygı çok yönlü olarak artacaktır. Ayrıca kültürler ve inançlar arasında kutuplaşmanın her geçen gün artığı günümüzde bir arada yaşamanın tarihteki güzel bir örneği olarak dinler arası etkileşime ve dünya barışına katkı sağlayacaktır.

MEHMET AĞA KASRI **TURİZME KAZANDIRILDI**

Cizre Belediyesi tarafından Ajansımızın Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Programına yönelik olarak Ajansımıza sunulan **"Mehmet Ağa Kasrı'nın Restorasyonunun Tamamlanması ve Turizme Açılması Projesi"** gerçekleştirildi.

Ajansımızın "2018 Yılı Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı" kapsamında Şırnak'ın Cizre İlçe Belediyesi'nin hazırlamış olduğu "Mehmet Ağa Kasrı'nın Restorasyonunun Tamamlanması ve Turizme Açılması Projesi" Ajansımız tarafından desteklenerek uygulandı. Projenin toplam bütçesi 903 Bin TL olup %75'i Ajansımızca desteklenerek 677 Bin TL hibe desteği sağlandı.

Projenin amacı, Cizre ilçesindeki beş geleneksel evden biri ve en bilineni olan Mehmet Ağa Kasrı daha önce kısmen restore edilmiş olmakla beraber tamamının günümüze uygun ve tarihi yapısı korunarak turizme kazandırılmasıdır. Bu proje ile Cizre'nin tarihi ve kültürel altyapısının gelişmesine katkı sağlandı hem de turistik kentsel yapılar iyileştirildi.

Cizre'nin Mehmet Ağa Kasrı'nın üç farklı bölümünde yenileme çalışmaları yapılarak bu alanlar işlevlendirildi. Bu örnek yapıyla geleneksel evlerde oturan mülk sahiplerinin koruma bilinci geliştirildi. Böylece ilçenin tarihi ve turistik tanıtımında bir mihenk taşı işlevi görecek mekâna sahip olundu.

T.C. Dicle Kalkınma Ajansı Genel Genel Sekreterliği

Adres: Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi No: 6/1 Artuklu / MARDİN
Telefon : +90 (482) 212 11 14 - (482) 212 11 19 - (482) 213 14 92
Faks : +90 (482) 213 14 95
e-mail : info@dika.org.tr
web: www.dika.org.tr

Batman Yatırım Destek Ofisi

Adres: GAP Mah. 2509. Sk.
Bina No:2 Safir Plaza Kat:5
Daire:505 BATMAN

Telefon: +90 (488) 212 65 24
Faks: +90 (488) 212 65 24
e-mail: info@dika.org.tr
web: batmandayatirim.com
investinbatman.com

Mardin Yatırım Destek Ofisi

Adres: Yenişehir Mah.
Kızıltepe Cad. No:6/1
Artuklu / MARDİN

Telefon: +90 (482) 212 17 25
Faks: +90 (482) 213 14 95
e-mail: info@dika.org.tr
web: www.dika.org.tr
investinmardin.com

Siirt Yatırım Destek Ofisi

Adres: Bahçelievler Mah.
Hükümet Bulv. Muhsin Özel Apt.
No:29 SİİRT

Telefon: +90 (484) 223 39 09
Faks: +90 (484) 223 39 09
e-mail: info@dika.org.tr
web: www.dika.org.tr
investinsiirt.com

Şırnak Yatırım Destek Ofisi

Adres: Vakıfkent Mah.
Uludere Cad. No:16
ŞIRNAK

Telefon: +90 (486) 216 24 68
Faks: +90 (486) 216 24 68
e-mail: info@dika.org.tr
web: www.dika.org.tr
investinsirnak.com